

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

Кафедра гуманітарних дисциплін та соціальної роботи

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УКРАЇНІ:
СТАНОВЛЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ, РОЗВИТОК**

Матеріали

III Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
від 26-27 травня 2016 року

Львів – 2016

ББК 65.272

УДК 316.4.05: 009. 37.032

Соціальна робота в Україні: становлення, перспективи, розвиток // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 26-27 травня 2016 р. [Текст]. – Львів : ЛДУ БЖД, 2016. – 189 с.

Відповідальний редактор:

Нагірняк М.Я. кандидат історичних наук, доцент.

До збірника увійшли статті, тези та доповіді, виголошені учасниками III Всеукраїнської науково-практичної конференції “Соціальна робота в Україні: становлення, перспективи, розвиток”.

Збірник містить матеріали таких тематичних секцій:

1. Підготовка фахівців соціальної сфери в умовах модернізації освіти.
2. Інноваційні технології підготовки соціального працівника.
3. Вплив соціальних та гуманітарних наук на формування світогляду.
4. Соціально-правові і суспільно-психологічні аспекти соціалізації особистості.
5. Менеджмент в соціальній роботі: проблеми та перспективи підготовки фахівців.
6. Професійна компетентність соціального працівника системи ДСНС, МВС, МО, ДПС та інших соціальних служб в Україні.
7. Розвиток соціальних служб в умовах становлення інформаційного суспільства.
8. Вітчизняний та зарубіжний досвід в сфері соціальної роботи.

Тексти надруковано в авторській редакції. За зміст, точність наведених фактів і даних відповідальність несуть автори опублікованих статей.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Навчально-наукового інституту психології та соціальної роботи
(Протокол № 5 від 16 червня 2016 р.)*

ПЕРЕДМОВА

Упродовж двох останніх десятиліть в Україні спостерігається бум соціальної роботи, її професіоналізація та поглиблення спеціалізації. Створено десятки тисяч нових робочих місць, де мають працювати соціальні працівники різних рівнів підготовки, відкрито десятки кафедр, факультетів, відділень, які готують фахових соціальних працівників, засновано низку професійних об'єднань соціальних працівників та соціальних педагогів. Змінюються державні підходи та законодавство у сфері соціального захисту населення і, відповідно, коригуються державні стандарти підготовки фахівців соціальної роботи. Держава та громадські організації впроваджують нові масштабні проекти для розв'язання наболілих соціальних проблем. Українські фахівці у сфері соціальної роботи намагаються творчо поєднати кращий закордонний досвід із власними досягненнями, змінити філософію та методику надання соціальних послуг різним групам клієнтів.

Вже доброю традицією в Університеті стало проведення наукових конференцій присвячених актуальним проблемам розвитку соціальної роботи в Україні та пошуку шляхів їх вирішення, обміну досвідом проведення соціальної роботи між її практичними учасниками та дослідниками соціальної політики, а також аналізу методик підготовки фахівців із соціальної роботи у вищих навчальних закладах. Під час роботи III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна робота в Україні: становлення, перспективи, розвиток» розглядалося кілька проблемних напрямків: підготовка фахівців соціальної сфери в умовах модернізації освіти; вплив соціальних та гуманітарних наук на формування світогляду соціального працівника; соціально-правові і суспільно-психологічні аспекти соціалізації особистості; управління закладами соціальної сфери: особливості та перспективи; менеджмент в соціальній роботі: проблеми та перспективи підготовки фахівців; професійна компетентність соціального працівника системи ДСНС, МВС, МО, ДПС та інших соціальних служб в Україні; розвиток соціальних служб в умовах становлення інформаційного суспільства; вітчизняний та зарубіжний досвід в сфері соціальної роботи.

Запропонований збірник містить статті, тези та доповіді учасників III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна робота в Україні: становлення, перспективи, розвиток». Їх автори – представники державних та недержавних інституцій, що здійснюють практичну соціальну роботу, науковці та викладачі із багатолітнім науково-педагогічним стажем, досвідчені педагоги, зокрема знавці особливостей навчально-виховного процесу в навчальних закладах у системі ДСНС, МВС, МО, а також аспіранти, студенти.

Сподіваємося, що матеріали цього збірника зацікавлять всіх, хто займається питаннями підготовки фахівців із соціальної роботи, виховання високогуманної особистості. Гадаємо, що вони також матимуть практичне застосування у діяльності працівників соціального захисту, у проведенні навчальної та виховної роботи у вищих навчальних закладах.

РОЗДІЛ I

СТАТТІ

Janice LEHNIS
BA Development Studies,
Co-founder of Care in Action /Турбота в Дії.

Care in Action – Турбота в Дії
www.care-in-action.org

Summary of Best practise in Europe for social workers caring for families and children at risk. Is it transferable to Ukraine?

How Life skills coaching:STEP prepares the way for the future.

Providing innovative and effective approaches to helping vulnerable children and families has been the focus of many studies and recent papers commissioned by the EU. Although each country has it's own set of problems, there is much to learn from how others are caring for families and children at risk. The research paper “Innovative practices with marginalised families at risk of having their children taken into care.” EU Commission 2015, highlighted the following samples of best practise:

“P.I.P.P.I. (Programma di Intervento Per la Prevenzione dell’Istituzionalizzazione – Programme of Intervention to Prevent Institutionalisation) highly recommended programme in Italy. The Troubled Families programme in England, the Inloop programme in Belgium, Getting it Right for Every Child in Scotland, the PRE programme in France, Kraftsammeling in Sweden and the SOS Children’s Villages internationally.

I have included a brief summary of the work in Belgium as it outlines important principles of successful care:

Providing access to quality services and opportunities, as in the P.I.P.P.I, is one of the three strategic objectives of the Belgian national child poverty combat plan

- The plan recognises the importance of an integrated service offer in which the needs of children are put central. This can only be achieved through proper coordination between different service providers. (different social service departments)
- From a preventive approach the communities invest in an affordable, qualitative, accessible and adequate supply of childcare for vulnerable families.
- To prevent escalation of educational problems for families in crisis, investments are made in early childhood support.
- Accent is put on fortifying the social network around the family to prohibit that children end in residential care.
- The services encourage the personal development, promote development of abilities and encourage the resilience in crisis situations of children. (This is the aim of TvD projects.)
- The services must also be provided by personnel trained to listen, and concerned about the needs of children and families in poverty who are placed in the heart of their action.

I have chosen in this paper to introduce some aspects of the Getting it Right for Every Child in Scotland that were recommended in the research paper as being transferable and useful for other countries.

It seems that many countries have faced the situation where there were many different social agencies involved in helping children and families at risk. This would sometimes complicate the procedures, involve lots of paper work and many times the child would suffer. Key components of change have included methods that have helped simplify the networking of the different departments involved in helping the

child, and provided a united structure to help the child that keeps the child as the focus.

Getting it Right for Every Child. (GIRFEC) Scotland

Scotland has introduced an excellent programme that has recognition in the EU and recommended for other countries to follow. *Getting it Right for Every Child*. emphasizes early recognition of problems and intervention, using and strengthening local networks and schools and integrating all the social services available. The formula to success has been in having a united standard and system that has the heart of the child and family as its focus.

“For children and young people the quality of relationships with carers, their birth families, social workers, other trusted adults and corporate parents is fundamental to their ability to develop and thrive. The priorities and activities outlined in the strategy reflect this.”

One of the keys to the success of the programme has been to make it simpler for all the different organisations involved with the children to have a common 'language', assessment system and system to help and protect children. It is enforced through changes in the law.

When a child has difficulties a mentor is appointed called the 'Named Person' or guidance teacher, who is usually someone in the school. When problems become more serious a 'Lead Professional' is appointed who co-ordinates the services provided for the child, working together with the Named Person..

The first step in implementing the changes to the Social Services was to create a concept and **standard of well-being** for children that is used by all agencies and the **My World Triangle**. They are key in unifying standards and paperwork and co-ordination between different agencies dealing with the children or families and help to identify which areas are at risk and what needs to be strengthened.

Both of these have been identified by the EU studies as excellent transferable tools for other countries.

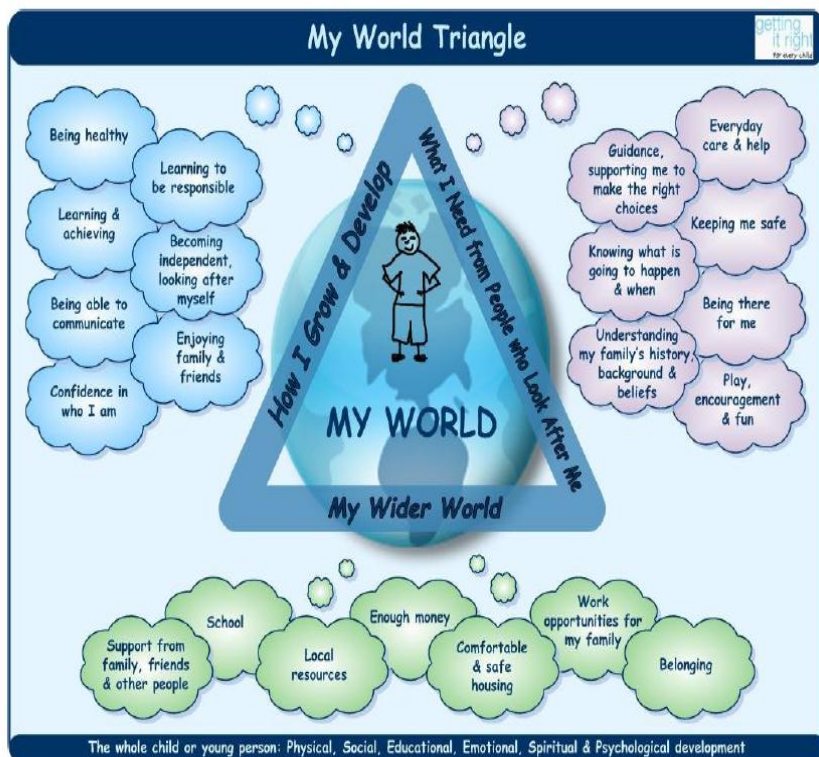
Here is a brief summary of these tools.:

Well-being chart

The concepts of the different aspects of what is well-being is taught to social workers and others through educational programmes and training. Appropriate questions to ask children, youth are supplied as a guide and charts are available to help the social worker/teacher find out information.

The **My World Triangle** introduces a mental map which helps practitioners explore a child's experience and identify needs and risks to a child's well-being. These are recorded as strengths and pressures.

The My World Triangle examines key areas of the child's circumstances under the headings:

- How I grow and develop
- What I need from people who look after me
- My wider world.

These headings help practitioners to think about what is happening in a child's whole world. Again details of these concepts are thoroughly taught and explained in full. Often there are interactions for a child between different parts of the child's whole world. Social workers have questions supplied for different age groups and clients in connection with each of these areas to help them find out the information needed.

There is an online portal where children can also fill out questions. You can choose which set of questions is suitable for you depending on your situation. See <http://www.nhconline.net/nhconline/triangle/select.htm#>

Many factors shape children's development throughout childhood, adolescence and beyond. Some factors are within the child, like those influenced by genetics. Others are external such as psychological and family influences or social, economic and environmental factors.

Good attachments to significant adults can be a protective factor throughout life. Traumatic events and experiences, such as illness, early separation from parents or carers, or abuse and neglect can lead to disruption or delay in a child's growth or development, or affect a child's well-being. Later experiences can either reduce or increase the effect of early damaging experiences. We now know that children are capable of recovering from traumatic events, provided they are given the right circumstances.

STEP - Life Skills Coaching and Support programme

What is the problem we are working on?

All teenagers need to be prepared for the real world. The transition to adulthood is no easy task at the best of times. Finding and keeping a job, handling money, being aware of scams - there is a lot to learn. Imagine being on your own after growing up in a Care institution at 15 or 16, having no parental supervision and no one responsible for you. No one to turn to. No wonder these children are among some of the most at risk populations.

in Ukraine, 70% of them slip into a life of crime, prostitution, commit suicide or become homeless after leaving care and having to fend for themselves. Few are able to lead a somewhat decent stable life.

A 19 year old former Care leaver sums up her experience: "As for me, there is a real need for preparation for independent life. Because in my institution and in school, they did everything and decided everything for us. But now where I have left, I need to decide and deal with all issues and matters all by myself" Vira Perevertnyuk, Chervonograd, Ukraine.

What's our approach to solving it?

To provide a structured life skills programme that is designed to equip teenagers in care for the challenges they will face in their future lives.

Their job and career possibilities are enhanced, we develop their social and employability skills and assist them to integrate into society. An important element of the course is to boost self esteem and decision making skills that will empower the teens to face the challenges in life.

The STEP programme rests on 4 pillars:

Life Skills coaching: interactive workshops cover vital topics such as: conflict solving, human trafficking, sex education, money management.

Job orientation Programme: prepares teenagers for the world of work. Informative visits to local partnering firms and educational institutions help the teenagers to be able to make informed choices about their future.

Personal support through “one on one” mentoring and child development programs "Together."

Spreading our efforts and assistance through networking with NGO's, churches and with local government bodies. Seminars, workshops and experience exchange programmes are held. Some of our class materials are made available to interested parties to further our efforts beyond our own geographical and financial limitations.

If you have any further questions, interest in networking or cooperation for the implementation of the programme, please do not hesitate to contact us.

Олена ШЕРМАН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

РОЛЬ СПОРТУ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Від моменту, коли засновник сучасних Олімпійських ігор барон де Кубертен проголосив “О спорт, ти – мир!”, соціальне значення цього виду людської активності ні в кого не викликало сумнівів. Спорт є не лише частиною масової культури, а й наочним свідченням фізичного й духовного потенціалу людини, дієвим засобом виховання, прищеплення морально-етичних цінностей. Найбільш виразно, на нашу думку, гуманістичне значення спорту розкривається в ролі, яку він відіграє у соціальній роботі з різними групами клієнтів.

Спорт як специфічна форма діяльності людини належить в цілому до добре досліджених наукових тем. Однак роль спорту саме в царині соціальної роботи, не будучи зовсім обділена дослідницькою увагою, вимагає, на наше переконання, глибших наукових розвідок, зокрема, щодо психологічних аспектів використання можливостей спорту в процесі соціальної та фізичної реабілітації, повторної соціалізації та соціальної підтримки.

Відповідно, мета доповіді – розглянути практичні шляхи та психологічні аспекти використання спорту в процесі соціальної роботи з особами з обмеженими можливостями, дітьми та підлітками з неблагополучних родин, а також тими, хто вчинив злочини, особами похилого віку, що перебувають у державних геріатричних закладах. У нашому дослідженні мова йтиме не тільки про масовий, а й про професійний спорт, зокрема, про Паралімпійські ігри.

Стосовно першої групи клієнтів – осіб з особливими можливостями – спорт, точніше, різні види лікувальної гімнастики, традиційно розглядаються як засіб фізичної реабілітації. Безумовно, регулярна фізична активність здатна підвищити тонус, покращити психофізіологічний стан інваліда, а в ряді випадків – розширити спектр його фізичних можливостей, однак цим значення спорту не вичерпується, оскільки в процесі соціальної реабілітації психологічний стан людини має не менше значення, ніж фізичний. В цьому контексті важливими є не лише форма фізичних занять, а й їх місце. Самостійні заняття вдома чи в групі таких же інвалідів, покращуючи фізичний стан, не дають такого ж потужного психологічного ефекту, який дають заняття у звичайному спортзалі серед фізичного здорових осіб. Для розуміння цього ефекту слід повернутись до західної концепції соціально-психологічної реабілітації осіб з особливими потребами, відповідно до якої мова йде про повернення до повноцінного життя, яке передбачає й уникнення стигматизації через ті чи інші фізичні проблеми. Іншими словами, інвалід, займаючись (хай за спеціальною програмою) у фітнес-клубі серед здорових людей, рано чи пізно починає сприйматися групою (і сприймати себе) як повноцінна людина, що має свої особливості.

Загальновідома позитивна роль спорту у покращенні самооцінки стосовно інвалідів набуває особливого значення, оскільки внутрішній стан індивіда, його віра в себе або зневіра

мають таке ж значення в процесі реабілітації, як і фізіотерапевтичні процедури чи соціальна допомога. Й тут важко переоцінити значення прикладу професійних спортсменів-інвалідів, учасників Паралімпійських ігор та інших змагань [1, 2]. Мова, звісно, не йде про те, що побачивши на екрані телевізорів цих сильних духом й тілом людей, кожний інвалід одразу почне займатися спортом. Мова йде про зміни сценаріїв та моделей поведінки, подолання шаблонів мислення як самого інваліда, так і його оточення.

Про які шаблони йде мова стає зрозумілим, якщо пригадати не такі давні уявлення про інвалідів як про об'єктів – жалю, співчуття, допомоги, підтримки – але в жодному разі не суб'єктів дії. Суспільство мовчки погоджувалося, що активне соціальне життя інваліда в абсолютній більшості випадків закінчене, що пасивність є його “природним” станом і що найкраще, що він може зробити – це чекати на допомогу інших. Інвалід, що постає не просто як соціально активна людина, а як особа з професійним рівнем фізичної активності, перекреслює ці застарілі образи, примушуючи шукати нові шляхи самореалізації і буття в суспільстві. Тут спорт постає певним ключем, який відкриває у психіці людей невідомі їм самим можливості.

Роль спорту стосовно дітей та підлітків з неблагополучних родин, а також неповнолітніх, які вчинили злочини, у психологічному аспекті до певної міри аналогічна його ролі стосовно інвалідів. Регулярні й успішні заняття спортом, навіть на аматорському рівні, змінюють “Я-образ” дитини й підлітка, даючи нову етичну шкалу вимірювання досягнень (дитина починає пишатися своїми спортивними успіхами, а не девіантною поведінкою). Водночас спорт дає легальний вихід агресії (внутрішньо- та зовнішньоспрямованій), яка, за даними психологів, є неодмінним компонентом свідомості соціально неблагополучних неповнолітніх. Займаючись соціально прийнятною діяльністю, підліток змінює ставлення до себе оточення, і ці позитивні зміни, повертаючись до нього у формі схвалення та підтримки, змінюють його уявлення про світ, який проблемним дітям і підліткам традиційно видається ворожим та похмурим.

У випадках, коли нормальні процеси соціалізації були порушені через неблагополучну родину, саме заняття спортом дозволяють пройти повторну соціалізацію насамперед через

демонстрацію малої групи зі здоровими, а не патологічними відносинами, й прищеплення навичок соціально прийнятної поведінки у ній. Хоча, безумовно, навіть спортивна школа-інтернат й найкращий тренер не здатні замінити сім'ю, саме розуміння того, якими мають бути взаємовідносини у нормальному середовищі, здатне виступити психологічним підґрунтям нормалізації соціальної поведінки, не кажучи про те, що серйозні заняття спортом несумісні з курінням, вживання алкоголю і тим більше наркотичних засобів. Колектив спортивної секції, здатний виступити альтернативою сумнівним компаніям, володіє величезним виховним потенціалом [3, С.94].

Якщо говорити про осіб похилого віку, то стосовно них фізична активність визнається чимось другорядним. Причиною обережного ставлення до потенціалу спорту у гериатричних закладах є ейджистські стереотипи стосовно осіб похилого віку. Ейджистські стереотипи – це стійкі уявлення у формі слова або образу, які наділяють осіб певного віку комплексом характеристик з виразною емоційною забарвленістю. Відповідно до них люди похилого віку – слабкі, мляві, хворобливі, обмежені в рухах і т.д. Ейджистські стереотипи формують сприятливе тло для вікових моделей поведінки, згідно з якими кожний період життя має свої форми активності й дозволя, причому особам похилого віку приписуються ті хобі, які пов'язані з обмеженням руху. Досить пригадати типові образи й заняття пенсіонерів у рекламі: вони говорять переважно про хвороби, а вільний час проводять, займаючись онуками чи “спокійними” хобі (шахи, в'язання тощо). Проникаючи у свідомість самих пенсіонерів, вони впливають на їхню поведінку, позбавляючи потужного засобу покращення здоров'я та подовження активного періоду життя.

Отже, підсумовуючи усе сказане вище, можна зробити наступний висновок: спорт є дієвим засобом соціальної роботи, причому його значення розкривається в роботі з найрізноманітнішими соціальними групами, сприяючи процесам соціалізації, відновлення та розкриття прихованого потенціалу. Однак якщо стосовно молодших вікових груп існують більш-менш достатні матеріально-технічні можливості реалізації виховного та реабілітаційного потенціалу спорту, то в осіб похилого віку рівень залучення до фізичної активності є недостатнім.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. На Олімпіаді виступить однонога спортсменка : Електронний ресурс // ТСН.ua. - 12 червня 2008 року. - Режим доступу: <http://prosport.tsn.ua/sport/na-olimpiadi-vistupit-odnonoga-sportsmenka.html>.
2. Найнезвичайніші олімпійці : Електронний ресурс// http://molomo.com.ua/inquiry/unusual_olympians.html.
3. Фатєєв А. С. Виховний потенціал фізичної культури та спорту / А.С.Фатєєв //Наукові праці ЧДУ ім. П. Могили. - Педагогіка. - 2014. - Випуск 234. - Том 246. - С.93-96.

УДК 37.011

Любов ДОЛЬНІКОВА

Національний університет «Львівська політехніка»

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ВИПУСКНИКА

Рівень підготовленості випускників, раціональне поєднання сформованих у них теоретичних знань з уміннями застосовувати їх на практиці є основним критерієм оцінки роботи ВНЗ. Це означає необхідність пошуку інноваційних, ефективних форм і методів навчання, перегляд і удосконалення програм, навчальних планів, створення інтегрованих курсів дисциплін, які забезпечують якість знань, обґрунтовують нові функції педагогіки вищої школи, яка останнім часом знаходиться в пошуку ефективних підходів у навчанні та вихованні студентства.

У сучасному ВНЗ організація навчального процесу відбувається за діалектичного відмирання застарілого і народження нового, що вимагає наповнення новим змістом начальних програм як нормативних так і вибіркових дисциплін навчальних планів, готовності ВНЗ створити умови підготовки і формування компетентного випускника, особлива роль під час підготовки якого належить фундаментальній підготовці.

Проблемі формування компетентностей студентів присвячена велика кількість наукових досліджень, які часто кардинально відрізняються. Цю проблему досліджували Байденко В. І., Васильєв І. Б., Грохольська Н. В., Дементьєва Т. І., Зеєр Е. Ф., Кухарев Н. В., Лобанова Н. М., Лук'янова М. І., Луценко Л. І., Михайличенко А. М., Плохий В. С., Таїзова О. С., Чабан О. О. В контексті формування фахових компетентностей випускника мало вивченою залишається роль фундаментальної підготовки, проте, швидкий розвиток сучасних технологій пред'являє особливі вимоги до фундаментальної підготовки фахівця. Практика фундаментальної підготовки у вищих навчальних закладах України свідчить, що використання традиційних дидактичних засобів не забезпечує активного оволодіння фаховими знаннями, інтенсивного розвитку пізнавальної діяльності, індивідуальних здібностей студента. Разом з тим ізольоване, розрізнене вивчення фундаментальних дисциплін у середній школі, збільшення обсягу інформації, поява нових підходів до інтерпретації явищ і понять та завдання, які стоять перед вищою школою, виявляють ряд суперечностей між традиційними способами формування змісту фундаментальних дисциплін та вимогами до професійно зорієнтованої підготовки майбутніх фахівців, як необхідної умови підготовки конкурентно спроможного на ринку праці випускника. Подолання цих суперечностей можливе за умови використання нових підходів до формування системи дидактичного забезпечення навчально-виховного процесу, зміцнення основних дидактичних чинників, які впливають на якість фундаментальної та професійної підготовки, обґрунтовують організаційно-педагогічні умови формування фахової компетенції випускника. Метою нашого повідомлення є намагання розкрити необхідність системного підходу до вивчення фундаментальних дисциплін у вищій школі, шляхом структурування змісту навчальних дисциплін, визначити організаційно-педагогічні умови формування загальних та фахових компетентностей випускника вищої школи.

Саме в цьому руслі ми зазначаємо організаційно-педагогічні умови формування фахової компетенції випускника вищої школи. До цих умов відносимо: залучення студента до мотивованої активної пізнавальної діяльності шляхом застосування інноваційних педагогічних методик і технологій; єдність теоретичних і практичних знань, вміння застосовувати їх на основі чіткого усвідомлення де,

яким чином і для яких цілей ці знання можуть бути використані; профільоване інтегративне вивчення дисциплін навчального плану, що орієнтоване на майбутню професійну діяльність; повне забезпечення освітніх та професійних потреб особистості у відповідності до концептуально- визначених підходів до підготовки фахівця у державних стандартах освіти; усвідомлення викладачем своєї ролі консультанта, а не контролера у суб'єкт-суб'єктній взаємодії «викладач-студент»; забезпечення єдності у критеріях визначення якості знань студентів з окремих дисциплін нормативного та вибіркового блоку та професійної компетенції, як інтегрованого підсумку навчання за відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем. Необхідно зазначити, що будь-яка з виокремлених нами умов є важливою, і може бути предметом активних дискусій у пошуку ефективного результату – підготовки сформованого конкурентоспроможного випускника. Важливим з них є, на нашу думку, якісна фундаментальна підготовка, яка формує базу професійної компетентності. На думку багатьох дослідників (Беспалько В. П., Борисов В. І., Гінеценський В. І., Гончаренко С. У., Зоріна Л. Я., Фролова Т. В. та ін.) в організації навчального процесу у вищій школі ефективним є системний підхід до структурування змісту навчальних дисциплін, основою якого є інтегративні підходи у процесі їх вивчення. Ці дослідження стосуються методологічних проблем навчального процесу у вищій школі при підготовці фахівців різних напрямів. Більшість дослідників віддають перевагу системному підходу, в основі якого лежить відмова від односторонніх, лінійно-причинних методів дослідження та зосередження уваги на інтегрованих властивостях об'єкта, його походженні, зв'язках і структурі. Поняття структури розвивається через поняття елементів, інтеграційні процеси також розпочинаються лише за наявності розрізнених раніше елементів, зв'язків, відношень. У нашому дослідженні ми спираємось на визначенні системи, як великої кількості взаємопов'язаних елементів, що виступають як певна цілісність. Один з підходів формування цілісної системи знань студентів вищої школи заснований на профільованні вже зінтегрованого циклу фундаментальних дисциплін, в основі якого лежить ідея подвійної інтеграції: спочатку інтеграція базового загальноосвітнього циклу знань як цілого, а лише тоді – інтеграція загальноосвітніх і спеціальних знань. Кожен рівень інтеграції

здійснюється поетапно. Початковим етапом є не просто аналіз діючих навчальних планів і програм з відповідних дисциплін, а ґрунтовний аналіз структури дисциплін фундаментального і професійного блоку у їхньому сучасному варіанті, з переходом до їх дидактичних аналогів з урахуванням принципу професійної спрямованості навчання і принципу призначення знань [1].

Систематизацію знань ми розглядаємо як засіб інтеграції, яка відбувається відповідно до розвитку науки: кожне з понять не подається як випадкове, а як необхідний компонент відповідної системи знань. Важливим компонентом інтегрування знань для їх систематизації є виділення в єдиній системі знань фундаментальних, генералізуючих понять, теорій та законів, за допомогою яких виявляються існуючі у системі причинно-наслідкові та корелятивні зв'язки, головні та допоміжні компоненти. Через відсутність єдності інтерпретації змісту навчального матеріалу з різних дисциплін суттєво знижується мотивація навчання та інтерес до вивчення ряду предметів. Розробляючи підходи до інтеграції змісту в процесі вивчення фундаментальних дисциплін ми прийшли до висновку, що важливим методологічним інструментом у рамках такого підходу є інтеграція окремих питань, тем, розділів фундаментальних дисциплін. Такий підхід дає змогу навчити студентів бачити аналогію у віддалених явищах і процесах, переносити набуті знання в іншу ситуацію. І першим кроком в реалізації таких завдань формування цілісної особистості фахівця є інтеграція базових знань, умінь, навичок з фундаментальних дисциплін з орієнтацією на професійне становлення майбутнього фахівця. В основу закладеної нами ідеї тематичної інтеграції покладено професійно спрямований відбір змісту навчального матеріалу, який реалізуємо через горизонтальне структурування, коли наукова інформація перетворюється у навчальну. При цьому з великої кількості пов'язаних між собою елементів, які складають систему знань, шляхом інтеграції змісту та інтеграції знань створюється цілісна система уявлень про об'єкт, формуються фахові знання як передумова ефективного володіння основним об'єктом вивчення. Нами запропоновані способи реалізації інтегративного підходу при структуруванні змісту фундаментальних дисциплін у вищій школі. [2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дольнікова Л. В. Структурування змісту навчальних дисциплін як важлива передумова до підвищення якості підготовки фахівців / Л. В. Дольнікова, О. Л. Цубова // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2013. – № 768. – С. 379-383. – Бібліогр. : 6 назв.
2. Структурування змісту навчальних дисциплін: системний, інтегративний і диференційований підходи / Дольнікова Л. В. // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2008. – № 1 С. 73-81. — Бібліогр. : 8 назв.

УДК 316.61

Андрій ЦЮПРИК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

РОЛЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Всі люди схильні до впливу соціуму і часто живуть, діють і розвиваються шаблонами нав'язаними суспільством. Процес розвитку на теперішньому етапі дає можливість проявити індивідуальність, виділитися із загальної маси і жити в розриві стандартам. Тільки в цьому випадку, людині доводиться одноосібно брати відповідальність за нестандартні дії і вчинки, які індивід вважає правильними, навіть якщо суспільство його не підтримує. Право на існування власної думки доводиться відстоювати доводити справедливість і моральність вчинків і методів.

Серед основних факторів, що впливають на розвиток особистості, вагоме місце займає процес соціалізації дитини, через який безпорадне дитя поступово перетворюється на особу, яка розуміє і саму себе, і навколишній світ, адаптується до нього, набуваючи знань та звичок, притаманних культурі (цивілізації тощо) певного суспільства, в якій він (або вона) народився (народилася). Різні підходи до використання вагомих можливостей соціального середовища осмислювалися педагогами, психологами, соціологами. Зокрема, можливі наслідки взаємодії людини і

соціального середовища розкрили у своїх працях К. Абульханова-Славська, О. Асмолов, І. Кон, С. Моложавий та інші [2].

Перетворення біологічного індивіда в соціального суб'єкта відбувається в процесі соціалізації людини, її інтеграції в суспільство, в різні типи соціальних груп і структур посередництвом засвоєння цінностей, установок, соціальних норм, зразків поведінки, на основі яких формуються соціально значущі якості особистості.

Соціалізація - безперервний і багатогранний процес, який триває протягом усього життя людини. Однак найбільш інтенсивно він протікає в дитинстві і юності, коли закладаються всі базові ціннісні орієнтації, засвоюються основні соціальні норми і відносини, формується мотивація соціальної поведінки. Процес соціалізації дитини, її формування та розвитку, становлення як особистості відбувається у взаємодії з навколишнім середовищем, яке вирішально впливає на цей процес за допомогою самих різних соціальних факторів [1].

Розрізняють макро-, мезо- та мікрофактори соціалізації особистості. На соціалізацію людини впливають світові, планетарні процеси - екологічні, демографічні, економічні, соціально-політичні, а також країна, суспільство, держава в цілому, які розглядаються як макрофактори соціалізації. До мезофакторів належать формування етнічних установок; вплив регіональних умов, в яких живе і розвивається дитина, тип поселення, засоби масової комунікації та ін. До мікрофакторів відносять сім'ю, освітні установи, групи однолітків, що становить найближчий простір і соціальне оточення, в якому перебуває дитина і в безпосередній контакт з яким вона вступає. Це найближче середовище, в якому відбувається розвиток дитини, називають соціумом, або мікросоціумом.

Якщо уявити ці фактори у вигляді концентричних кіл, то картина буде виглядати так: у центрі сфер перебуває дитина, і всі сфери впливають на неї. Соціум дитина освоює поступово. Якщо при народженні дитина розвивається, в основному, в сім'ї, то надалі вона освоює все нові і нові середовища: дошкільний заклад, школу, позашкільні установи, компанії друзів, дискотеки і т.д. З віком освоєна дитиною "територія" соціального середовища все більше і більше розширюється. Для процесу соціалізації важливе значення має, які установки формує те чи інше середовище, в якому

перебуває дитина, який соціальний досвід може накопичуватися у нього в цьому середовищі - позитивний чи негативний.

Ставлення середовища до людини визначається тим, наскільки її поведінка відповідає очікуванням середовища. Поведінка ж людини багато в чому визначається тим, яку позицію вона займає в суспільстві. Позиція людини в суспільстві, що характеризується певними правами і обов'язками, в соціології називається соціальним статусом. Статус визначає поведінку людини в суспільстві в тому сенсі, що в певних ситуаціях особистість поводить себе не просто так, як їй того хочеться, а у відповідності зі своїм статусом, за аналогією з тим, як ведуть себе в подібних ситуаціях інші люди [3]. Важливо також те, що і навколишні люди очікують від людини в цих ситуаціях певної поведінки. Тобто людина як би змушена відігравати певну роль. Тому така очікувана поведінка, обумовлена статусом людини, називається соціальною роллю.

Засвоєння різних соціальних ролей є найважливішою складовою процесу соціалізації особистості. Освоєння дитиною механізму рольової поведінки забезпечує їй успішну включеність у соціальні відносини, оскільки дає їй можливість пристосовуватися, адаптуватися до кожної нової для неї ситуації або позиції протягом усього подальшого життя. Цей процес пристосування індивіда до умов соціального середовища називається соціальною адаптацією.

У процесі соціалізації, і зокрема соціальної адаптації дитини, проявляється об'єктивна потреба людини бути "як всі". Однак паралельно з цим у процесі індивідуального розвитку особистості у дитини поступово формується інша об'єктивна потреба - проявити себе, свою індивідуальність. Дитина починає шукати способи і засоби для її вираження, проявляти їх, в результаті чого відбувається її індивідуалізація, яка виражається в тому, що ті чи інші соціально значущі якості та властивості особистості виявляються в індивідуальній, властивій саме цій людині формі, що її соціальна поведінка при всій загальній зовнішній схожості з поведінкою інших людей набуває рис неповторності, унікальності. Соціальний розвиток дитини, таким чином, відбувається за двома взаємозалежними напрямками: соціалізації (оволодіння соціокультурним досвідом, його присвоєння) та індивідуалізації (придбання самостійності, відносної автономності) [1].

При входженні в соціум встановлюється рівновага між процесами соціалізації та індивідуалізації, коли, з одного боку, вона засвоює норми і правила поведінки, прийняті в даному соціумі, а з іншого - вносить свій значущий "внесок" у нього, свою індивідуальність, відбувається інтеграція дитини в соціум. При цьому відбувається взаємна трансформація і особистості і середовища. У випадку, коли не відбувається процес адаптації дитини до групи, то у неї може з'явитися боязкість, невпевненість у собі, безініціативність, що може призвести до серйозної особистісної деформації. Якщо ступінь втрати або несформованості соціально значущих якостей настільки висока, що це перешкоджає успішному пристосуванню дитини до умов соціального середовища, тобто відбувається її соціальна дезадаптація, то в цьому випадку необхідна соціальна реабілітація дитини, яка передбачає застосування спеціальної системи заходів, спрямованих на відновлення втрачених дитиною суспільних зв'язків і відносин, відновлення її соціального статусу, що забезпечує соціальну адаптацію в суспільстві [2].

Провідним фактором становлення особистості є цілеспрямований її саморозвиток, тобто питання про неперервну роботу над собою, над власним духовним розвитком постає на перше місце. Саморозвиток забезпечує можливість послідовного ускладнення завдань і змісту освіти, реалізації вікового та індивідуального підходу, формування творчої індивідуальності школяра, здійснення колективного виховання та стимулювання особистістю свого подальшого розвитку.

Характер розвитку особистості, тобто якісний і кількісний показник цього розвитку при однакових умовах навчання й виховання залежить від її власних зусиль, які вона виявляє в різноманітних видах діяльності, зрозуміло, враховуючи при цьому природні задатки. Саме цим у багатьох випадках пояснюються ті відмінності в розвитку людей, у тому числі й школярів, які живуть і виховуються в одних і тих же умовах і відчують на собі приблизно однакові виховні впливи.

Отже, в процесі розвитку в соціумі повинна здійснюватися її соціалізація, яка включає в себе соціальну адаптацію. Можна дійти до висновку, що вільний і гармонійний розвиток особистості можливий в умовах колективної діяльності. Звичайно, за певних

умов колектив підлаштовує особистість під себе. Однак, індивідуальність може розвиватися і знайти свій вияв навіть у колективі. Організація різноманітних форм колективної діяльності (навчально-пізнавальна, трудова, художньо-естетична та ін.) сприяє виявленню творчого потенціалу особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

4. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / Богданова І. М. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
5. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / Н. В. Заверико – К. : Слово, 2001. – 240 с.
6. Пенішкевич Д. І. Соціальна педагогіка : модульна технологія навчального курсу / Д. І. Пенішкевич, Л. І. Тимчук. – Чернівці : [б. в.], 2010. – 496 с.

Ліліана КУДРИК

Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Юрій СУРМЯК

Львівський державний університет внутрішніх справ

НАРОЩУВАННЯ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДИНИ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ФІЗИЧНИМ НЕДУГАМ ТА ХВОРОБАМ

Сьогодні багато лікарів і цілителів приходять до розуміння причин виникнення хвороб не на клітинному матеріальному, а на духовному рівні. Про духовні причини виникнення хвороб ми не знаємо достеменно і досі, хоча ці знання закладені ще в Біблії. Христос сказав хворому, якого зцілив: „Ось видужав ти. Не гріши ж уже більше, щоб не сталось тобі чого гіршого!” (Ів., 5:14).

Життя – явище космічне. Всі світові вчення говорять про єдність Космосу і людини, про те, що все взаємозалежне, взаємопроникне і взаємодоповнюване. Фізики вже прийшли до розуміння багатьох енергетичних зв'язків, а в духовному плані про це завжди розповідали релігії. У міру еволюції людина приходить до усвідомлення своєї індивідуальності і своєї єдності зі світобудовою, формується космічна свідомість. Людина відчуває

себе сильною, тому що, ототожнюючи себе з Цілим, прилучається до могутності Цілого. І навпаки, замикаючись у своїй обмеженості, людина почуває себе нікчемною перед величчю Цілого. Ми починаємо усвідомлювати, що всі хвороби людини – це відплата за її обмеженість і егоїзм, думки, слова, вчинки, почуття і бажання.

І традиційна, і народна медицина працюють над хворим тілом, лікують наслідки, а причини вбачають тільки на біологічному, хімічному та енергетичному планах. Вони займаються тілом, не вивчаючи людської душі. Але ще давньогрецький філософ-ідеаліст Платон писав: „Не можна лікувати частину без цілого, тіло без душі”. А його вчитель Сократ стверджував: „Величезна помилка – існування лікарів тіла і лікарів душі, саме тому від них вислизає багато хвороб”. Необхідно вивчати і лікувати людину в єдності її тіла, душі і духу.

Засновник т. зв. кармічної медицини Астрогор вважає, що доцільно було б на дверях кожної лікарні повісити плакат: „Пристановище для грішників і митарів, для тих, хто втратив любов і радість. Полежи. Подумай”. На його думку, хвороба – це маленький вирок особистості за неправильний спосіб життя, епідемія – вирок суспільству, а стихійні лиха, тяжкі часи і війни – вирок людству [1, 24]. Так само трактує хворобу як поразку, катастрофу академік Г. П. Грабовий, який пропонує оригінальний метод зцілення від будь-якої хвороби за допомогою технологій свідомості [Див.: 4].

Те, через що людина втрачає сили і здоров'я, у релігії називається порочністю і гріховністю. Накопичення гріхів відбувається тому, що люди не хочуть знати про свою сутність: „Є тіло звичайне, а є тіло духовне” (1 Кор., 15:44). На людину повинні діяти совість і сором за свою хворобу, щоб вона змінила свій спосіб життя, думок, почуттів і вчинків – відповідно до вимог християнської моралі. Духовне очищення виводить із тіла скверну хвороби, а істинне, нелицемірне звернення до релігії пришвидшує процес одужання. У чистому, здоровому дусі здорове тіло! (Хоча є і священні хвороби, якими страждають чисті духом, але це окрема тема).

У душі, напевно, кожна людина вважає себе хорошою і навіть кращою від інших. Але якщо ми захворіли, то це ознака того, що ми щось робимо не так. Розуміння цього може просвітити свідомість, і тоді здоров'я повернеться. На жаль, еволюційний духовний розвиток людства ще не відбувся. Людство стало розумніше, інтелектуальніше, але не мудріше; релігійніше, але не духовніше.

Людина, згідно з християнською антропологією, складається з трьох частин – тіла, душі і духу. Християнство трактує душу людини як деяку тонкоматеріальну, створену Богом субстанцію, яка повинна зріднитися з Богом-Духом, стати духовною якістю. Таким чином, тіло людини – всього лише інструмент для удосконалення душі: „...сіється в тління – в нетління встає...” (1 Кор., 15:42).

Тіло, отже – орган душі. Тільки маючи тіло душа може у цьому світі вдосконалюватися, еволюціонувати, набувати досвіду, набирати силу світла, любові і мудрості. Тому часто смерть є біль і жаль про упущені можливості. Життя є школою знань і досвіду, де людина має можливість зростати духовно. Якщо людина слабка на рівні свідомості, тоді знання і досвід здобуваються через страждання, хвороби, війни та інші неприємності.

Значення душі першочергове для здоров'я, життя і діяльності людини. Оскільки на землі все змінюється, розвивається, то і душа повинна змінитися, еволюціонувати, стати іншою, а для цього їй потрібне тіло, яке в Біблії назване храмом для душі. Про необхідність удосконалення душі говорив ще Платон: „Поки душа зіпсована – нерозумна, несправедлива, нечестива, – треба утримувати її від бажань і не дозволяти їй нічого, крім того, що робить її кращою”.

Багато наших хвороб виникають від психологічних настроїв і таємних думок, яких ми ніколи не вимовляємо вголос. Виявляється, можна читати ці настрої і думки за хворобами людини [Див.: 5, 10-50]. Люди створили і придумали собі безліч пороків, а за це їх душать хвороби, трясуть лихоманки, б'ють „нешасні випадки”, але, незважаючи на це, причини проблем залишаються до кінця не розкритими. Їх необхідно шукати у свідомості людини, у відсутності або припиненні духовного розвитку.

Духовний розвиток людини йде по трьох основних напрямках: етичному, інтелектуальному і психоенергетичному. Етичний є найважливішим. Просування по кожному з указаних напрямків сприяє засвоєнню двох інших [3, 262-263].

Отже, стержнем духовного розвитку є етика. Навколо цього стержня формується, росте все інше, що становить суть людини, яка духовно розвивається: знання, навички, психоенергетичні здібності та інші якості. Успіх залежить від того, наскільки надійний цей стержень. Саме завдяки етичному просуванню ми рухаємося до Бога.

А Бог дає нам можливості духовно наблизитися до Нього у міру того, як ми морально вдосконалюємося.

Основою етики є любов: в аспекті співстраждання, здатності прощати, терпимості, ніжності, готовності до самопожертви... Любов невичерпна, ніколи не зазнає поразки, і чим більше любові людина готова віддати, тим більше благодаті, енергії і здоров'я вона отримує.

Усім буттям керують енергоінформаційні процеси, що є первинними щодо процесів, які відбуваються у фізичному тілі. Завдання людини – пізнати ці процеси і навчитися керувати ними.

Існування будь-якого матеріального об'єкта, у тому числі і фізичного тіла людини, можливе доти, доки воно має певний енергетичний потенціал. У процесі фізичного життя відбувається постійне розсіювання енергії, яке збіднює загальний енергетичний потенціал об'єкта, і, як наслідок, біологічні тіла хворіють і помирають. Щоб змінити ситуацію, необхідно не бездумно розтрачати, а постійно підтримувати і збільшувати свій енергетичний потенціал, навчитися управляти своїм організмом.

Шлях самовдосконалення і гармонізації особистості триває все життя і вимагає доброї психологічної, духовної та інтелектуальної підготовки.

Людина, яка замкнена у своїх стереотипах і не хоче їх змінювати, навіть не здогадується, що саме від цього у неї виникають проблеми зі здоров'ям. Хвороби духу призводять до порушень у фізичному тілі, які часто не піддаються лікуванню, набувають хронічних форм і вимагають хірургічного втручання.

Якщо немає гармонії на тонких планах, страждає фізичне тіло. Всі три грані людського ества – тіло, душа і дух – повинні шукати гармонію. Грань душі знаходить гармонію в душевності, грань духу – в духовності, а грань тіла – у фізичній міцності. Біда людини в тому, що вона найчастіше живе однією гранню і несвідомо відшліфовує один бік тріади. При цьому вона завжди буде страждати, мучитися і хворіти.

Розглянемо детальніше душевність і духовність та різницю між ними (в інтерпретації Астрогора [1]). Душевність – це шире почуттєве ставлення до когось або чогось без участі розуму; це те емоційне начало, що в українській філософській традиції отримало назву „серце” (Г.Сковорода, П.Юркевич та ін.). Душевність базується на співчутті, співстрадванні і любові; у ній тепло і світло; вона

робить людину відкритою, доступною, але вразливою для грубості; володіє високою терпимістю до подій, явищ і людей. Якщо душа не розвиває вказаних якостей, то вона поступово стає „мертвою душею” (М.Гоголь), серце черствіє і камене. Як відомо, „Бог є любов”, а любов – це душа. Віддавати свою любов іншим, діяти морально на основі вимог совісті – це і є душевність. Саме душа, не позбавлена душевності, відповідає за людський образ у людині.

Дух – це сила. Якщо грань душі пластична і поступлива, то грань духу вперта і конкретна, практична і раціональна. Сила духу найчастіше проявляється у чомусь одному: фізична сила, сила слова, розуму, таланту тощо. Володіння якоюсь силою дає людині впевненість і опору. За цією силою про неї судять, визнаючи, що у людини є іскра духу, яскрава грань прояву її індивідуальності. Отже, індивідуальність народжується силою духу, а її якості визначаються душею.

Знання, досвід і талант, відірвані від душевності, формують у людини грубу форму духу, який ставить перед собою певні цілі і, концентруючись, досягає їх, при цьому змінює все на своєму шляху і відкидає будь-яке зацікавлення життям інших людей. Розростаються Его і самість.

Духовність – це властивість духу, наповненого душевністю. Істинна духовність можлива тільки за умови душевності. Це спільна робота душі і духу. При духовності моральні та інтелектуальні інтереси переважають над матеріальними. Духовність це не просто розум, а свідомість і мудрість, це дотримання Законів Буття, свідоме недіяння зла. Духовність – це сильна, промениста і тепла душа. Дух красивий своєю душею, душа сильна своїм духом. Духовність світить мудрістю і гріє любов'ю. Саме ці якості у святих.

Нелегко розвинути грані душі і духу і, поєднавши їх, створити гармонію. Але, напевно, заради цього людина і приходиться на землю.

Тіло – це сцена для гри душі і духу. Хвороба – завжди неузгодженість душі і духу. Вони включають механізми дисгармонії, які призводять до численних порушень в організмі. Не об'єднавши зусилля душі і духу для відновлення втраченої гармонії, людина, зрештою, отримує зрив генетичного коду. Здоровий образ життя – це образ гармонії душі, духу і тіла, образ животворящий, духовний, непорушний.

Виховувати душу і дух необхідно з раннього дитинства. Але дуже часто у школі, вузі знання у дітей „вбиваються” без душевної основи, тобто навчальні заклади готують „душевних калік”. А якщо знання учнів при цьому сильні, то отримуємо „калік духовних”. Небагато вчителів здатні гармонійно розвивати особистість учня, будучи при цьому прикладом для нього, транслятором своєї особистості, свого життєвого досвіду, мудрості, стилю життя і мислення. Тільки при комплексному духовному підході можна виховати здорове покоління.

І важливо знати, що немає невиліковних хвороб: є люди, які не хочуть еволюціонувати, не бажають нічого змінювати у своєму житті, у своїй свідомості, думках і почуттях. При духовному підході невиліковних хвороб не існує, більше того, за умови духовності хвороби не виникнуть.

Хвороба – при адекватному її сприйнятті – змушує людину подумати про її причини. Вона ставить питання праведності життя, думок і почуттів; допомагає зрозуміти, що нема ще в людині гармонії; спонукає до самопізнання і самовдосконалення, до пізнання Бога і Його законів.

Біблія вчить, що Слово божественної істини є „для тіла усього його лікування” (Пр., 4:22), і пропонує надійний шлях до здоров’я – послух Богів: „І сказав Він: „Коли дійсно ти будеш слухати голосу Господа, Бога твого, і будеш робити слушне в очах Його, і будеш слухатися заповідей Його, і будеш виконувати всі постанови Його, то всю хворобу, яку Я поклав був на Єгипет, не покладу на тебе, бо Я – Господь, Лікар твій!” (2М., 15:26); „І будеш служити ти Господові, Богові своєму, і Він поблагословить твій хліб та воду твою, і з-посеред тебе усуне хворобу” (2М., 23:25).

Висновок. Отже, усі людські хвороби починаються у площині душі і духу. Душа потрапляє в обман почуттів, а дух – в ілюзію цілей. А наше тіло розбивається від хибних почуттів та орієнтирів, які несуть у собі моральний удар, який виливається у недуги.

Християнське вчення пропонує зберігати здоров’я шляхом моральності буття. Від людини вимагається уміння прощати, а отже, бруд чужих думок і почуттів не прилипне до неї, відпущення гріхів, а отже, ті думки і почуття, які терзають нас, будуть прощені і витягнуті куполами священних храмів... Християнські Заповіді допомагають очищати душу й укріплювати дух.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Астрогор. Душа и карма. Формула души и генетика духа. (Кармическая медицина). Книга третья. – М. : СКРИН, 1998. – 192 с.
2. Біблія.
3. Кандыба В. М. Мировой опыт духовного саморазвития. Энциклопедия духовной самореализации. – СПб. : Изд-во «Лань», 2003. – 448 с.
4. Феномен Григория Грабового. (Целители России). – М., 2002. – 381 с.
5. Хей Луиза Л. Исцели себя сам. Психологические причины болезней и метафизические пути их преодоления. Кн. I-III. – Луганск, 1996. – 236 с.

УДК 355.233

Михайло НАГІРНЯК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПРИНЦИПИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У сучасній ситуації корінних трансформацій суспільства відбувається якісне перетворення сталих форм політичного й економічного життя. Поряд з цими змінами стрімко трансформується свідомість і світогляд людей. Не піддається сумніву той факт, що зміни в політичній і економічній сферах зумовили активну переоцінку цінностей та переорієнтованість на принцип корисності, викликали ситуацію духовної кризи і моральнісної деградації сучасного суспільства. Це з необхідною гостротою підіймає питання про пошуки адекватних форм регулювання моральнісної поведінки та практичної діяльності людей.

Формування всебічно розвиненої особистості майбутнього фахівця вимагає здійснення цілеспрямованої виховної роботи в різних напрямках: моральному, правовому, ангінаркогенному, екологічному, трудовому, економічному, естетичному, фізичному та ін. Реалізація змісту і завдань кожного з означених напрямів передбачає врахування

специфіки майбутньої професійної діяльності фахівців, необхідних для цього людських і професійних якостей.

У процесі формування майбутніх спеціалістів чільне місце належить моральному вихованню.

Моральне виховання – виховна діяльність вищого навчального закладу, спрямована на формування у студентів стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності.

Мораль, будучи формою суспільної свідомості, яка представляє сукупність принципів, вимог, норм і правил, регулює поведінку людини у всіх сферах її суспільного життя. Регулювання поведінки здійснюється двома способами: зовнішнє регулювання, яке ґрунтується на моральних нормах відповідно до громадської думки, і внутрішнє регулювання, в основі якого моральність (реалізація особистістю своїх моральних установок, принципів, тобто моральна практика); моральна свідомість (моральні погляди та оцінки); моральні почуття (стійкі переживання людини, які зумовлюють її вольові реакції, ставлення до себе, до інших людей тощо); моральні переконання (пережиті та узагальнені моральні принципи, норми).

У моральній поведінці особистості виявляється і зовнішня, і внутрішня саморегуляція. Тому саме завдяки моральному вихованню перебудовується сама людська особистість відповідно до моральних цінностей, які віддзеркалюють суспільні відносини, правила та норми поведінки людей.

Процес морального виховання ґрунтується на певних принципах. Принципи виховання – це керівні положення, що відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту організації та методів виховного процесу [6, с. 265-266]. Основні принципи такі:

- цілеспрямованість виховання передбачає спрямування виховної роботи на досягнення основної мети виховання – всебічно розвиненої особистості, підготовки її до свідомої та активної трудової діяльності;

- обов'язковий зв'язок виховання з життям. Суть принципу полягає в тому, що виховна діяльність має орієнтувати особистість на необхідність жити у суспільстві;

- єдність свідомості та поведінки у вихованні. Поведінка людини – це її свідомість у дії. Виховання такої єдності свідомості – складний і суперечливий процес, оскільки формування навичок правильної поведінки набагато складніше, ніж виховання свідомості;

- виховання в праці. В основі цього принципу – ідея, що формування особистості безпосередньо залежить від її діяльності, від особистої участі в праці. Цей принцип спирається і на таку психологічну якість, як прагнення дитини до активної діяльності;

- комплексний підхід у вихованні ґрунтується на діалектичній взаємозалежності педагогічних явищ і процесів. Втілення його в життя передбачає: єдність мети, завдань і змісту виховання; єдність форм, методів і прийомів виховання; єдність виховних впливів школи, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, вулиці; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; єдність виховання і самовиховання;

- виховання особистості в колективі. Індивід стає особистістю завдяки спілкуванню і пов'язаному з ним відокремленню. Найкращі умови для спілкування й відокремлення створюються в колективі. Поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів. Педагогічне керівництво зумовлюється відсутністю в учнів життєвого досвіду; виховання творчої особистості можливе, якщо існують умови для вияву самостійності й творчості, схвалюються ініціатива та самодіяльність;

- поєднання поваги до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього. У цьому – головний сенс гуманістичної педагогіки щодо формування необхідних взаємин вихователів і вихованців. Цей принцип передбачає: єдність вимог до вихованців з боку педагогів, контроль за їх поведінкою, гуманне ставлення до них, поважання їхньої думки та ін.;

- індивідуальний підхід до учнів у вихованні. Такий підхід як індивідуальна корекція загальної системи виховання – важлива вимога до організації виховного процесу і одна з умов підвищення його ефективності;

- принцип системності, послідовності й наступності у вихованні. Виходить з того, що для формування свідомості, вироблення навичок і звичок поведінки потрібна система певних послідовних виховних заходів. Такі якості людської особистості не

можна сформувати, якщо виховний процес являтиме собою випадковий набір виховних заходів, що матимуть епізодичний, а не системний характер;

- єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості. Повинна охоплювати всі сторони навчально-виховної роботи школи, всі форми діяльності учнівського та педагогічного колективів, сім'ї, знаходити свій вияв у змісті, формах навчання та виховання, у правилах поведінки школярів, у стилі життя школи, її традиціях. Така єдність є однією з умов оптимізації виховного процесу [6, с. 267].

Систему моральних цінностей поділяють на абсолютно вічні, національні, громадянські, сімейні та цінності особистого життя [1].

Абсолютно вічні цінності. Це загальнолюдські цінності, які мають універсальне значення і необмежену сферу застосування (добро, правда, любов, чесність, гідність, краса, мудрість, справедливість).

Національні цінності. Вони є значущими для одного народу, але не завжди їх поділяють інші народи. Наприклад, почуття націоналізму зрозуміле і близьке лише поневоленим народам і чуже тим, які ніколи не втрачали своєї незалежності. До таких цінностей належить патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять тощо.

Громадянські цінності. Вони ґрунтуються на визнанні гідності людей і знаходять своє застосування в демократичних суспільствах. Це права і свободи людини, обов'язки перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, повага до закону тощо.

Сімейні цінності. Вони охоплюють моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків тощо.

Цінності особистого життя. Мають значення насамперед для самої людини, визначають риси її характеру, поведінку, її господарський успіх, стиль приватного життя тощо.

Наявність різних за функціями моральних якостей є своєрідним механізмом поєднання моральної свідомості і поведінки особистості. З огляду на це дослідники визначили п'ять основних груп моральних якостей [3]:

- світоглядна переконаність, цілеспрямованість, обов'язок, відповідальність, гуманізм, патріотизм, інтернаціоналізм, які в

сукупності забезпечують громадянську спрямованість; саме ці якості забезпечують зміст соціальних цінностей;

- моральні якості, спрямовані на досягнення поставлених цілей: ініціативність, енергійність, наполегливість, самостійність, обов'язковість тощо; вони пов'язані з моральною свідомістю, яка керує і коригує їх вияв;

- витримка, стриманість, ввічливість, володіння собою; ці якості допомагають контролювати і гальмувати негативні прояви у поведінці;

- діловитість, уміння вибудовувати моральний досвід особистості; ці якості певною мірою допомагають швидше досягати мети і зосередити увагу переважно на змісті вчинків;

- здатність до самооцінки, самокритичність, вимогливість до себе, справедливе ставлення до інших; усе це сприяє самовдосконаленню і створенню позитивної моральної сфери подальшого розвитку особистості.

Одна з особливостей моралі полягає в тому, що вона пронизує все життя, будь-яку професійну й іншу діяльність, виступаючи як її своєрідний обов'язковий аспект. До представників суспільства, для яких норми моралі, моральні переконання і почуття власної гідності є професійно значущими, належать курсанти, майбутні офіцери. Завдяки гуманізації та демократизації суспільства роль моральних елементів в їхній поведінці і діяльності неухильно зростає.

У сучасних умовах процес удосконалення морального виховання молодого покоління України здійснюється вкрай повільно і суперечливо. Зміна поглядів на моральне виховання, засобів його забезпечення не може бути здійснена авторитарними методами – наказами, рекомендаціями й іншими впливами, які довели свою недостатню ефективність. Перелом у суспільній думці може бути досягнутий лише за умови, якщо буде створена система морального виховання, яка б пропонувала активну участь всіх категорій виховників у виховному процесі.

Серед моральних якостей, які мають особливе значення для майбутньої професійної діяльності, виокремлюють професійний обов'язок, професійну честь, професійну гордість і професійну етику [4].

Професійний обов'язок. Однією з найголовніших категорій етики є обов'язок, тобто ставлення особистості до суспільства. Професійний обов'язок відображає ставлення до своєї праці. Почуття професійного обов'язку ґрунтується на переконанні в життєвій необхідності узгодження особистих бажань із суспільним обов'язком. Професійний обов'язок передбачає використання усіх можливостей професії для розбудови та зміцнення могутності Батьківщини. З цього погляду професійний обов'язок соціального працівника можна розглядати як прагнення повною мірою оволодіти знаннями, вміннями та навичками з обраної спеціальності, дотримуватись професійної дисципліни, стати справжнім майстром своєї справи, берегти професійні традиції, розширювати професійні зв'язки. Іншими словами, наявність почуття професійного обов'язку є запорукою і неодмінною умовою високого рівня професіоналізму людини.

Професійна честь. Це моральна категорія, яка відображає гідність і авторитет людини, що займається певною діяльністю, і пов'язані з цією діяльністю моральні заслуги. Професійна честь вимагає від працівника підтримувати репутацію своєї професії, захищати інтереси колективу, до якого він належить. Досягнення та успіхи окремих людей кожної професії формують авторитет професії. Так поступово зростає суспільна значущість і цінність певного виду діяльності, формується професійна честь. Під час навчання у вищому навчальному закладі студенти повинні навчитися по-справжньому цінувати обрану професію, усвідомити її суспільне значення, примножувати її добрі традиції.

Професійна гордість. Це почуття пов'язане з переживанням людиною своїх успіхів. Завданням вищого навчального закладу є виховання у студентів почуття професійної гордості на його традиціях, ознайомлення молодих людей з найвищими здобутками видатних осіб, що працювали чи працюють у сфері службової суспільної діяльності. В міру оволодіння професією юнаки та дівчата пізнають її привабливість, глибше вникають в її зміст, проймаються почуттям поваги до обраного фаху і до людей, які його прославили. Професійна гордість активізує студента, спрямовує його на належне вивчення предметів, є потужним стимулом в опануванні професії. З розвитком у молоді почуття

професійної гордості професійне виховання стає повнішим і змістовнішим.

Професійна етика. Під професійною етикою розуміють моральні принципи, пов'язані з поведінкою людини у сфері її професійної діяльності. Майбутні фахівці повинні усвідомлювати, що вони самі відповідають за свої вчинки, що кожен їх крок буде морально оцінено. Лише за цієї умови вони будуть готові до роботи в професійному колективі.

Важливо, щоб студенти знали моральні вимоги щодо професій, які вони опановують, і якості, які повинні виховати в собі, щоб відповідати цим вимогам. Засвоєння норм професійної етики допомагає молодій людині швидше професійно адаптуватися.

Аналізуючи моральні якості, які необхідно формувати у майбутніх фахівців, враховують їх вплив на майбутню професійну діяльність та поведінку суб'єкта, їх взаємодію і здатність до взаємодоповнення та взаємозбагачення.

Розвиток особистості, її виховання завжди є результатом взаємодії, контакту з соціальним середовищем, а рівень її моральної вихованості визначається рівнем культури соціального середовища. Студенти являють собою невіддільну частину суспільства. Від процесів, які відбуваються у суспільстві багато в чому залежить соціально-психологічний клімат колективу. Науково-педагогічному складу необхідно, з одного боку, враховувати загальні закономірності розвитку психології колективу і, з іншого – конкретизувати їх залежно від мети та умов діяльності. Оцінка впливу соціального середовища на особистість, диференційований підхід до виховання конкретної особистості – це ті невід'ємні умови, які повинні супроводжувати процес морального виховання. Усвідомлення чинників, що впливають на поведінку молодої людини, на її моральне виховання, знання та вміле застосування форм і методів педагогічного впливу є найважливішим у вирішенні поставленої проблеми.

Для поглиблення етичних знань у навчальному процесі необхідно впроваджувати такі заходи навчально-методичного забезпечення: визначення рівня етичних знань студентів, ступеня їх ознайомлення з найбільш поширеною літературою з етики; розробка і планування заходів (лекцій, бесід, конференцій, семінарів), спрямованих на поглиблення етичних знань з певних

гуманітарних проблем; організація та проведення заходів, які сприяють накопиченню етичних знань, розширенню світогляду в проблемі морального виховання; аналіз та впровадження передового досвіду. Успішному формуванню моральних якостей у навчальному процесі сприяють: конкретизація уявлень про моральні якості в навчальній діяльності; формування вмінь виявляти свої моральні якості в процесі виконання окремих завдань у різних видах навчальної діяльності; індивідуально-виховні заходи, спрямовані на вивчення якостей особистості; повне розкриття і розуміння змісту морального виховання, значущості його при виконанні оперативного-службових завдань майбутніми працівниками [2].

Формування моральних якостей у процесі позааудиторної виховної роботи повинно проводитися шляхом застосування методів формування свідомості (розповідь на етичну тему, етична бесіда (групова, індивідуальна), диспут, приклад); методів формування суспільної поведінки (педагогічна вимога, доручення, створення виховних ситуацій); методів стимулювання діяльності та поведінки (метод творчо-інтелектуального суперництва, морального стимулювання, покарання); методів контролю й аналізу рівня вихованості (педагогічне спостереження, опитування, аналіз діяльності). У процесі реалізації системи морального виховання майбутніх соціальних працівників повинні використовуватися масові, групові та індивідуальні форми роботи: читачкі конференції, вікторини, конкурси, лекторії, гуртки художньої самодіяльності, школи передового досвіду, випуск стінної преси тощо [5; 6. с. 270-271].

Важливо, щоб студенти знали моральні вимоги щодо професій, які вони опановують, і якості, які повинні виховати в собі, щоб відповідати цим вимогам. Засвоєння норм професійної етики допомагає молодій людині швидше професійно адаптуватися.

Найефективнішим методом формування у студентів необхідних етичних якостей є особистий приклад викладача. Важливо також враховувати й те, що основи професійної етики формуються у професійній діяльності, у безпосередньому контакті з професією. Тому керівники виробничої практики мають звертати увагу студентів на дотримання етичних норм фахівцями

підприємств чи установ, на яких проходить виробнича практика, давати оцінку відхиленням від цих норм.

На сучасному етапі розвитку української держави важливого значення набуває формування почуття патріотизму, національної самосвідомості студентської молоді як запоруки її активної участі в соціально-економічній діяльності. Тому навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі необхідно вибудовувати таким чином, щоб пробудити у студентів національні почуття, виховати в них повагу і любов до свого народу, до його віковичних моральних та духовних здобутків, а також самоповагу й гордість за свою Батьківщину, і на цій основі формувати суспільно значущі особистісні риси громадянина України: національну свідомість, духовність, трудову активність, морально-етичну, фізичну, екологічну і правову культуру [4; 5].

Необхідність етнізації виховного процесу зумовлена тим, що протягом століть національна основа знищувалася, що призвело до масового національного нігілізму, яничарства. Молодій державі України потрібні національно свідомі громадяни, які відчували б кровну причетність до своєї землі, свого народу, своєї держави, усвідомлювали, що є українська держава, а відповідно й національно свідомий громадянин України.

У формуванні патріотизму в студентській молоді важливу роль відіграють екскурсії історичними місцями рідного краю, ознайомлення з побутом населення різних регіонів, усього українського народу; ознайомлення з матеріалами краєзнавчого, етнографічного, художнього музеїв, музею української культури і побуту; виставок народних майстрів тощо. Використання у виховному процесі історико-культурної спадщини збагачує студентську духовність, культуру, моральність і сприяє формуванню національної свідомості та патріотичних рис.

Виховний вплив на формування національної самосвідомості справляє також безпосередня участь студентів у підготовці і проведенні національних свят України, що у багатьох вищих навчальних закладах стало традицією: Новий рік і Різдво Христове (1 і 7 січня), День Соборності України (22 січня), День Конституції України (28 червня), День прийняття Декларації про державний суверенітет України (16 липня), День незалежності України (24 серпня), Міжнародний день студентів (17 листопада) та ін.

Народний календар поповнюється загальнонаціональними святами: День студента, День матері, День батька, День родини. Є в народному календарі дати, пов'язані з релігійними святами: День Андрія (13 грудня), День Миколи (19 грудня), Щедрий Вечір (13 січня), Святвечір (6 січня), Різдво (7 січня), Водохреща (19 січня), Великдень, Покрови Матері Божої (14 жовтня) та ін.

Складовою народного календаря є родинний календар, який охоплює важливі дати, віхи життя сім'ї, кожного її члена (дні народження членів сім'ї, ювілеї весілля тощо).

У формуванні національної свідомості не можна оминати проблеми мови та мовлення. Студентська молодь має усвідомити, що без оволодіння державною мовою неможливо стати повноцінним громадянином своєї держави, патріотом України та й просто інтелігентною людиною, кваліфікованим спеціалістом будь-якої галузі господарства [4; 7].

Християнство як релігія та християнські громади як вагомий соціальні інститути мають величезний потенціал для здійснення морального виховання в суспільстві. Мета, на яку спрямовані заходи душпастирської опіки полягає в тому, щоб розвинути у військовослужбовців високі якості відданості Батьківщині, гуманність та доброту. Для досягнення визначеної мети священнослужителі проводять виховну роботу під час богослужбової діяльності, під час читання релігійно-моральних книг з особовим складом підрозділів, за допомогою особистого прикладу тощо.

Отже, моральне виховання студентів, майбутніх соціальних працівників – це запорука успішного виконання майбутніх службових обов'язків. В основі такого виховання – цілеспрямована робота керівників, вихователів, науково-педагогічного складу, а результат досягається лише за умови, якщо буде створена система морального виховання, в основі якої повинні бути національні та християнські цінності і чітко визначений навчально-виховний процес.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Омелян Вишневецький. – Дрогобич : Коло, 2006. – 608 с.

2. Демиденко В. К. Деякі аспекти морального виховання: Практичний матеріал для керівників, вихователів і вчителів / В. К. Демиденко. – К. : ІЗМН, 1995.
3. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1996.
4. Моральне виховання студентів // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://revolution.allbest.ru/pedagogics/00137863.html>
5. Мороз О. О. Навчальний процес у вищій школі. – К., 2001.
6. Нагірняк М. Я. Теоретичні аспекти морального виховання майбутніх офіцерів / М. Я. Нагірняк, А. Я. Нагірняк // Гуманітарні аспекти формування особистості. Матеріали П'ятої Всеукраїнської наукової конференції від 28 квітня 2011 р. – Львів : ЛДУ БЖД, 2011. – С. 264-273.
7. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: Навч. Посіб. / М.М. Фіцула. – К. : “Академвидав”, 2006. – 352 с. (Альма-матер).

Василь ТИЩЕНКО

Інститут державного управління у сфері цивільного захисту

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТЕХНОГЕННОГО ТА ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

Важливу роль у функціонуванні системи цивільного захисту відіграє стан соціального захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій. Адже від усвідомлення населенням та працівниками сфери цивільного захисту того, що держава, як гарант дотримання вимог Конституції України [1], гарантує соціальний захист з одного боку – населенню, яке може постраждати від негативних наслідків надзвичайних ситуацій, а з іншого боку – працівникам системи цивільного захисту, які свідомо йдуть на ризик життю і здоров'ю задля виконання завдань щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій залежить рівень сталого розвитку держави в цілому. Однією із складових функціонування органів державного управління щодо забезпечення соціального захисту населення є нормативно-законодавча діяльність.

Дослідження [2] свідчать про те, що головними джерелами права соціального захисту України є нормативно-правові акти. І закони, як відомо, є їх найвищим і найважливішим видом. Серед законів України, якими врегульовані відносини соціального захисту, найвищу силу має Конституція України [1] – Основний Закон нашої держави. Норми, що містяться в Конституції України, є головним джерелом всіх галузей права, в тому числі і права соціального захисту. Конституція України проголосила Україну соціальною державою і серед інших прав закріпила основні права людини і громадянина в соціальній сфері. А саме, ст. 46 [1] закріплює право громадян на соціальний захист. Це право базується на загальних засадах діяльності соціальної держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Право на соціальний захист громадян включає в себе “право на забезпечення їх у разі втрати повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом”. Права людини і громадянина у сфері соціального захисту реалізуються на підставі законів, які врегульовують відповідно інститути права соціального захисту, та законів, що стосуються інших галузей права, але містять положення щодо соціального захисту.

На жаль в даний час існує тенденція росту числа законів та підзаконних нормативно-правових актів з одночасним зниженням їхньої якості, неузгодженості, суперечливості та, як наслідок, - обмежений час дії, численні зміни й доповнення, що призводять до неефективності закону, підриває принцип його верховенства.

Оцінити ступінь стабільності закону можна за допомогою таких показників: міра відображення конституційних принципів; відповідність принципам і нормам міжнародного права; ступінь правової регламентації основних суспільних відносин; адекватність відображення цінностей, потреб та інтересів; відповідність вирішуваним завданням економічного, соціального й політичного розвитку; рівень якості закону; відсутність суперечностей з іншими законами; наявність прямої дії закону; ефективність дії закону тощо. Частково можна погодитися із цим твердженням щодо відсутності суперечностей в законах та наявності їх прямої дії [2, 4].

З часу отримання незалежності соціальне законодавство України має певні здобутки, які наблизили його до стандартів Європейського Союзу. Це, передусім, стосується забезпечення соціального захисту населення, постраждалого від надзвичайних ситуацій. У той же час це законодавство містить значну кількість неузгоджених між собою норм щодо соціального захисту окремих категорій громадян: ветеранів війни та праці, жертв політичних репресій, чорнобильців, інвалідів та інших, а також норм окремих законів щодо сімей з дітьми, малозабезпечених сімей. Крім того, чіткої узгодженості потребують численні законодавчі акти із законами, що регулюють соціальні стандарти та надання соціальних послуг. Принциповим недоліком чинного законодавства є те, що значний масив норм правового регулювання соціальних відносин і досі встановлюється підзаконними нормативними актами, а не законами України. При цьому існують численні випадки суперечностей норм законодавчих та підзаконних актів, що суттєво порушує систему правового регулювання у сфері соціального захисту та конкретні права громадян.

Соціальний захист є невід'ємним правом людини та похідним від права на життя, поняттям досить широким, яке включає в себе соціальне забезпечення, соціальне обслуговування, надання пільг та ін. Зважаючи на це, масив законодавства є значним, що призводить до виникнення ряду проблем. Одним із недоліків незадовільного стану соціального захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій на даний час вбачається відсутністю систематизації нормативно-правових актів, їх великою кількістю. Наприклад, тільки пенсійне забезпечення здійснюється більш ніж по двадцяти законах [3, 4].

Слід відокремити безсистемність та хаотичність у формуванні масиву нормативно-правових актів у сфері соціального захисту. Основними причинами такого явища є: порушення пріоритету у правовому регулюванні; незбалансованість у системі чинного законодавства; прийняття нових законів без їх зв'язку з уже діючими; порушення системних зв'язків між законами та підзаконними актами; відсутність єдності в термінології, що порушує, узгодженість системи правових актів.

Відомчі нормативні акти, які досить широко застосовуються у правозастосовній діяльності у сфері соціального захисту, порушують

пріоритет у правовому регулюванні. Пріоритет інструкцій, наказів свідчить про панування відомчих начал в управлінні, про відсутність твердих законодавчих основ. При виданні наказів, інструкцій, роз'яснень, листів та інших актів важливо, щоб відомчі акти приймалися на основі та на виконання закону, служили засобом його конкретизації та розвитку [4].

Аналіз законодавства України у сфері цивільного захисту свідчить про те, що держава приділяє значну увагу питанням соціального захисту населення, яке постраждало внаслідок надзвичайних ситуацій та працівників, що беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, але в цьому законодавстві існують дублювання та протиріччя, що призводять до різного тлумачення положень нормативно-законодавчих актів та зниження їх прямої дії [4].

Підсумовуючи вищевизначене слід відмітити, що законодавство України у сфері цивільного захисту в цілому спрямовано на забезпечення соціального захисту населення та працівників системи цивільного захисту від наслідків надзвичайних ситуацій, але існують певні особливості щодо підходів до вирішення зазначених питань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Закон України від 8 грудня 2004 року №222-IV.
2. Тарасюк Т. М. Закони як джерела права соціального захисту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/1345/93>.
3. Більбот А. В. Конституційно-правові засади соціального захисту в Україні та проблеми їх реалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1341/93>.
4. Тищенко В. О. Механізми державного управління у сфері цивільного захисту. Дис. ... канд. держ. упр.:25.00.02; – Захищена 14.03.2012; Затв. 24.09.2012. – К., 2012.– 237 с. іл. Бібліограф. с. 184-237.

Роман ЛАВРЕЦЬКИЙ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Більше двох років після початку Революції гідності Українська держава переживає один із найдраматичніших періодів своєї модерної історії. Кривава революція 2014 року, зміна влади, анексія Криму, війна на сході України призвели до суттєвої трансформації українського соціуму. Революція гідності стала своєрідним рубіконом у формуванні української нації, остаточно визначивши її прозахідний, просєвропейський вектор розвитку.

Метою даної статті є висвітлення причин, ходу та наслідків соціальної трансформації українського суспільства упродовж двох останніх років. На жаль, в українській науці дана тема ще не достатньо вивчена. Немає окремих наукових праць, які б комплексно розкривали означену тему. Автори використовували переважно статичні та аналітичні матеріали соціологів, політологів, працівників правоохоронних структур, опубліковані у періодичних виданнях, або які є у вільному доступі у мережі Інтернет.

Кризові явища в українському політичному житті, економіці, суспільному житті виникли не як результат революційних подій 2014 року, а як наслідок стагнації пострадянської України, з якою не могла змиритися найбільш соціально активна частина української нації.

Для того, щоб зрозуміти сучасний стан українського суспільства необхідно з'ясувати причини, які викликали Революцію гідності та війну на сході. Кризові явища в українському суспільстві частково виникли через втрату духовних та соціальних орієнтирів. Розпад Радянського Союзу викликав не тільки зміну політичної формації, але й духовних пріоритетів. Для формування нової держави необхідною була державницька парадигма, заснована на довірі та повазі до державних інституцій, а також відповідальна та авторитетна національна еліта. Саме авторитетні державні інститути та політичні лідери з кредитом довіри громадян могли консолідувати українське суспільство і спрямувати його у напрямку формування модерної нації. Для прикладу, у Польщі, Чехії, Литві головним чинником посттоталітарних змін була ідея національної єдності, пов'язана з

приналежністю до європейської культурної парадигми. В Україні за всі роки незалежності національна ідея, здатна об'єднати українців у єдину політичну націю, не була сформована. Попередні тривалі періоди бездержавного життя призвели до того, що українська еліта звикла спиратися на державницькі структури поневоловачів чи сусідів. Починаючи з XVII ст. сусідні держави штучно нав'язували Україні свою допомогу, з допомогою місцевої еліти розколювали суспільство на прихильників східної та західної орієнтацій. Можна констатувати, що українське керівництво і в теперішній час не здатне до прийняття самостійних рішень при розгляді внутрішньо- та зовнішньополітичних проблем.

Уже в перші роки незалежності України успішними ставали ті громадяни, які не були обтяжені моральними чеснотами і не відзначалися глибиною духовних запитів чи інтелектом. З огляду на цю "традицію", більшість політиків та можновладців розглядали участь у політичному житті як вдалий бізнес-проект, який дозволить негайно забезпечити адекватний витратам надприбуток [1]. Як і в часи "Руїни" в другій половині XVII ст., частина політичної еліти України на початку XXI ст. обрала метою матеріальне збагачення в обмін на зраду національних інтересів.

Немаловажним чинником української кризи є те, що значна частина жителів сходу та півдня України, вихованих на імперських традиціях в часи СРСР, сприйняла ідею незалежності як життєве розчарування чи трагедію. Нові ринкові умови, відсутність хоча б декларованої "рівності", поглиблення соціального розшарування та економічні негаразди асоціювалися ними із розпадом СРСР. Ідею незалежності вони не сприйняли, бо глибоко заражені імперським шовіністичним синдромом. Орієнтація на Росію, яка ніколи не відкидала ідею відродження "великої і неподільної імперії", є захисником російськомовних, їх мови, культури, релігії, ментальності – характерна ознака пострадянської людини. Саме з цієї маси, а також з маргінальних верств українського соціуму російські спецслужби вербували своїх агентів, вони стали адептами та керівниками новостворених органів влади в Криму та сході України. Величезну роль у зомбуванні жителів України відіграли щедро фінансовані Кремлем російські та деякі російськомовні українські засоби масової інформації та проросійські громадські

організації. Найбільш сприйнятливими для їх пропаганди виявилися громадяни з пострадянською ментальністю.

Керівництво Росії ще на початку XXI ст. зрозуміло, що відродження “Великої Росії” (новітня назва – “русский мир”) можливе лише за умови відновлення імперської духовної парадигми на протигагу західноєвропейським духовним цінностям, і широкого розповсюдження цих ідей в усіх куточках колишньої імперії. На думку деяких українських аналітиків, В. Путін та його оточення вважали, що за умови довготривалої ідеологічної обробки, яка є частиною гібридної війни, Україну навіть не треба буде завойовувати шляхом військового вторгнення, достатньо буде лише провести відповідні псевдореферендуми за широкої підтримки adeptів “русского мира” та участі російських спецслужб.

Проте, винити лише Росію у тому, що серед українців знайшлося стільки зрадників і сепаратистів було б помилкою. Непродумана державна політика в галузі ідеології, відсутність об’єднавчої національної ідеї та засилля олігархів у політиці та економіці відштовхувала російськомовних жителів України від штучної, на їх думку, ідеї незалежності та направляла їх в обійми Кремля.

Важливою перепоною на шляху становлення української політичної нації, на думку деяких західних аналітиків, є перебування України на межі цивілізаційного розлому західноєвропейської та російсько-православної культурницької парадигм. Це є причиною посиленої уваги з боку головних геополітичних гравців, кожен з яких бажає перетягнути Україну на свій бік і з цією метою робить тиск на місцеву еліту.

В останні десятиліття духовні орієнтири українців стали розмитими, нестійкими. Суспільство перестало розрізняти визначальні етичні категорії добра і зла. Різниця між цими поняттями стало малозрозумілою, передусім, для політичної еліти, а згодом і для загалу суспільства. Проте, добро і зло належать до найбільш загальних понять моральної свідомості, що виражаються в узагальненій формі у розмежуванні морального і аморального. Межа між добром і злом була зміщена у напрямку зла, причому непомітно для більшості. На думку психологів, які вивчають моральну мотивацію поведінки людини, в емоційному світі людини останніх десятиліть відбувалась ерозія доброти, почуття тьмяніли і люди ставали все більше егоїстичними, сухими та раціональними.

Розмиванню передусім підпали українські національні духовні орієнтири, їм на зміну прийшли прозахідні цінності: свобода, ринковий лібералізм, меркантильний прагматизм, індивідуалізм, егоїзм, споживацтво. Через потужну пропаганду у ЗМІ ліберальних, матеріальних цінностей духовні цінності ставали вторинними і малоцінними. Особливо швидко засвоювалися нові цінності молодим поколінням. Українці почали втрачати традиційні риси української ментальності: любов до своєї материнської (рідної) мови, гуманність, миролюбність, повагу до жінки, щире релігійність, працьовитість, індивідуалізм, волелюбність, честолюбство та оптимізм.

Українські політики штучно підтримували серед свого електорату ідею про відмінності між сходом і заходом країни, різницю у зовнішньополітичних уподобаннях, поглядах на історію, мову та культуру. Створення образу захисника своїх земляків дозволяло політикам та партіям маніпулювати виборцями, домагатися їх беззастережної підтримки та допомоги у фальшуванні виборів.

Терпець увірвався взимку 2013-2014 року, коли не витримавши засилля авторитарного режиму В.Януковича прихильники євроінтеграції стали на захист європейських цінностей під час кривавої Революції гідності. Вони виступили за своє законне право бути європейцями, проти тотальної корупції, планомірного згортання демократичних прав і свобод, неможливості розв'язати наявні проблеми законними методами та демократичними процедурами. Основна ж причина, яка підняла людей на акції громадського спротиву, – неспроможність колишньої влади взятися за реформування України. «Ми з гідністю маємо нести нашу культуру та традицію. Ми – не раби, і ніколи ними не будемо. Наш шлях – до європейських цінностей», - такі основні гасла Революції гідності.

Українці заплатили високу ціну за право бути вільними, жити в незалежній державі, а не сателіті Російської Федерації. Як зазначив Петро Порошенко: «Небесна сотня і відважні українські воїни померли не лише за Україну. Вони поклали голови за те, щоб ми посіли гідне місце в родині європейських народів. З часів Другої світової війни жодна нація за право бути європейцями ніколи не платила такої високої ціни»[2]. Доречними будуть також слова П.Порошенка висловлені 7 червня 2014 року під час

церемонія його інавгурації: “Повернення України до свого природного, європейського, стану було омріяне багатьма поколіннями. Диктатура, що панувала останніми роками в Україні, прагнула позбавити нас цієї перспективи і народ повстав. Переможна Революція гідності змінила не лише владу, країна зробилася інакшою. Іншими стали люди. Настав час невідворотних позитивних змін. Навколо ідеї незалежності, свободи, гідності, правової держави, європейської інтеграції об’єдналася вся Україна і все світове українство”[3].

Всі вище зазначені причини та багато інших стали приводом до протистояння спочатку на Майдані в Києві, а згодом призвели до анексії Криму Російською Федерацією та війни на сході України, які офіційна влада абсурдно називає антитерористичною операцією (далі - АТО).

Тепер ми підійшли до найбільш болючого питання: ціни, яку Україна заплатила за те, щоб вирватися з пострадянського простору в напрямку євроінтеграції. За два останні роки навіть офіційна статистика наводить жахливі дані. Станом на 20 листопада 2015 року, внаслідок російського вторгнення, на Донбасі загинуло щонайменше 1842 українських військовослужбовців у ході бойових дій і 233 не в результаті військового зіткнення (суїциди, аварії та ін.), а також 315 співробітників Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ та Державної служби надзвичайних ситуацій [4]. У період найбільш активних бойових дій (до травня 2015 року) згідно з даними Управління верховного комісара ООН з прав людини на сході України загинуло 6417 людей. З них понад 600 жінок та дівчат. Ще майже 16 тисяч людей отримали поранення, багато людей зникли безвісти. За даними ООН, загалом від воєнного конфлікту постраждали вже 5 мільйонів осіб, а понад 1 мільйон людей переїхали до інших регіонів України [5].

Внаслідок проведення воєнних дій десятки населених пунктів були повністю або частково знищені. Частково зруйновано інфраструктуру Донецької та Луганської областей. Значна частина підприємств знищені, закриті або демонтовані та вивезені на територію Росії, а їх працівники стали безробітними. Обсяги виробництва скорочені до критичного рівня, легітимні банківські та платіжні системи не функціонують. На підконтрольних ДНР та ЛНР територіях спостерігається значний дефіцит товарів

народного споживання. Порушення прав і свобод громадян набули системного характеру. Місцеві жителі обмежені у доступі до медичної допомоги, соціальних послуг та виплат, не отримують компенсацій за пошкоджене, конфісковане або розграбоване майно. Бойовики залучають неповнолітніх до лав незаконних збройних формувань. Щоб запобігти соціальному невдоволенню громадян, бойовики створили мережу силових, правоохоронних та спеціальних органів [6].

Війна привнесла в українське суспільство не тільки розруху, смерть і зламані долі. Експерти-соціологи констатують, що ще 2 роки тому можна було говорити про розколену націю, розколену країну. Роки війни призвели до поступового стирання відмінностей між сходом і заходом України, проте цей процес ще не завершений. Агресія Росії прискорила темп змін у ментальності українців. Суспільство почало переходити від пострадянської ментальності до української. Водночас, слово “реформи”, яким так хизувалася і продовжує хизуватися теперішня українська влада, вже всім набридло й не є популярним. Знижується і довіра до влади, яка лише декларує реформи.

Війна 2014-2016 рр. внесла зміни у погляди звичайних українців. Під час Помаранчевої революції 2004 р. українці сподівалися на зміни, які здійснять нові політики, відповідальні державні службовці. Після 2014 року вони зрозуміли, що багато чого залежить від них самих. Саме у цей період спостерігається бум соціальної активності громадян, які перестали чекати змін від політиків і самостійно почали їх здійснювати. Щораз більше громадян готові брати на себе відповідальність і діяти самостійно, не оглядаючись на державу. Українці навчилися обігрівати, одягати, забезпечувати всім необхідним цілу армію, стояти до кінця, навіть ціною власного життя. Це є явно позитивна зміна, адже після закінчення війни це дозволить уникнути розчарувань і байдужості населення [7].

Соціально активні громадяни поставили громадську справу вище особистих інтересів. Переважно це представники середнього класу, підприємці, інтелігенція. Ці громадяни виявляють величезну здатність до самоорганізації. У цьому їм допомагають вже достатньо розвинені в Україні соціальні мережі. Об’єднуючись у вільні від

впливу державних структур громадські організації, вони вносять сучасні європейські цінності та норми у всі сфери життя суспільства.

Конфлікт на сході України призвів до консолідації нації, усвідомлення спільної мети. Військова загроза викликала бум волонтерської діяльності. Необхідність у волонтерському русі була викликана низкою причин. З них найголовнішими були: відсутність у армії достатніх ресурсів (одягу, засобів особистого захисту, медикаментів, їжі), їх вчасної доставки у військові частини; недостатня незабезпеченість війська технікою; слабка виробнича та ремонтна база; відсутність достатньої підтримки переселенців зі сторони держави.

Волонтерський рух виникав стихійно з окремих волонтерів, які об'єднувалися в групи. Рух зародився в лютому 2014 року під час революції та російської інтервенції в Криму. В травні-червні 2014 року створено розгалужену систему допомоги армії. В листопаді 2014 року утворена громадська організація "Асоціація народних волонтерів", яка об'єднала волонтерські організації, які регулярно надають допомогу військовим і цивільним особам у зоні АТО, а також ветеранам АТО та їхнім сім'ям.

Більшість громадян, навіть діти, взяли участь у зборі коштів, речей, подарунків, дитячих листів та малюнків для українських воїнів та переселенців зі сходу. У школах, організаціях, установах, підприємствах, релігійних храмах, на вулицях волонтери збирали все необхідне для забезпечення фронту. Державні структури, покликані забезпечувати військових, проявили себе як закостенілі, проїдені корупцією, застарілими радянськими інструкціями та нормами бюрократичні органи. Волонтери якісно і своєчасно забезпечували наших воїнів найнеобхіднішими продуктами харчування, одягом, захисним спорядженням і всіма необхідними побутовими речами. З огляду на це, в структурі Міністерстві оборони була створена рада волонтерів. Представники волонтерських організацій були включені до департаментів Міністерства оборони та залучені до речового, харчового та медичного забезпечення військових [8].

В Україні по справжньому формується громадянське суспільство, в якому громадськість не боїться заявляти владі про свої конституційні права і вимагає від неї радикальних суспільних змін. За наявності відносно незалежних ЗМІ громадяни отримують реальний

вплив на політиків. Останні для здобуття високого рейтингу та популярності серед виборців змушені пропагувати ідеї, які рухають суспільний прогрес. Найбільш активні та відомі активісти отримали можливість увійти до державних структур які займаються реформуванням армії, правоохоронних органів, державних служб.

Прогресивність і рівень розвитку громадянського суспільства значно випереджує прогресивність і розвиток державного апарату. І, найімовірніше, суспільство підтягне рівень державного управління до своїх значно збільшених і усвідомлених потреб [9]. Це є особливо актуально, адже головна претензія до всієї влади полягає у відсутності позитивних результатів діяльності владних структур.

За два останні роки суттєво змінилися погляди українців на власну державу, вони стали більш відповідальними за її майбутнє. Під час опитувань в кінці 2015 року більшість українців найбільш болісними проблемами для України вважали конфлікт на сході країни, погану економічну ситуацію і тотальну корупцію. Перші дві проблеми вирішити швидко неможливо. Саме тому, найактуальнішим питанням стає боротьба з корупцією у владних структурах.

Ситуація з корупцією в Україні жахлива. Зокрема, у 2014 році в **Індексі сприйняття корупції** міжнародної організації **Transparency International** Україна зайняла 142-ге місце зі 175 країн, що досліджувалися (поряд з **Угандою** і **Коморськими Островами**) [10]. Варто зазначити, що високий рівень корупції це не тільки низький результат діяльності державних органів та правоохоронних структур, але й падіння суспільної моралі. Брати хабар вважається аморальним, але виправданим за певних умов. Давати хабар для вирішення будь-яких проблем стало нормою. Наприклад, під час опитування студентів співавтором статті вже упродовж декількох років не виявлено жодної особи, яка ще жодного разу не давала хабар. Отже, українці вже привчені давати хабарі, явище корупції та хабарництва пустило глибокі корені у підсвідомості. Слушною вважаю думку радника Президента України Олександра Пасхавера, який наголосив, що “неможливо змінити цінності пасивної більшості, зробити так, щоб вони відчували провину даючи хабар. Але можна зробити так, щоб вони відчували сором, коли подібна модель поведінки стане не модною” [11].

Серед жителів Східної України в ході війни відбулося розмежування на проукраїнське та антиукраїнське суспільство.

Мешканці східних регіонів визначилися зі своєю національною приналежністю, ідентифікацією. Трагедія сучасності полягає в тому, що частина східних українців вже не хоче жити в Україні. Відбулися розколи сімей, спільнот, конфлікти вчорашніх друзів.

Згідно з даними соціологічних опитувань, на Донбасі лише кожна восьма людина готова вийти з “хлібом-сіллю” назустріч російським військам. Проте, проросійська меншість там достатньо впливова і активна. Більшість населення займає проукраїнську позицію, але ця більшість пасивна і не готова чинити активний спротив проросійській меншості. Найбільший вплив проросійські сили мають у Донецькій та Луганській областях, особливо у частині самопроголошених ДНР та ЛНР. У цьому регіоні українським засобам масової комунікації не довіряють більше ніж російським (відповідно 68% і 56%). Більшість населення тут втратила соціальні орієнтири, адже не довіряє нікому [12].

У Донецькому регіоні зараз відбувається ескалація конфліктності. Там зараз практично відсутня духовна основа, на якій могла б відбуватися консолідація суспільства. У регіоні місцевою елітою є не інтелігенція, а олігархи та кримінальні авторитети. З допомогою зброї керівництво попало у руки маргінальних особистостей, кримінальних ватажків чи маріонеток Кремля, про яких до 2014 року ніхто нічого не знав. Ці псевдо лідери не можуть запропонувати населенню нічого іншого крім ідеї “русского мира”, священної боротьби проти “київської хунти” чи ідеї боротьби за соціальну справедливість. Місцеві сепаратисти намагаються консолідувати жителів Донбасу на основі протиставлення його Києву. При цьому діють репресивними методами часів Сталіна. Створюється штучний образ ворога, з яким треба боротися будь-якими способами. Всіх незгідних із офіційним курсом піддають жорстоким репресіям чи фізично знищують. Основна маса населення залякана й озлоблена на будь-яку владу.

Ідею “русского мира”, яку активно пропагують путінські ставленики, навіть на Донбасі сприймає меншість населення. Оскільки іншої позитивної ідеї, яку можна запропонувати суспільству, сепаратисти не мають, ставиться мета дискредитувати українську владу, демонізувати її. При цьому відбувається тотальне пограбування населення, перерозподіл власності та криміналізація суспільства. Зброя у руках маргінальних

особистостей дає широкі можливості зростання їх добробуту за рахунок пограбування інших. Відбувається боротьба між кримінальними угрупованнями за сфери впливу. Непокірні керівництву ДНР та ЛНР групи роззброюються чи знищуються, їх ватажків все частіше знаходять вбитими. Місцеве населення давно вже втомилося від життя під контролем бандитів. Воно живе у постійному страху, бо будь-яке невдоволення придушується у “підвалах” місцевих спецслужб, де нелюдські побиття, катування та вбивства стали вже нормою.

Шляхи виходу із конфлікту на Донбасі громадська думка пропонує різні. Найоптимальнішим варіантом було б відновлення контролю українських правоохоронних структур над державним кордоном з Російською Федерацією. Для цього необхідно, щоб російські війська залишили українську територію. Проте, це поки що не вигідно керівництву Росії, яка вкладає величезні кошти у те, щоб не випустити Україну із зони власного контролю.

Українці довели, що можуть захистити свою незалежність. Тепер найважливішим завданням є повернення втрачених територій та всебічна модернізація країни, подолання пострадянської спадщини, в першу чергу на ментальному рівні.

Найактуальнішими у цей момент для України, на нашу думку, є негайне проведення структурних реформ, які б вивели її з економічного та політичного колапсу, зміна політичних еліт та підвищення життєвого рівня населення до європейських стандартів.

Необхідно сформувати нову державницьку парадигму, що полягає у створенні співтовариства самодостатніх, здібних до самореалізації індивідумів, що оберігають свої цінності, цілі і свободи. Така ідея об'єднає різні за характером і ментальністю регіони, тому що вона не протистоїть їх внутрішнім потребам, а навпаки визнає їх.

Не менш важливим, на наш погляд, є впровадження на державному рівні новітньої національної ідеї та поширення нових для українців європейських цінностей. Варто навести думку знаного українського блогера, засновника громадської платформи Нова Країна Андрія Длігача: ”Доки домінуючими цінностями в країні не стануть відповідальна особа, довіра і розвиток, Україна буде регресувати і в плані економіки, і в плані суспільних стандартів. Тому найближчим часом ми очікуємо на зміну парадигм мислення лідерів революції, появу тих, хто візьме на себе продовження революції” [13].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Полісаєв О. Імперські міфологами у сучасному українському суспільстві: перспективи подолання / О. Полісаєв // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://info-library.com.ua/books-text-11613.html>.
2. Від Революції гідності до Країни гідності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://n-serogozu.ks.ua/storinka-znakhoditsya-na-etapi-rozrobki/1014>.
3. Урочисте засідання Верховної Ради України, присвячене складанню присяги новообраним Президентом України Петром Порошенком // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/news/Тор-новуна/94013>.
4. Боевые потери ВСУ за весь период АТО составили 1842 человека // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://m.liga.net/news/politics/261765>.
5. Російська збройна агресія проти України (2014-2015) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
6. Денисова О. Що на тому березі? / Оксана Денисова // Дзеркало тижня. – № 222. – 29 січня 2016 року.
7. Міщенко М. Революція гідності навчила українців покладатися на власні сили / Михайло Міщенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php/expert.php?news_id.
8. Волонтерський рух допомоги українським військовикам (2014-2015) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>.
9. Юрчишин В. Відмінності між заходом і сходом України поступово зникають / Василь Юрчишин // Фокус. – 12 червня 2015 р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php/article.php?news_id.
10. Корупція в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
11. “Чи перемогла Революція Гідності?” // Вісті. – 25 січня 2016 року. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.visti.tv/new.aspx?newsid=38966.

12. Саприкін В. Жителі Донбасу втратили довіру як до України, так і до Росії / Володимир Саприкін // Дзеркало тижня. – 19 травня 2014 р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php/article.php?news_id.
13. “Чи перемогла Революція Гідності?” // Вісті. – 25 січня 2016 року. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.visti.tv/new.aspx?newsid=38966.

УДК 94:364.012:355/359.07 “1914-1918”

Андрій ЛОЗИНСЬКИЙ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В статті висвітлюється діяльність українського відділення Всеросійського земського союзу, Комітету Південно-Західного фронту допомоги хворим і пораненим воїнам Всеросійського союзу міст, товариства Червоного Хреста України, відомих українських меценатів та інших неурядових організацій під час Першої світової війни у напрямку соціальної роботи з фронтовиками, військовослужбовцями і цивільним населенням. Розглядаються напрямки та результати роботи цих установ.

Ключові слова: Всеросійський земський союз, Комітет Південно-Західного фронту, товариство Червоного Хреста, Перша світова війна, громадська організація, меценат, доброчинність, соціальна робота, гуманітарна допомога, біженці, військовослужбовці.

Соціальна робота – порівняно нове явище у військовій історії. Раніше вона не виділялася в якості самостійного напрямку в діяльності органів військового управління, командирів та посадових осіб. Тому дослідження організації соціальної допомоги військовослужбовцям потребує значної уваги у висвітленні актуальних питань військової історії, зокрема, історії глобальних військових конфліктів ХХ ст.

Окремі аспекти соціальної політики під час Першої світової війни (1914-1918 рр.) знайшли відображення у працях присвячених бойовим діям на українських землях в роки війни [18]. Більш повно ця проблематика висвітлюється у новітніх дослідженнях з

історії української благодійності [8]. Віддаючи належне науковцям, праці яких фактично започаткували в сучасній вітчизняній історіографії Першої світової війни окремих напрямків – дослідження соціальної роботи з військовослужбовцями у роки війни, необхідно вказати на відсутність робіт, які б у повному обсязі висвітлювали важливі проблеми в організації соціальної опіки військовослужбовців. На жаль, в дослідженні проблеми соціальної роботи з військовослужбовцями відсутній системний підхід, який вимагає послідовного розкриття всіх аспектів даної проблематики, зокрема, ролі окремих відомств та установ, осередків громадської опіки, меценатів, благодійників.

Отже, метою пропонованої статті є окреслення організаційних засад здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями збройних сил Російської імперії в роки Першої світової війни.

Масштаби воєнних дій на фронтах Першої світової війни викликали необхідність у наданні термінової допомоги десяткам тисяч поранених і хворих військовослужбовців, серед яких було чимало українців. Розділені між різними воюючими блоками, не маючи своєї держави, вони змушені були воювати один проти одного у складі збройних сил Російської та Австро-Угорської імперій. За роки війни в російській армії перебувало близько 4,5 млн. наддніпрянців, а в австро-угорській – понад 300 тис. галичан, буковинців і закарпатців [17].

Ведення активних воєнно-політичних дій зумовило певні зміни в системі військового управління російською армією. 16 липня 1914 р. набрало чинності “Положення про польове управління військами”. Цим актом, а також “Особливими Правилами про місцевості, оголошені на воєнному стані”, визначилися повноваження військової влади та її взаємовідносини з державними органами в питанні організації соціальної допомоги в збройних силах. 17 серпня 1915 р. була створена Особлива нарада з оборони, в якій головував воєнний міністр. До її складу входили представники Державної Ради і Державної Думи, вищі царські сановники, великі промисловці-олігархи та ін. Особлива нарада отримала право розподіляти державні військові замовлення та контролювати їх виконання, включно й щодо забезпечення соціальної допомоги пораненим військовослужбовцям.

Однак, без широкої підтримки громадськості царський уряд не міг обійтися. Багато тисяч людей почали активно надавати допомогу

воїнам, збираючи і відправляючи на фронт різні подарунки (кисети, портсигари), теплі речі та ін. Можна сказати, що в такій формі відродилася благодійність. Поранені військовослужбовці вимагали екстрених заходів не лише щодо їх евакуації, але й щодо реабілітації. З цією метою створювалися комітети допомоги з обслуговування хворих і поранених військовиків.

Нездатність вести переможну війну спонукала російську владу передати частину військово-господарських функцій громадським організаціям. Діяльність мережі місцевих громад, організацій і товариств із надання соціальної допомоги військовослужбовцям було одним із характерних виявів життя воєнного соціуму того часу. Зокрема, при комітеті Державного банку в Сумах діяв Дамський кружок по наданню допомоги воїнам. Звіт про його діяльність за грудень 1914 р. свідчить, що від добродійників та меценатів надійшло 20 109 предметів білизни і теплих речей, з яких 18 328 було відправлено на фронт і у військові лазарети. Всього з початку діяльності Дамського кружка на фронт було відправлено 39 777 предметів білизни і теплих речей, 7 390 пакетів подарунків та близько 200 пудів різних продуктів харчування (в основному у розфасованому вигляді). Люди чим могли допомагали армії. В графі надходжень речей звертає на себе увагу цифра 9 940 пожертвованих теплих речей, переважно з провінційних установ Державного банку в Сумах [16].

Серед громадських організацій Російської імперії, які надавали соціальну допомогу військовослужбовцям в Україні у роки Першої світової війни, помітну роль відігравали Всеросійський земський союз допомоги хворим і пораненим воїнам (ВЗС), Комітет Південно-Західного фронту допомоги хворим і пораненим воїнам Всеросійського союзу міст (ВСМ), Комітет її імператорської величності великої княгині Тетяни Миколаївни з надання тимчасової допомоги постраждалим від бойових дій (Тетянинський комітет), Романовський комітет з надання допомоги потерпілим від воєнних дій, Товариство повсюдної допомоги постраждалим на війні солдатам й їхнім сім'ям та ін. Українська організація – Південно-Західний комітет ВСМ, утворена в січні 1915 р. у Львові (з червня 1915 р. в Києві), складалася з Південно-Західного обласного комітету та губернських земських комітетів Київщини, Волині й Поділля. Під час війни ці організації проводили роботу в галузі

військово-санітарної справи і постачання військ. На думку сучасного київського дослідника Ніни Загребельної ці організації “відчутно потіснили позиції держави у сфері опіки постраждалих фронтовиків і цивільного населення, особливо у медично-санітарній галузі, що, зрештою, відчутно посилювало громадські впливи у галузі соціальної опіки” [9, с.1].

Внаслідок військових поразок на фронтах у 1915 р. російський уряд став “м’якшим” у відношенні до українців. Визнаючи, що головна причина поразок полягала в поганій підготовці військових кадрів, уряд погодився на громадську допомогу з боку наддніпрянських українців. Багато українців вступило до Комітету Південно-Західного фронту ВСМ, головою якого осінню 1915 р. став знаний український громадський діяч, барон Федір Штейнгель (1870-1946 рр.; депутат Першої Державної Думи Російської імперії, член ТУП, Генеральний секретар торгівлі й промисловості Центральної Ради, посол Української Держави у Берліні). Керівний склад Комітету був майже виключно українським: Микола Біляшівський, Дмитро Дорошенко, Андрій Ніковський, Федір Матушевський, Володимир Леонтович, Іван Красковський та ін. [2]. Комітет проводив соціальну роботу з пораненими військовослужбовцями, надавав допомогу продуктами харчування, ліками, санітарно-епідемічними заходами пораненим воякам і біженцям; займався відновленням інфраструктури прифронтової смуги, створенням кооперативних і торговельних закладів для місцевого населення, працевлаштуванням біженців та ін. [1]. Також, Комітет зробив певний внесок у розвиток української освіти. Зокрема, під час війни, за кошти Комітету в Галичині і Буковині було відкрито сотні дитячих притулків та україномовних народних шкіл, надано матеріальну допомогу українським гімназіям у Тернополі, Чорткові, Чернівцях та ін. [12].

Широкомасштабну соціальну роботу під час війни розгорнули 82 українських губернських і повітових осередки, Київський, Харківський і Катеринославський обласні комітети ВЗС і ВСМ, які стали важливими центрами допомоги хворим і пораненим воїнам. Осінню 1914 р. у Миколаєві, при сприянні ВСМ, виникає нова благодійна організація – Комітет допомоги військовим, які вийшли з госпіталів [3, с.47]. Найбільш активно соціальна робота проводилась у Харківській губернії, де благодійну допомогу

військовослужбовцям надавали різні державні і приватні організації, установи та окремі особи. Соціальною функцією були зайняті майже всі верстви населення, як багаті так і незаможні [21].

Місцеві губернські і повітові комітети організовували й облаштовували військові госпіталі, лазарети, розподільники, санітарні поїзди, забезпечували їх усім необхідним. В госпіталях проводили лікування хворих з усіма видами поранень, а також інфекційних, туберкульозних і психічно хворих фронтників, поранених, яким було необхідне бальнеологічне лікування. Найбільша кількість військових лікувальних закладів функціонувала при Харківському, Київському і Катеринославському губернських комітетах ВЗС та Харківському обласному комітеті ВСМ. Так, станом на 1 жовтня 1916 р. лише комітети ВЗС в українських губерніях утримували більше 47 тис. госпітальних ліжок із майже 193 тис. у всій імперії, тобто четверту їх частину. З них майже третина (близько 16 тис.) розміщувалася в лікувальних закладах Харківської губернії [23]. Благодійні організації надавали соціальну допомогу й воїнам-інвалідам, зокрема, відкривали ремісничі майстерні, де вони виконували нескладну ручну роботу (шили одяг і взуття для армії, виготовляли протези та ін.). Також, Комітет Південно-Західного фронту в прифронтових районах Галичини, Волині, Поділля та Буковини у 1914-1915 рр. здійснював ряд медично-санітарних заходів. Зокрема, надавав пораненим воїнам першу хірургічну допомогу, транспортував поранених на стаціонарне лікування тощо [10].

Не дивно, що саме ВЗС і ВСМ, перебирають на себе частково функції державних органів у напрямку забезпечення соціальної допомоги військовослужбовцям, тим самим засвідчивши важливу роль громадських організацій у вирішенні найбільш нагальних проблем, викликаних екстремальними умовами воєнного часу.

Значну соціальну роботу серед військовослужбовців проводили відділення Тетянинського комітету, почесною головою якого була донька царя – Тетяна Миколаївна. Слід зазначити, що усі Тетянинські організації фінансувалися переважно з державної скарбниці, хоча певний відсоток коштів надходив і від місцевих громад. З ініціативи Київського відділення Тетянинського комітету у 1915 р. було створене Київське обласне відділення із забезпечення скалічених воїнів протезами при Комітеті допомоги пораненим, хворим та одужуючим офіцерам і солдатам під

головуванням великої княжни Анастасії Миколаївни й великої княгині Милиці Миколаївни. Водночас усі існуючі у Києві притулки та патронати для воїнів-інвалідів і відповідні лікувальні установи Наддніпрянської України, Бессарабської губернії та області Війська Донського були зобов'язані, направляти ампутованих військовослужбовців у притулки цієї добровільної організації для забезпечення їх протезами і відповідними свідоцтвами на право користування ними протягом життя за рахунок державних коштів [5, с.74].

Вагомий внесок у сферу соціальної діяльності, під час Першої світової війни, здійснила міжнародна приватна гуманітарна організація Червоний Хрест. До повноважень Російського товариства Червоного Хреста (РТЧХ) належали: допомога державним органам одягом, медикаментами, продовольством; облаштування пунктів першої допомоги пораненим; формування та утримання пунктів харчування, відпочинку при залізницях і евакопунктах; організація соціальної допомоги пораненим і хворим солдатам; матеріальне забезпечення військових лікарень та ін.

Життя сотень тисяч поранених воїнів було врятовано завдяки переливанню крові, яку здавали донори в тилу і на фронті. Товариство Червоного Хреста України підготувало і направило на фронт тисячі медичних сестер, санінструкторів та сандружин. Вони перебували поруч із бійцями, працювали в санітарних поїздах. Активісти Червоного Хреста надавали безпосередню допомогу пораненим і хворим воїнам на полях битв, при їх транспортуванні в тил чи госпіталі. У період воєнних дій сестри милосердя працювали там, де вони були найбільше потрібні – на лінії фронту. Слід зазначити, що у воєнний час будь-які переміщення сестер з одного пункту в інший допускалися лише з дозволу Головного управління РТЧХ [20, с.52].

Під час війни найефективніше працювала структура Катеринославського відділення Червоного Хреста, де функціонувало ряд госпіталів оснащених сучасним на той час обладнанням, сформовано декілька мобільних пересувних лазаретів, здійснено підготовку висококласного медичного персоналу та ін. Значну допомогу пораненим надавав лазарет у м. Житомирі, що був організований завдяки старанню добродійниці й громадської діячки

Наталії Оржевської (1859-1939 рр.) – голови Волинського губернського комітету РТЧХ у 1914-1917 рр. [14].

На початковому етапі Першої світової війни в підпорядкуванні РТЧХ перебувало 115 общин сестер милосердя. За різними підрахунками у 1916 р. на фронт було відправлено 17 436 медичних сестер, які обслуговували більш ніж 2 тис. польових і тилових установ Червоного Хреста, 71 госпіталь на 44 600 ліжко-місць, етапні й пересувні лазарети, 11 санітарних поїздів, санітарні транспорти, харчові й перев'язочні пункти, дезінфекційні камери, рентгенівські й хірургічні загони швидкого реагування, 2 плавучих госпіталі у Чорному морі, 3 бактеріологічні лабораторії, 6 польових складів та ін. [7].

Як прояв високого морального і громадянського обов'язку можна оцінити соціальну роботу в роки війни Михайла Булгакова (1891-1940 рр.; російського письменника і драматурга, народився у м. Києві, випускник Київського університету Святого Володимира (1916 р.), за освітою лікар). Він звернувся до ректора університету з клопотанням про те, щоб йому дозволили екстерном скласти випускні іспити на звання лікаря з метою подальшої служби в одній з військових медичних установ. Отримавши диплом, М. Булгаков як лікар-доброволець працює у Київському військовому лазареті, госпіталі Саратовської казенної палати, польових шпиталях Червоного Хреста в Кам'янці-Подільському і Чернівцях, де став хірургом [4].

Отже, громадські організації гуманітарного спрямування під час Першої світової війни стали важливою складовою у вирішенні соціальних проблем військовослужбовців. Досвід такої діяльності яскраво засвідчив переваги громадської ініціативи над бюрократичним державним апаратом.

Певну соціальну допомогу військовослужбовцям надавали відомі українські багатії-олігархи й меценати [22]. Насамперед можна відзначити родину козацько-міщанських дворян Терещенків (родом з м. Глухова на Слобожанщині (тепер Сумська обл.)), які займали провідне місце у цукровому, гуральному, сільськогосподарському, суконному виробництві та лісообробці (мали у власності більше 200 тис. десятин землі). Щороку на їх підприємствах виробляли продукції на понад 20 млн. крб. Розвиваючи українську промисловість в Російській імперії, вони не забували й про надання соціальної

допомоги потребуючим верствам суспільства. Зокрема, під час Першої світової війни з добродійною метою родина Терещенків витратила майже 5 млн. крб., в основному на функціонування благодійних військових лазаретів [11]. Так, у м. Києві вони утримували шість лазаретів для поранених і хворих військовослужбовців й два притулки для солдат з ампутованими кінцівками. Михайло Терещенко (1886-1956 рр.); український підприємець, цукрозаводчик та землевласник, політичний діяч, член Четвертої Державної Думи Російської імперії) під час війни був, спочатку уповноваженим РТЧХ на Південно-Західному фронті, потім помічником завідувача санітарними організаціями на цьому ж фронті. Входив до керівного складу місцевих комітетів ВСМ і ВЗС, з липня 1915 р. до лютневої революції 1917 р. керував військово-промисловим комітетом у м. Києві, очолював Київське відділення із забезпечення воїнів-інвалідів протезами [6; 19].

Особливе значення у процесі надання соціальної допомоги українським військовослужбовцям відводилось церкві. Величезне психологічне і фізичне напруження в бойовій обстановці вимагало духовної підтримки для всього особового складу військових підрозділів з боку церковних представників. Постійна небезпека, близькість загибелі мимоволі переносили думки солдат і офіцерів до питань вічності й смислу життя. На ці та інші питання відповідь могли дати лише священики (військові капелани) [13, с.42]. Вони безпосередньо перебували із солдатами в окопах, знаходилися на передовому перев'язочному пункті, надаючи моральну й духовну підтримку пораненим [15]. Посильну допомогу священики надавали по догляду за пораненими у військових лазаретах та шпиталях Червоного Хреста.

Таким чином соціальна робота з військовослужбовцями у роки Першої світової війни засвідчила, що це важливий напрямок турботи суспільства про забезпечення життєдіяльності окремої верстви населення в екстремальних умовах. Значна роль в її здійсненні відводилась різним гуманітарним відомствам та установам, осередкам громадської соціальної допомоги, окремим вiтчизняним меценатам та духовним особам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Верховцева І.Г. Діяльність земств Правобережної України (1911-1920 рр.). Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / І.Г. Верховцева. – Черкаси : [б. в.], 2004. – 20 с.
2. Грабовський С. Генії проти ідіотів: Алгоритми української історії / Сергій Грабовський. – К. : Видавничий дім «Стилос», 2008. – С. 129-133.
3. Гузенко Ю.І. Діяльність благодійних товариств Миколаєва наприкінці XIX – на початку XX ст. / Ю.І. Гузенко // Наукові праці. Т. V. Історичні науки. – Миколаїв : МФ НаУКМА, 2000. – С. 44-48.
4. Діяльність М. Булгакова у київському госпіталі Червоного Хреста. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://tvori.com.ua/mixajlo-oranasovich-bulgakov-1891-1940>; Коротка біографічна хроніка життя та творчості М.А. Булгакова // Офіційний сайт Літературно-меморіального музею Михайла Булгакова у Києві. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://bulgakov.org.ua/bulgakov.php?lang=ua>
5. Донік О.М. Громадська благодійність в Україні в роки Першої світової війни / О.М. Донік // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Вип. 9. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 61-86.
6. Донік О.М. Родина Терешенків в історії доброчинності / О.М. Донік. – К. : НАН України, Ін-т історії України, 2004. – 314 с.
7. Жінки в Першій світовій війні. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Жінки_в_Першій_світовій_війні
8. Загребельна Н. Велика війна: українство і благодійність (1914-1917 рр.) / Н. Загребельна, І. Коляда. – К. : Ін-т історії України НАН України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2006. – 193 с.
9. Загребельна Н.І. Громадські гуманітарні організації в Україні у роки Першої світової війни. Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н.І. Загребельна. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 20 с.

10. Загребельна Н.І. Провідні гуманітарні громадські організації в Україні у період Першої світової війни: створення, структура, соціальна база, джерела фінансування / Н.І. Загребельна // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Вип. VI. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. – С. 255-269.
11. Ісса Т.В. Роль приватних дворянських лазаретів в організації медичної допомоги під час Першої світової війни / Т.В. Ісса // Історичні студії суспільного прогресу. Вип. 1; Глухівський нац. пед. ун-т ім. О. Довженка, Нац. наук. с.-г. б-ка Нац. акад. аграр. наук України. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2014. – С. 12-16.
12. Климчук А.М. Був такий барон...: [Про барона Рудольфа фон Штейнгеля] / А.М. Климчук // Електронна бібліотека Веб-сайту «Історична Волинь». Читальний зал – Видатні діячі Волині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&view=article&id=320&catid=31&Itemid=17
13. Ключарев Н. Чем занимались в русской армии священнослужители / Н. Ключарев // Армия. – 1992. – № 19. – С. 41-46.
14. Ковальчук І.В. Економічний стан і соціальна сфера Житомира напередодні і в роки Першої світової війни / І.В. Ковальчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://eprints.zu.edu.ua/18647/1/tmpD5.pdf>
15. Малишко С.В. Пастирська діяльність російського військового духівництва в умовах Першої світової війни / С.В. Малишко // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. Вип. 87. – Чернігів : ЧНПУ, 2011. – С. 240-244.
16. Перша світова війна 1914-1918 років на сторінках документів Державного архіву Сумської області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://daso.sumy.ua/index.php?Itemid=81&id>
17. Перша світова війна. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Перша_світова_війна
18. Реєнт О. Україна в період Першої світової війни: історіографічний аналіз / О. Реєнт, Б. Янишин // Укр. іст. журнал. – 2004. – № 4. – С. 3-37.

19. Терещенки (рід). Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Терещенки_\(рід\);](https://uk.wikipedia.org/wiki/Терещенки_(рід);) Терещенко Михайло Іванович. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Терещенко Михайло Іванович](https://uk.wikipedia.org/wiki/Терещенко_Михайло_Іванович)
20. Тітовська Ж.В. Особливості розвитку “сестринського руху” в Російській імперії під час Першої світової війни (1914-1918 рр.) / Ж.В. Тітовська // Збірник наукових праць Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г.С. Сковороди. Серія «Історія та географія». – Харків, 2012. – С. 43-73.
21. Хаустова О.В. Організація благодійної діяльності в Харківській губернії з початком Першої світової війни / О.В. Хаустова // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Серія “Історія”. Вип. 36. – Харків, 2004. – С. 68-77.
22. Хорунжий Ю. Українські меценати: Доброчинність – наша риса / Ю. Хорунжий. – К. : Видавничий дім “КМ Академія”, 2001. – 137 с.
23. Шпиталі на території України в роки Першої світової війни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://reftur.org.ua/moreinfo.php?diplomID>

Ганна БОНДАРЕНКО

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Проблема компетентності соціального працівника набуває в останні роки все більшої актуальності у зв'язку з прийняттям в Україні курсу на вирішення соціальних питань населення і необхідністю підготовки висококомпетентних фахівців для роботи у цій галузі. Зміни в економіці, політиці, культурі спонукають до реформування і у підготовці кваліфікованих кадрів, здатних до творчого вирішення професійних завдань, до партнерської взаємодії.

Курс на компетентнісну освіту вимагає з'ясування сутності таких понять «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність», «компетенції соціального працівника».

Міжнародна комісія Ради Європи в своїх документах розглядає поняття *компетентності* як загальні, або ключові, вміння, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, кроснавчальні вміння або навички, ключові уявлення, опори, або опорні знання. На думку експертів Ради Європи, компетентності передбачають: спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

Згідно з означенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI), поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності (Spector, J. Michael-de la Teja, Peana. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification. p.l.) [2, с.7-8; 3, с.32-33]. Як бачимо, трактування поняття компетентності досить широке.

У педагогічній науці поняття «компетенція» та «компетентність» часто вживають як взаємозамінні. Проте, вони мають різне смислове навантаження. Як свідчать результати аналізу довідкової літератури, термін «компетенція» стосується кола питань, щодо яких певна особа володіє знаннями та досвідом, або ж повноважень певного закладу чи особи. Ці поняття близькі за змістом, але вони не можуть взаємодіяти у науковому контексті.

Сутність поняття «компетентність» у сучасній філософській і психологічній науках розглядають як спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби або як комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок. Компетенція ж фахівця визначається нормативними документами організації і відображається у посадових інструкціях. Компетентність є показником сформованості відповідних навичок та вмінь, ступенем

їх володіння. Таким чином, в основі професійної компетентності лежать сформовані знання, вміння та навички професійної діяльності. Професійну компетентність соціальних працівників визначають як якісну характеристику суб'єкта діяльності, що відображає інтегральний характер його підготовки й готовність особистості до реалізації цієї діяльності [5, с. 56].

Вивчення питань компетентності розпочалося значно пізніше в Україні, ніж у зарубіжних країнах, але і до цього часу немає єдиної точки зору на їх сутність. Компетентність як специфічна характеристика конкретної професійної діяльності суб'єкта розглядалася в роботах багатьох вітчизняних вчених (А.А. Деркач, Ю.М. Жуков, Е.Ф. Зеєр, А. Кох, Е.С. Кузьмін, Н.Ст. Кузьміна, Л.А. Петровська, О.А. Поліщук, П.В. Растяжник, І.Н. Семенов, А.П. Ситников, Ю.Р. Татур, А.В. Хуторський, Е.А. Яблокова та ін).

Зарубіжні науковці виходять з особистісних і соціальних потреб, задоволенню яких мають сприяти компетентність, при цьому вони підкреслюють три основні позиції, які можуть розвиватися й реалізовуватися при наявності ключової компетентності – сприяє досягненню успіхів у житті, сприяє розвитку якості соціальних інститутів, відповідає різноманітним сферам життя. Таке визначення підтримують і вітчизняні науковці [1, с. 18-19; 4, с. 21-26].

Сучасний фахівець для успішного виконання своїх функцій повинен володіти не тільки сумою загальних і спеціальних знань, навичок і умінь, але і комплексом певних якостей особистості, що забезпечують плідну роботу, тобто бути компетентним у своїй діяльності. Найважливішою умовою для досягнення професійної успішності соціального працівника є висока соціально-правова компетентність. Актуальність проблеми полягає в тому, що соціальні працівники в силу своїх професійних обов'язків працюють з максимально незахищеними категоріями населення (літні люди, люди з обмеженими можливостями, мігранти, переселенці, сім'ї групи ризику і т. д.) і в своїй роботі часто стикаються з необхідністю вирішення правових питань. Соціально-правова компетентність соціального працівника являє собою сукупність якостей, що відображають ступінь кваліфікації, рівень правових знань, умінь і навичок, готовності та здатності, пов'язані із здійсненням соціально-правової діяльності.

Соціальні працівники, здійснюючи соціально-правову діяльність, досить часто змушені стикатися з питаннями надання консультативно-правової допомоги в галузі сімейного, цивільного, трудового законодавства, надання допомоги в оформленні документів для одержання передбачених законом пенсій, допомог, пільг, субсидій, аліментів та ін. Фахівці здійснюють превентивно-профілактичну роботу з різними категоріями населення по охороні та захисті їх законних прав та інтересів. З цієї причини вкрай важливим є наявність ефективної системи підготовки соціальних працівників до такого роду діяльності та постійне підвищення знань фахівців у різних галузях українського права.

Формування у майбутніх соціальних працівників цієї компетентності відбувається на курсах «Основи соціально-правового захисту особистості», «Конкретний випадок соціально-педагогічного захисту дітей та молоді», де проходить осмислення, вирішення безпосередньо практичних, конкретних завдань з надання соціально-правової, консультативної допомоги, захисту і підтримки різних верств населення. Це дає можливість професійно підготуватись, оволодіти інформацією про сучасні політичні, соціальні й економічні процеси в суспільстві, отримати широку обізнаність про різні соціальні групи населення; бути здатним передбачати наслідки своїх дій; мати професійний такт, здатний викликати симпатію і довіру в оточуючих, дотримуватися професійної таємниці, делікатності в усіх питаннях, що зачіпають інтимні сторони життя людини; оволодіти емоційною стійкістю, вміти сумлінно виконувати свій обов'язок, залишаючись спокійним, доброзичливим і уважним до підопічного; навчитися приймати потрібні рішення в несподіваних ситуаціях, чітко формулювати свої думки, грамотно і дохідливо їх викладати.

Формування професійної компетентності – це продуктивний процес розвитку і саморозвитку особистості, освоєння та самопроекування професійно орієнтованих видів діяльності, визначення свого місця у світі професій, реалізація себе в професії й самоактуалізація свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму. Дієвість професійного становлення фахівця із соціальної роботи залежить від наступних умов: психологічної відповідності вимогам професії; спрямованості на діяльність у соціальній сфері (наявність стійкого інтересу і схильності до

професії); змісту й технологій професійно-освітнього процесу в навчальному закладі та інших.

Таким чином, професійна підготовка соціальних педагогів у вищій школі має бути зорієнтована на формування у майбутніх фахівців ключових (базових) і предметних компетентностей, відповідних компетенцій й сприяти їх особистісно-професійному становленню, тобто здійснюватися в аспекті компетентнісного підходу.

Вважаємо, що результатом подальших наукових розробок з даного питання має стати обґрунтування змістовних компонентів у формуванні професійної компетентності соціального працівника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Єрмаков І. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для ХХ ст. / І. Єрмаков // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : Наук.-метод. зб. – К., 2000.
2. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с. – С. 5-14.
3. Онопрієнко О. В. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті / О.В. Онопрієнко // Шлях освіти. – 2007. – № 3. – С. 32-37.
4. Циба В. Життєва компетентність у соціальній психології // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: Наук.-метод. зб. – К., 2000.
5. Яркіна Т. Ф. Соціальна педагогіка и соціальна робота в контексті міжнародної співпраці / Т.Ф. Яркіна. – М. : АСОПиР, 1998. – 62 с

Юрій ВАВРИСЮК

Західне територіальне управління Національної гвардії України

ХРИСТИЯНСЬКА І СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЩО ВТРАТИЛИ РІДНИХ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ В АТО

На превеликий жаль бойові дії та обстріли в зоні АТО тривають, що приводить до непоправних, трагічних наслідків – загибелі захисників цілісності та незалежності України з числа військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України, добровольчих формувань, волонтерів та цивільного населення.

Втрати Національної гвардії України на сьогоднішній день складають 182 особи, з них 18 військовослужбовців Західного оперативного-територіального об'єднання, яке я маю честь представляти.

Тож висвітлення проблем християнської та соціально-психологічної підтримки родин, що волею жорстокої долі втратили своїх синів, чоловіків, братів є актуальним та необхідним в умовах збройного захисту Україною своєї цілісності.

Розглянемо їх в послідовності їх виникнення і вирішення.

Найгостріше, найтяжче емоційно, морально і навіть фізично сприймаються рідними повідомлення про загибель їм близької людини. Як правило ця тяжка місія покладається не на прямих начальників, поруч з якими відбулась трагедія, а на командирів та їх заступників по роботі з особовим складом з частин, що найближче знаходяться від місця де проживав загинувший, чи на працівників військоматів якими він був призваний. Одночасно з цими посадовими особами доцільно відправити медичних працівників та психологів.

На них покладається необхідність знання станів переживання почуття втрати. Після їх повідомлень у рідних виникає шок і зціплення, глибоке та сильне страждання, душевний біль, гнів, відчуття не реальності, безпорадність, почуття вини та розпачу.

Це **перша фаза** переживання горя, вона може тривати від кількох секунд до декількох тижнів.

Серед соматичних проявів спостерігається:

- ✓ Сердечне оніміння й нечутливість;
- ✓ Можлива втрата свідомості;
- ✓ Переривчасте дихання, особливо на вдиху;
- ✓ Труднощі із засипанням.

Зняття цієї симптоматики покладається на медпрацівників і здійснюється переважно медикаментозними, але не психотропними засобами.

Психологічна допомога на фазі шоку полягає в тому, щоб:

1. Не залишити постраждалих на самоті.
2. Говорити про загинувшого лише висвітлюючи його позитивні риси, підносячи його роль в АТО до рівня подвигу і не даремності жертви; про те, яким високим авторитетом і повагою він користувався у товаришів.
3. Використовувати тактильні засоби заспокоєння, тобто необхідно частіше торкатись до постраждалих, тобто обіймати, класти руку на плече, брати його руку у свою.
4. Спонукати постраждалих до розмови про загиблого і вираження почуттів. Не заспокоювати при плачу.
5. Дати можливість згорьованим відпочити, стежити за тим, щоб вони їли.
6. Дати потерпілим можливість самостійно приймати необхідні рішення стосовно організації похорону.

Новий спалах емоцій неоправданого горя виникає з прибуттям гробу з тілом загиблого у супроводі офіцерів та особового складу, що були поруч з ним в районі дій АТО.

Плач і стогін рідних в цей момент підсилюється і навіть провокується плачем друзів, подруг, сусідів, однокласників.

Тут знову може виникнути втрата свідомості, особливо у матерів та дружин. Такий період триває до години часу.

Висловлювати свої співчуття турботу та піклування згорьованим краще через дотики, обійми за плечі. Саме таким чином люди висловлюють свою участь, коли слова їм не підвладні.

Приблизно за годину після спаду гостроти емоцій в психологічну допомогу родині включаються офіцери, що супроводжували тіло та особовий склад. Як не дивно, матері загиблих більше прислухаються до розповідей солдат, які як свідки,

розповідають про героїчну поведінку чи вчинок, а також обставини загибелі. Звичайно їх до цієї розмови необхідно готувати.

Перед похованням до підтримки рідних загиблого долучається **духовна складова**: в західних областях вечором напередодні дня поховання проводиться молебен – “Парастаз”, у східних та південних областях на протязі ночі читається Псалтир. Крім молитовної підтримки священники проводять духовні бесіди про вічність душі, про необхідність стійко переносити послане Богом випробування.

До слова: проводи тіла з місця загибелі до місця поховання також здійснюється з поминальною молитвою священників – військових капеланів, що служать в районі бойових дій. Можливо на рівні підсвідомості, але в пам’яті залишившихся в бойових порядках бійців відкладається впевненість, що в разі їх смерті за спасіння їх душі також будуть молитись. *(Як відомо ,нід обстрілами атеїстів немає).*

Підготовка до поховання також є різносторонньою роботою. Сюди включаються місцеві органи влади. Саме вони визначають місця почесного поховання, надають матеріальну допомогу у підготовці поминального обіду – тризни, тощо.

Третім спалахом емоцій горя для рідних є власне поховання. Усвідомлення того що вони ніколи більше в житті не побачать сина чи чоловіка також приводить не тільки до нервових зривів, але і до соматичних розладів з втратою свідомості. Під час плачу та голосіння нерідко можна почути: “Я більше не хочу і не маю для кого жити!”, “Поховайте мене разом з сином!”, та інші прояви відчаю.

До допомоги в цей період крім офіцерів, психологів, медпрацівників та священників долучаються члени родини, які не втратили самовладання та контролю над собою.

Військові почесні при похованні: салют, виконання Державного Гімну України, схилення Державного Прапора України, проходження урочистим маршем мають за мету підкреслення поваги Національної гвардії України до загинувшого сина та чоловіка таким чином розділяючи і компенсуючи горе рідним.

Поминальний обід також повинен слугувати компенсуванню стану шоку і зцілення. Він є “Заспокійливим бальзамом для рідних”: Спогади однополчан про товарицькість, сміливість, доброзичливість загинувшого товариша, можливий виступ

вчителів, сусідів чи односельчан про дитячі чи юнацькі роки. Психологами визнається, що алкоголь (найкраще коньяк) в дозі 40 грам діє заспокійливо, виступаючи антидепресантом.

Після дня поховання та нічного відпочинку, офіцери, що прибули в ескорті тіла, чи представники військомату починають роз'яснення **соціальних пільг та гарантій**.

Держава декларує для членів сімей загиблого наступне:

1. Отримання статусу «член сім'ї загиблого
2. Отримання пільг в галузі медичного обслуговування.
3. Пільги з соціального обслуговування.
4. Важливою для сім'ї загиблого є пільга з житлово – комунальних послуг, а саме 50% знижка плати за користування житлом, комунальними послугами, газом.
5. Позачергове користування всіма послугами зв'язку.
6. Переваги пов'язані з трудовою діяльністю.
7. Пільга по позачерговому безплатному капітальному і поточному ремонту житлових будинків і квартир.
8. До 5 травня разова грошова допомога.
9. Пільги при сплаті обов'язкових податків.
10. При одержанні позики на будівництво, або капітальний ремонт житлових будинків, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій надається право погашення такої позики протягом 10 років, починаючи з 5-го року після закінчення будівництва.
11. Члени сім'ї загиблого, які потребують поліпшення житлових умов мають право на позачергове отримання житла протягом двох років.
12. Першочергове відведення земельних ділянок.

Деякі з задекларованих пільг надзвичайно складні для реалізації. Та користуючись збірником міністерства соціальної політики України “На допомогу захисникам Батьківщини”, виданому в Києві в травні 2015 року, офіцери роз'яснюють рідним загиблого юридичні підстави та порядок отримання цих пільг.

Не рідко спочатку ми нашоувуємося на формулу: “Мені нічого не замінить сина”, але згодом необхідність діяльності по збору необхідних документів, подоланню бюрократичних перепон, що будуть виникати, з метою отримання необхідних для сім'ї пільг допомагає долати другу фазу – **фазу страждання**, яка за

спостереженнями психологів триває 6-7 тижнів, третю фазу – **фазу прийняття втрати**, що закінчуються через рік та четверту фазу – **фазу відновлення**, коли горе замінюється сумом.

До релігійної, психологічної та соціальної допомоги сім'ям загиблих всіх умовно визначених фаз належить гідне відзначення з молитвами 9-ти та 40-а днів з моменту загибелі, а також :

- відвідування сім'ї однополчанами;
- вітання з релігійними, військовими та державними святами відкомандування;
- клопотання про перейменування вулиць та назв шкіл іменами героїв;
- запрошення батьків (дружин) загиблого на святкові урочисті зібрання в частини де він служив, концерти-реквієми;
- оформлення куточків пам'яті в підрозділах;
- видання листівок та книг пам'яті про загиблих в АТО, тощо.

Перерахованими вище шляхами офіцери, офіцери-психологи, військові юристи та священнослужителі, що працюють з особовим складом приймають участь у оновленні життєвих ресурсів родин загинутих за незалежність та цілісність України військовослужбовців.

УДК: 37.01

Наталія КАПТАН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ВПЛИВ ПОЗИТИВНОГО СЛОВА НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ

Особливістю вищої школи є її спрямованість на формування духовно багатих, високоморальних та освічених фахівців. Першою необхідною умовою формування кожної особистості є вплив на її свідомість, а саме на розум і почуття людини з метою формування позитивних рис і подолання негативних. Одним із основних засобів впливу є слово вчителя, яке має позитивно впливати на розвиток особистості.

Усне слово має могутню силу впливу на свідомість як адресанта, так і адресата, тому мовці, а особливо педагоги, повинні усвідомлювати моральну відповідальність за сказані слова і їх потужний вплив на формування моральної особистості. Викладачі вищої школи можуть взяти приклад із видатних педагогів, а саме Лазара Барановича, Феофана Прокоповича, Василя Сухомлинського, які говорили про те, що лише духовний меч (слово) може підпорядкувати собі загартований дух.

Мета нашого дослідження – проаналізувати вплив позитивного слова (похвали) на формування моральної культури студентів та з'ясувати роль позитивнооцінної лексики у вихованні моральної особистості.

Згадаємо слова апостола Павла, який говорив: «Нехай гниле слово не сходить з уст ваших». Це означає, що всяке погане слово – це не просто гріх, що загрожує нашій душі, а реальна небезпека для цілого людського організму, навіть – для середовища. Слово має багато функцій (номінативна, стимулювальна, виховна та ін.), але далеко не останньою є функція формування особистості. Цілком доречним є вислів О. Сухомлинського, що «словом можна вбити й оживити, поранити і вилікувати, посяти тривогу й безнадію і одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати посмішку і сльози, породити віру в людину і посяти зневіру, надихнути на працю і скувати сили душі...» [3, с. 279], а це не що інше як виховання і формування людини.

У період навчання у вищій школі у студента закладаються основи тих моральних орієнтирів, з якими він увійде в нову для нього атмосферу діяльності, де відбуватиметься його подальший розвиток як особистості. Для цього система навчально-освітнього процесу повинна бути вибудована на ґрунті гармонізації розвитку студента і як фахівця, і як особистості.

Повноцінний розвиток та формування моральної культури студента відбуватиметься лише в атмосфері радості, позитиву, в процесі продуктивних форм навчання. Ще В. Сухомлинський наголошував на тому, що нормальне навчання неможливе без емоційного настрою уроку. Завдання викладача – створити позитивний психологічний клімат в аудиторії, навести контакт з кожним студентом. Мова йде не лише про збудження почуттів

формами роботи на занятті, а й піднесення духу та настрою на словесному рівні.

Тактика позитивного оцінювання реалізується як повідомлення слухачу позитивної інформації у вигляді похвали, компліментів, схвальних оцінок або вираження позитивного ставлення, які є незамінними елементами морального виховання. Велике лихо в тому, вчив В. Сухомлинський, що педагог не вміє вибирати із скарбниці мови саме ті слова, які необхідні, щоб знайти шлях до єдиного, не схожого на інші, людського серця. В процесі виховання норм моралі і моральності викладач повинен словом викликати позитивні емоції. Слово має бути з глибоким змістом, емоційно забарвленим, залишати відбиток у думках і душі вихованця.

Ми вважаємо, що кожен комплімент і похвала, інколи навіть підсвідомо, впливають на формування моральних рис та орієнтирів особистості. Огляд літератури (І. Шкіцької, Т. Космеди) та наші попередні дослідження дозволили прокласифікувати та проаналізувати варіанти позитивного оцінювання викладачами діяльності студентів і виділити такі типи словесних оцінок:

1. Компліменти стосовно вмінь, здібностей, можливостей та заслуг, а саме:

а) щодо виконання студентом певних дій (гарне виконання патріотичної пісні на конкурсі, творчий підхід до написання твору тощо);

б) компліменти, що стосуються вмінь, навичок, знань (володіння ораторським мистецтвом, знання української мови, уміння орієнтуватися в нестандартних ситуаціях, володіння іноземними мовами тощо);

в) ті, що спрямовані на оцінювання заслуг (успіхи в навчанні, у спорті тощо);

г) які вказують на позитивні результати (служіння країні, допомога людям тощо).

2. Компліменти, що характеризують інтелектуальні риси студента (розум, мудрість, начитаність тощо).

У компліментарних висловлюваннях із незаміщеною позицією оцінного предиката позитивну оцінку на себе може перебирати займенник такий, наприклад: Ось такі студенти, як Іван, зможуть досягти успіху у сфері цивільного захисту.

3. Компліменти на позначення моральних рис (висока моральність та духовна сила; доброта; чесність і справедливість; великодушність, відповідальність за інших; щедрість і скромність тощо).

4. Компліменти, що стосуються зовнішності, можуть виражати оцінку:

а) загальну: Єдина дівчина Юля прикрашає чоловічий колектив Інституту пожежної безпеки;

б) «локальну»: Карі очі, чорні брови – ось справжня українська краса.

Основними завданнями процесу виховання моральної культури студентів у ВНЗ є такі:

1. Виховання здатності сприймати життя на основі ідеалів добра і любові (до цього стимулюватимуть компліменти на позначення моральних рис).

2. Формування духовної компетенції майбутніх фахівців в інтелектуальній, емоційно-ціннісній та діяльній сферах особистісного розвитку (до цього стимулюватимуть компліменти, що характеризують інтелектуальні здібності студента).

3. Активізація творчого ставлення до дійсності, самостійність рішень та цілеспрямованих дій (до цього стимулюватиме адекватна оцінка культурної діяльності).

4. Формування естетичних почуттів, любов до прекрасного (компліменти, що стосуються зовнішності тощо).

5. Культивування найкращих рис української ментальності (працелюбності, милосердя, патріотизму, добротності; прагнення до моральної досконалості) [1, с. 102].

На основі викладеного можна зробити такий висновок: словесна стратегія виховання студентів, що реалізується через позитивнооцінну лексику, стимулює до вдосконалення, підвищує продуктивність праці та самооцінку студентів, спонукає до самореалізації, а головне, це – джерела духовного і морального піднесення особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балагура О. Виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів / О. Балагура / Українознавство. – К., 2010. – Вип. 3(36). – С. 102

2. Васянович Г. П. Вибрані твори: у 7 т. / Г. П. Васянович. – Т. 3: Педагогічна етика: навчальний посібник. – Львів: Норма, 2015. – 420 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибр. твори в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.
4. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект: [монографія] / Ірина Юріївна Шкіцька; за наук. ред. проф. В. М. Бриціна. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 440 с.

Вікторія АЛЬФАВІЦЬКА

Науковий керівник: Лаврецький Р.В.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПОДРУЖНЯ ГАЛАНТНІСТЬ ЯК СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Побутова культура сімейних відносин тісно пов'язана з проблемою сімейних конфліктів. Перелік причин конфліктів надзвичайно розлогий: від особистої несумісності, негативних рис характеру чи звичок, певних протиріч до зовнішніх чинників, таких, наприклад, як втручання батьків у сімейне життя дітей.

Ідеальних сімейних пар не буває, уникнути конфліктів у сімейному житті нікому не вдавалось. Тому без знань культури поведінки в сімейному житті ніяк не обійтись. Дуже добре, коли один з подружжя має вроджений такт, стриманість, вміння гасити конфлікт; тоді сімейне життя йде руслом благополуччя та спокою.

Звісно, що чоловік на роботі має далеко не ідеальні умови праці, а тому вдома, щоб розслабитись, може погарячкувати чи навіть допустити грубість стосовно дружини чи дітей. Грубість між подружжям річ недопустима, вона – вияв низького рівня культури, котрий рано чи пізно дасть гіркі плоди [3].

Саме в домашніх умовах проявляється ступінь оволодіння культурою поведінки. Нерідко тут зустрінеш роздвоєння особистості працівника: на людях він ввічливий, у сім'ї – самодур і хам.

Основою шлюбу є кохання партнерів. Відносини люблячих людей мають будуватись на рівноправній основі. І чоловік, і жінка мають узгоджувати свої інтереси з інтересами інших членів сім'ї.

Психологи давно помітили, що абсолютна гладкість у відносинах між подружжям, обопільна ввічливість не є гарантією кохання, а навпаки – свідчать про його відсутність, байдужість один до одного. Люблячі партнери можуть сперечатися, мати розбіжності, ображатися, ревнувати. Але все це має відбуватись у таких формах, які б не принижували чи ображали подружжя [9].

Мистецтво сімейного життя полягає не в тому, що повністю уникнути конфліктів (це не реально), а в тому, щоб правильно, з етичної точки зору, сприймати та гідно виходити з них. Для цього необхідні хоча б елементарні знання про причини виникнення конфліктів, правила поведінки в їх рамках і шляхи виходу з них. У кожному конкретному випадку потрібно намагатись зрозуміти позицію партнера, адже саме так відкривається реальна можливість більш-менш об'єктивно та вичерпно зрозуміти вчинок іншого. Неуважність, неповага, тверда “власна лінія” породжують постійні нарікання, пошук в іншому рис характеру, які нібито призводять до непримиренної позиції, а за тим і взаємних звинувачень, які супроводжуються сімейними конфліктами.

Взаємні претензії здатні вбити найніжніші почуття, навіть якщо докори заслужені. Той, кому вони пред'являються, підсвідомо прагне ізолювати себе від обвинувача, тому дуже часто висловлювані претензії можуть призвести до розриву.

У минулому в інтелігентних сім'ях існував звичай – під час сварок переходити від родинного “ти” до холодно-офіційного “ви”. І хто знає, від скількох бід і розлучень врятувало це “ви”. Тому, що воно зберігало почуття особистої гідності та не принижувало гідність іншої людини. Коли виявлялося, що причина сварки насправді мізерна, то було просто повернутися до нормальних взаємовідносин. Тому в сучасному світі відносин варто хоч іноді повертатись до досвіду попередніх поколінь, щоб з легкої руки не втратити те, що є в житті найціннішим [5].

Сімейні конфлікти не варто вирішувати через сварку. Навіть якщо ви праві та намагаєтесь довести свою правоту, треба пам'ятати, що сварка не вирішує конфлікт, а розпалює його. Найголовніше зберегти гарні відносини, а не довести істину чи свою правоту.

Кожному подружжю (особливо молодому) варто опанувати культуру суперечок і вирішення конфлікту. Необхідно навчитись аргументовано висловлювати свою думку, не підвищувати голос, не ображати партнера, визнавати правоту іншого, приймати в суперечці корисне обом рішення. Для останнього треба не лише уважно слухати партнера, але й уміти поставити себе на його місце, вислухати власні аргументи "його вухами". В суперечці дуже важлива готовність поступитися один одному, прийняти компромісне рішення [3].

Подружню галантність можна назвати найважливішою складовою етикету. На думку польського журналіста Я. Камичека, це – "особливе мистецтво", що потребує багатьох років навчань. Дуже часто чоловік, вельми галантний по відношенню до інших жінок, з дружиною поводить себе абсолютно недопустимо, проявляючи елементарну невихованість. Поширена помилкова думка про те, що галантність до власної дружини можуть розцінити як ознаку панування в сім'ї матріархату. Однак саме за ставлення до найближчої людини ми оцінюємо справжнього чоловіка. До того ж це чимала данина поваги до самого себе, адже вона – "його половина" [12].

Дещо окремо в проблемі подружніх конфліктів стоять ревності. У подружньої пари ревності є інстинктивною реакцією на небезпеку, що оточує нас. Часто причиною ревностей є професійна діяльність одного з членів подружжя. Постійна відсутність, зайнятість, поїздки та відрядження можуть спровокувати думки про можливу зраду. А коли у сім'ї крім того не все гаразд – виникають серйозні конфлікти та скандали. Для уникнення ревностей необхідно довіряти своєму партнеру та не давати йому реальних підстав для підозри у зраді.

Досліджуючи проблему професійної зайнятості сучасні психологи визнають факт негативного впливу на сім'ю таких аспектів роботи, як професійний стрес і різні графіки роботи подружжя. З іншого боку, сім'я нерідко виступає як "амортизатор": коли сімейна ситуація сприятлива, то вона блокує неприємності на роботі, згладжує їх негативний вплив.

Грубість між подружжям річ недопустима, вона – вияв низького рівня культури, котрий рано чи пізно дасть гіркі плоди. Егоїзм, байдужість, зради, утриманство, алкоголізм є ворогами сім'ї [7].

Слід пам'ятати, що сімейне життя вимагає набагато більшого, ніж прості взаємини. Скорочений варіант дружніх порад для подружжя може виглядати так:

- усмішка та ввічливість мають вагомe значення у вирішені будь-яких сімейних справ;
- завжди виявляйте інтерес до справ членів вашої сім'ї;
- якомога більше розмовляйте з членами сім'ї про сімейні справи, здобутки, проблеми своїх рідних;
- будьте підтримкою для рідних за будь-яких обставин;
- намагайтесь радісні хвилини в житті вашої сім'ї переживати разом.

Для збереження міцної сім'ї чоловіки повинні притримуватись певних правил у спілкуванні з дружиною:

- робити дружині компліменти з приводу її зовнішнього вигляду, зачіски, манікюру, нової сукні тощо;
- розмовляти з дружиною не тільки про сімейні справи, а зачіпати різні теми, в тому числі питання пов'язані з роботою (в межах допустимого);
- хвалити дружину за приготовані страви, за ведення домашнього господарства, створення затишку і комфорту вдома;
- хвалити дружину в присутності рідних, друзів та знайомих, уникати критичних чи іронічних зауважень в її сторону;
- подавати дружині верхній одяг у прилюдних місцях і вдома;
- цікавитись як проводила дружина час за вашої відсутності;
- виходячи з дому в неробочий час та вихідні повідомляти дружину куди йдете та коли повернетесь;
- затримуючись з поверненням додому після роботи повідомляти дружину про причину затримки та час повернення;
- подавати дружині руку при виході з транспорту, пропускати її вперед у дверях, приставляти за нею крісло в громадських закладах;
- дарувати дружині квіти та подарунки без будь-якого приводу;
- під час вечірок перший танець обов'язково танцювати з дружиною;

– в присутності дружини не задивляйтесь услід іншим жінкам, хвалити їх красу чи зовнішній вигляд;

– якомога менше критикувати характер дружини, стиль її одягу, методи виховання дітей, її друзів та рідних [1; 4].

Не менш необхідною для збереження міцної сім'ї є коректна поведінка дружини. В українському суспільстві традиційно склалось так, що жінка завжди займає важливе місце у сім'ї, є хранителькою домашнього вогнища, бере на себе більшу частину обов'язків з ведення домашнього господарства та виховання дітей. Не зрідка дружина займає роль родинного критика, не завжди ввічливо та коректно поводить себе з чоловіком. Натомість, для збереження сімейної злагоди кожна дружина повинна дотримуватись певних етикетних правил:

– робити чоловікові компліменти, дослухатись до його порад;

– не критикувати чоловіка в присутності дітей, його батьків, родичів та друзів;

– частіше готувати чоловікові його улюблені страви;

– бути з чоловіком ніжною та терплячою, доглянутою і сексуальною;

– не контролювати чоловіка явно;

– не критикувати друзів чоловіка, його батьків та родичів;

– не шукати “компромату” в сумці чоловіка, кишенях чи телефоні, не наводити лад в його столі, ящику з інструментами, не брати без дозволу його особисті речі;

– вибираючи собі одяг, аксесуари та взуття прислухатись до думки чоловіка, а не тільки порад подруг;

– не запрошувати в гості людей, які не симпатичні чоловікові, чи примушувати його йти до них додому;

– не порівнювати свого чоловіка з іншими чоловіками, вип'ячуючи їх переваги;

– зауваження чоловікові робити доброзичливо та ненав'язливо, не повторювати їх без потреби безліч разів ніби вас не почули [4; 6; 9].

Отже, поняття культури поведінки в сім'ї використовується у значенні моральності та розглядається як оцінка вихованості членів сім'ї окремо і морального клімату сім'ї як колективу. Подружжя повинно з однакових або, принаймні, подібних позицій ставитися до

моральних норм і цінностей – таких, як рівність між чоловіком і жінкою, взаємоповага, справедливість, обов'язок, відповідальність перед сім'єю і суспільством. Будь-яке протистояння в цьому один одному буде тільки підривати фундамент їх відносин. Ідеальних сімейних пар, як і людей, не буває, уникнути конфліктів сімейного життя нікому не вдавалось, але знання культури поведінки в сімейному житті зможе принести в цьому велику допомогу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Владин В. Гармония семейных отношений / В. Владин, Д. Капустин. – Минск : Беларусь, 1986. – 110 с. : ил. ; табл.
2. Дмитриев А. В. Конфликтология : учебное пособие / А. В. Дмитриев. – М. : Гардарики, 2000. – 320 с.
3. Захарченко В. Г. Подружні конфлікти та стратегії їх розв'язання в молодих сім'ях // Український соціум. – 2004. – № 3. – С. 48-55.
4. Лаврецький Р.В. Професійна етика та етикет працівника ДСНС України [Текст]: [Навчальний посібник] / Лаврецький Р.В., Мовчан І.О., М'якуш І.І. – Львів : Видавництво «СПОЛОМ», 2013. – 240 с.
5. От Я до Мы. Азбука семейной жизни. – М. : Педагогика, 1989. – 336 с. : ил.
6. Пейдж С. Подружнє життя: шлях до гармонії / С. Пейдж. – М., 1995.
7. Позінкевич Р. О. Сім'я та сімейно-побутова культура : матеріали та програма по спецкурсу “Сім'я та сімейно-побутова культура” / Р. О. Позінкевич, М. Є. Максютя ; Ін-т системних досліджень освіти. – Луцьк: Вежа. – 1995. – 96 с.
8. Семейная энциклопедия этикета / сост. В. Лившиц. – Донецк : ООО ПКФ "БАО", 2004. – 381 с.
9. Энциклопедия супружества. – СПб. : Диамант ; Золотой век, 1996. – 511 с.
10. Этикет. Умение жить и вести себя дома, в семье и в обществе / [сост. : Николаева и Петров]. – М. : Цитадель ; Триада, 1996. – 223 с.
11. Фактори виникнення незрозуміння в сімейних відносинах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coolreferat.com.ua>

Анна ЯРЕМЧУК

Науковий керівник: Нагірняк М.Я.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ЕМОЦІЙНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У сучасній психології проблема емоцій особистості належить до найскладніших та найактуальніших. Особлива увага науковців зосереджена на вивченні емоцій як фундаментальної сфери психічного розвитку людини. На сьогоднішній день існує велика кількість різноманітних психологічних теорій емоцій, проте всі вони мають одну спільну рису, яка полягає в тому, що емоціям належить одна з головних ролей у формуванні та розвитку особистості, її характеру, регуляції її поведінки та діяльності.

У працях Л.С. Виготського, О.В. Запорожця, В.П. Зінченка доведено, що емоції є не тільки однією із найважливіших психічних функцій, а виступають ядром у цілісному розвитку особистості дошкільника. Результативність дій дошкільника обумовлена специфікою способів емоційної взаємодії з людьми. Так В.В. Лебединський та О.С. Нікольська виділяють чотири послідовні рівні у розвитку відносин особистості з середовищем. Перший – рівень афективної пластичності – здійснює примітивну оцінку можливості контакту з оточенням ще до безпосередньої взаємодії з ним. Другий рівень відповідає за вироблення індивідуальних афективних стереотипів сенсорного контакту та способів задоволення соматичних потреб, коли вибірково оцінюється якість сенсорних вражень, яскраво забарвлених задоволенням або незадоволенням. Третій – рівень афективної експансії – створює емоційний досвід успіхів та невдач, виробляє основу домагань суб'єкта, його емоційного самопочуття «можу» або «не можу». Четвертий – рівень емоційного контролю – відповідає за організацію життя і поведінки суб'єкта в соціумі і здійснює емоційну оцінку реакцій інших людей, налагодження стосунків з ними. Тип переживання кожного рівня формує відповідний тип свідомості. Так, дискретне, нестійке переживання першого рівня формує особливий тип периферичної свідомості,

найменш організованої, а значить – найбільш пластичної. Афективне переживання другого рівня призводить до того, що свідомість другого рівня починає відображати стійкі, індивідуально організовані відносини з середовищем. Головною подією у розвитку свідомості на третьому рівні є переживання себе як суб'єкта дії. Четвертий рівень переживання сприяє виділенню із афективного тла фігури іншої людини та її цінностей [3].

За функціональною ознакою виокремлюються дві групи емоційних явищ: провідні та похідні. Провідні емоції сигналізують про смисл предмета певної потреби. Вони передують діяльності та забезпечують перетворення предмета потреби на мотив. Похідні емоції виникають уже в процесі діяльності та виявляють ставлення індивіда до того, що сприяє або ж перешкоджає задоволенню його потреб. В свою чергу, вони поділяються на констатуючі, передбачувальні та узагальнювальні. Констатуючі емоції «позначають» успішні або неуспішні спроби індивіда досягти мети, передбачувальні – сигналізують про можливий наслідок того чи іншого варіанта дії. Включаючись у процес імовірнісного прогнозування, емоції допомагають оцінювати майбутні події, тобто виконують *прогностичну функцію*. Узагальнювальні емоції стимулюють діяльність при передбаченні швидкого успіху або гальмують при передбаченні можливих труднощів і невдач.

Виконуючи свої біологічні функції, емоції «не запитують» людину, корисно їй це або шкідливо з її погляду. Роль же емоцій оцінюється саме з особистісних позицій: заважає емоція, яка виникла, чи сприяє досягненню мети, порушує чи ні здоров'я людини тощо. Роль емоцій – це характер і ступінь їх участі у чомусь, зумовлений функціями емоцій, або ж їхній вплив на щось, крім їхнього природного призначення. Вчені визначають роль емоцій як посередника між потребами та діяльністю по їх задоволенню, як засіб трансформування цінностей, які стають змістом, що спонукає мотиви поведінки людини [3].

Відображально-оцінна роль емоцій полягає у саморегуляції функцій організму, адекватних характеру зовнішніх та внутрішніх впливів та таких, що створюють оптимальні умови для нормального протікання рефлекторної діяльності організму. Емоції оцінюють значущість впливів на основі сенсорно-перцептивної інформації [4]. *Відображальну*

функцію емоцій визнають не всі вчені. Зокрема, Е.К. Віллонас вважав, що «емоції виконують функцію не відображення об'єктивних явищ, а вираження суб'єктивного до них ставлення» [6]. І він, мабуть, правий, оскільки для відображення реальності у тварин і людини є аналізатори й мислення, котрі виконують роль дзеркала, яке відображає те, що є. Відображально-оцінна роль емоцій виявляється й у їхньому зв'язку з потребами, які є внутрішніми стимулами. Виконуючи цю відображально-оцінну роль, визначаючи, що для людини значуще, а що ні, емоції, таким чином, сприяють орієнтуванню людини в різних ситуаціях тобто виконують **орієнтувальну функцію**.

Стабілізуюча роль. Емоційні переживання закріпилися в еволюції як механізм, що утримує життєві процеси в оптимальних межах і попереджає руйнівний характер браку або надлишку життєво значущих факторів (П.К. Анохін) [1]. Емоції беруть участь **у підтримці гомеостазу**, тобто сталості внутрішнього середовища організму, захищаючи людину не лише від виникнення багатьох захворювань, а й від загибелі [2].

Активаційно-енергетична роль емоцій виявляється в основному за рахунок **фізіологічного компонента**: зміни вегетативних функцій і рівня порушення кіркових відділів мозку. За впливом на 37 поведінку і діяльність людини німецький філософ І. Кант поділив емоційні реакції (емоції) на **стенічні**, які підвищують активність, енергію та життєдіяльність, викликають підйом та бадьорість, спонукають до діяльності та астенічні емоції, які зменшують активність та енергію людини, пригнічують життєдіяльність, демобілізують. Стенічними, як правило, бувають позитивні емоції, а астенічними – негативні. Позитивні емоційні переживання сприяють оздоровленню організму, виконанню будь-якої діяльності, кращому засвоєнню пізнавальних процесів. Негативні емоційні переживання знижують психічну активність, призводять до погіршення працездатності та псування настрою. Довготривалі негативні емоції відіграють вирішальну роль у розвитку так званих неврогенних захворювань.

Дезорганізуюча. Емоції організують деяку діяльність, спрямовуючи на неї сили та увагу, що, звичайно, може завадити нормальному перебігу іншої діяльності, яка відбувається у даний

момент. Порушення діяльності є не прямим, а побічним проявом емоцій.

Компенсаторна функція емоцій, яка за П.В. Симоновим, полягає в їх заміщувачій ролі, компенсації недостаючих у даний момент знань. Ця функція проявляється у здатності служити додатковим засобом комунікації між членами групи [7].

Комунікативна роль емоцій. Емоції за рахунок свого експресивного компонента беруть участь у встановленні контакту з іншими людьми в процесі спілкування з ними, у впливі на них. Емоційна експресія залишилась одним із головних факторів, що забезпечують, так звану, невербальну комунікацію. Тобто емоції слугують для вираження внутрішнього стану та передачі його іншим [6]. Роль емоційного реагування в процесі спілкування різноманітна. Це й створення першого враження про людину, це й здійснення певного впливу на того, хто є суб'єктом сприйняття емоцій, що пов'язане із *сигнальною функцією* емоцій. Емоції сигналізують про корисні або шкідливі впливи на організм, завдяки цьому вони мають універсальне значення для життя організму. **Регулююча функція** емоцій у процесі спілкування полягає в координації черговості висловлювань. Емоція, як правило, має зовнішнє вираження (експресію), за допомогою якої людина повідомляє інший про свій стан, що їй подобається, а що ні тощо. Це допомагає порозумінню під час спілкування, попередженню агресії з боку іншої людини, розпізнаванню потреб і станів, наявних у цей момент в іншого суб'єкта.

У межах комунікативної ролі емоції можуть використовуватися для маніпулювання іншими людьми, допомагаючи людині домагатися задоволення своїх потреб через зміни в потрібний бік поведінки інших людей. При маніпулюванні відтворюється «емоційна заготовка» – *енграма*. Енграми становлять маніпулятивний досвід людини. Вони бувають позитивної й негативної властивості, якщо їх розглядати з погляду впливу на інших людей. Перші прагнуть викликати до себе позитивне ставлення. Інші наповнені символікою агресії, ворожнечі, гніву, відчуження, дистанціювання, погрози, невдоволення [2].

Емоції є одним з головних механізмів регуляції психічної діяльності та поведінки людини, які спрямовані на задоволення

певних потреб для здійснення її життєдіяльності, тобто емоції виконують у психічному житті людини *регулятивну роль* [5].

Спонукальна роль емоцій. Емоції спонукають до необхідних для задоволення потреб дій. Хоча емоції не є мотивами, вони можуть поставати як спонукання, правда, не до дій із задоволення потреби, а мотиваційного процесу.

Мотиваційна роль емоцій. Емоції відіграють помітну *роль* на всіх етапах мотиваційного процесу: при оцінці значущості зовнішнього подразника, при сигналізації потреби, яка виникає, й оцінці її значущості, при прогнозуванні можливості задоволення потреби, при виборі мети [2].

Отже, емоції, по-перше, відображають характер протікання різних життєвих процесів. По-друге, вони керують цими процесами, активізуючи або гальмуючи їх в залежності від необхідності. Особливо важливе значення емоцій полягає в тому, що вони мають саме безпосереднє відношення до того, що називається активністю людської свідомості. Емоціям належить одна з головних ролей у формуванні та розвитку особистості, її характеру, регуляції її поведінки та діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

6. Анохин П. К. Воспоминания современников, публицистика / П. К. Анохин. – М. : Наука, 1990.
7. Варій М. Й. Загальна психологія : навч. посіб. / М. Й. Варій. – К. : «Центр учбової літератури», 2007.
8. Дмитріюк Н. С. Вплив емоцій на формування та становлення особистості / Н. С. Дмитріюк // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць К-ПНУ ім. І. Огієнка, Ін-ту психол. ім. Г. С. Костюка НАПН України. – 2010. – Вип. 8. – С. 261–271.
9. Додонов Б. И. Эмоция как ценность / Б. И. Додонов. – М. : Издательство политической литературы, 1978.
10. Ліфарєва Н. В. Психологія особистості : навч. посіб. / Н. В. Ліфарєва. – К. : ЦУЛ, 2003.
11. Психология эмоций. Тексты / под ред. В. К. Виллонаса, Ю. Б. Гиппенрейтер. – М. : Издательство МГУ, 1984.
7. Симонов П. В. Теория отражения и психофизиология эмоций. – М. : Наука, 1970.

УДК 372.828.2

Юрій РОМАНЮК

Науковий керівник: Нагірняк М.Я.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ДУХОВНА СКЛАДОВА У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Загальновизнано, що духовність і моральність – це головне, що складає фундамент людини як особистості. В них – запорука гармонійного розвитку всіх потенційних можливостей особистості, запорука того, що плоди її діяльності дійсно слугуватимуть в ім'я людини як вищої цінності.

Розвиток суспільства в будь-якому своєму вимірі зумовлений саме наявністю відповідної духовної основи. Причому саме духовне буде зумовлювати все інше. Духовність створює підґрунтя для принципів будь-якого розвитку; за їхньої відсутності розвиток або не відбувається взагалі, або йде в невірному напрямку.

Становлення духовності – це вища мета кожного суспільства, адже в міцному ґрунті духовності зростає і особистість людини. Сьогодні нашому суспільству потрібні не просто фахівці високого класу, а особистості з багатим духовним світом, здатні до усвідомлення себе як частини Всесвіту, готові діяти на його благо та відповідати за свої дії. В умовах зростання бездуховності в усіх сферах життя саме такі професіонали спроможні долати численні труднощі, кризи, конфлікти, сприяти переорієнтації суспільного розвитку на необхідні сьогодні антропоцентричні засади. Доброта і милосердя, сміливість і стійкість, неухильне дотримання професійної етики спілкування у будь-якій ситуації, вміння координувати свої дії з діями колег – все це неможливо досягнути без врахування духовного фактору, що має бути суттєвою складовою професійної діяльності та відігравати вирішальну роль у досягненні позитивних кінцевих результатів.

Духовний розвиток особистості реалізується передусім у сферах: розумової діяльності – як шлях від сприйняття інформації про навколишнє до глибокого усвідомлення її сутності; моральної діяльності – через референцію широкого спектру моральних норм (від

засвоєння формальних норм ввічливості до прийняття гуманістичних принципів взаємодії з людьми); естетичної діяльності – у напрямі осягнення краси та вироблення потреби створювати прекрасне до оволодіння способами творіння прекрасних учинків, дій, речей.

У духовному розвитку особистості центральне місце належить моралі. Як сукупність усвідомлених людьми принципів, правил, норм поведінки, вона встановлює необхідні орієнтири для саморозвитку та побудови людських стосунків.

Регуляція життєдіяльності пов'язана з усвідомленням людиною значущості того, що в ній відбувається. У такому контексті йдеться про її ціннісний вимір, що забезпечується ціннісно-сисловою сферою особистості. Обираючи цінності, кожна людина утверджує своє усвідомлене ставлення до визнаних нею норм і принципів, цілей і мотивів, визначає смислову перспективу своїх дій та утворює їх відповідну якість. Варто взяти до уваги й іншу властивість цінностей – виникаючи внаслідок осягнення смислу будь-якого явища, власне цінності й визначають його смисл та духовно творять або відроджують людину з усіма її потребами. Тому є підстави стверджувати, що засвоєні особистістю цінності набувають системоутворювального значення у її духовному розвитку.

Завдяки осмисленню, осягненню духовних цінностей (істини, добра, краси, любові, совісті, свободи, демократії, людської гідності) та виробленню відповідних ціннісних орієнтацій відбувається прийняття або неприйняття тієї чи іншої якості життєдіяльності, її подальше удосконалення або нівелювання. Це підносить людину у ході засвоєння нею духовної культури до рівня творця нових індивідуально-значущих і суспільно-корисних цінностей, зразків поведінки. Творчість виступає тим проявом духовної культури, котрий уможливує висування та реалізацію прогресивних ідей, засвоєння нових норм та способів діяльності. Особистість може досягнути найвищого рівня творчості шляхом пізнання дійсності та самопізнання, отже, усвідомлення своєї творчої індивідуальності, шляхом постійного самовдосконалення та розвитку самостійності.

Духовний розвиток особистості не можна розглядати у відриві від реальної поведінки, в ході якої складаються й реалізуються переконання, почуття, звички. Тому неодмінною ознакою сформованості означеного феномена слід вважати

відповідні прийнятим суспільством приписам конкретні дії, котрі реалізуються особистістю у діяльності та поведінці і виявляються у вихованості. Вихованість належить до тих змістових параметрів його поведінки, в яких відображено систему морально наповнених суспільно значимих особистісних рис.

Важливим чинником духовного розвитку слід вважати гуманізацію змісту освіти за рахунок вивчення релігійних постулатів, дотримання християнських заповідей. Щоб розв'язати сьгоднішні молодіжні проблеми, не достатньо раціонального підходу. Для того, щоб їх вирішити, потрібно розширити кругозір, сприйняти те, чому навчає нас релігія, застановитися над засадами християнства. Релігія звертається до почуттів людей і в цьому подібна до мистецтва. Людина повинна вірити, щоб навчитися довіряти. Без віри людина не встановить нормальні взаємини з іншими і не досягне справжнього успіху та щастя.

Узагальнюючи викладене, маємо підстави стверджувати, що духовність виступає носієм змісту і суті людської спільноти, всезагальним способом саморозвитку і самореалізації особистості, універсальним засобом вираження її внутрішнього світу, її єдності з іншими людьми та творчим досвідом попередніх поколінь. Найціннішим досягненням високодуховної особистості слід вважати розширення її людського «Я» до прийняття навколишньої дійсності та осягнення необхідності наполегливої праці, спрямованої на забезпечення добробуту усього живого в світі, на відтворення ідеалів Істини, Добра, Краси.

Таким чином, процес духовного розвитку особистості слід розуміти як такий, що відбувається шляхом пізнання самої себе, своїх потенціалів, відкриття можливостей для їхньої реалізації, досягнення результатів, осягнення навколишнього світу та свого зв'язку з ним, а отже – як процес самотворення своєї духовної сутності в гармонійній єдності із Всесвітом. Піднесення пріоритетів духовності, формування духовної культури, виховання високоосвічених і високоморальних особистостей можливе лише на засадах національних і загальнолюдських цінностей. Розв'язувати ці проблеми треба разом, залучаючи до співпраці громадські, молодіжні, релігійні організації, батьків, педагогів – усіх, кому не байдужа доля дітей і молоді, майбутнє України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Боришевський М. Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку / М. Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірн. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / [За ред. С.Д. Максименка]. Т.ІХ. ч. 5. – К., 2007. – С. 25-32.
2. Гончаренко М. О. Теоретико-методологічні засади вивчення духовного розвитку особистості / М. О. Гончаренко // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірн. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / [За ред. С.Д. Максименка]. – К., – 2009. – Т.ХІ. – ч. 5.– С. 105-114.
3. Джеджера К. В. Духовний розвиток особистості майбутнього фахівця як проблема професійної підготовки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.social-science.com.ua/journal_content
4. Нагірняк М. Я. Духовне становлення працівників МНС / М. Я. Нагірняк // Особистість в екстремальних умовах. Матеріали науково-практичного семінару 29 лютого 2008 р. – Львів: ЛДУ БЖД, 2008. – С. 44-48

УДК 159.942

Юлія БРУХЛІЙ

*Науковий керівник: Цюприк А. Я.
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

Емоційний інтелект як предмет дослідження є відносно новим, маловивченим феноменом. В сучасній психологічній науці проблема компетентності в розумінні та вираженні емоцій постає досить гостро. В якості одного із факторів успішної життєдіяльності людини, а також необхідним підґрунтям психічного та фізичного здоров'я, дослідниками розглядається така здатність людини до розуміння і розпізнавання емоцій як емоційний інтелект.

Емоційний інтелект розглядається як передумова професійного та життєвого успіху, досліджуються рівень EQ жителів різних країн, різних статей, професійних та соціальних груп. Вивчення емоційного інтелекту надає можливості більш глибокого та системного розуміння місця індивіда у соціальній структурі.

Необхідною умовою успішного професійного зростання особистості є високий рівень емоційного інтелекту і постійна праця над його вдосконаленням. Складність і багатогранність функціонування сучасного суспільства як динамічного соціального організму, зростання його системних змін обумовлюють гостру потребу розвитку потенціалу емоційного інтелекту людини задля її ефективної соціальної адаптації та успішної самореалізації.

Високий емоційний інтелект допомагає збалансувати емоції і розум, відчути внутрішню свободу та відповідальність за себе, усвідомити власні потреби і мотиви поведінки, рівновагу, а також скорегувати стратегію власного життя [3].

В даний час існує потреба в подальшому дослідженні емоційного інтелекту що відкрис реальну можливість оптимізації взаємин через більш глибоке усвідомлення емоційних процесів і станів, що виникають між людьми в процесі міжособистісної взаємодії. Розвиток емоційного інтелекту може розглядатися як значимий фактор підвищення психологічної культури суспільства в цілому.

Вчені наголошують на необхідності і доцільності розвитку емоційного інтелекту, який визнано фактором забезпечення успішного особистісного та професійного зростання особистості. Це вимагає глибокого наукового осмислення нового психологічного феномена – емоційного інтелекту, який розглядається американськими вченими в руслі психології особистості.

Емоційний інтелект став предметом психологічного дослідження порівняно недавно завдяки працям зарубіжних дослідників Г. Гарднера, Д. Гоулмана, Д. Карузо, Дж. Мейера, П. Саловея та ін.

Підвищення рівня емоційного інтелекту здійснюється за допомогою двох протилежних підходів, так, ряд вчених дотримуються позиції за якою підвищити рівень EQ неможливо, оскільки EQ є відносно стійкою властивістю. Однак, підвищити емоційну компетентність шляхом навчання можливо. Водночас,

Д.Гоулман та інші вчені, вважають, що EQ можна розвивати, така можливість обумовлена тим фактом, що нервові шляхи головного мозку продовжують розвиватися до середини людського життя [4].

На відміну від IQ, рівень якого багато в чому визначений генами, рівень EQ залежить від зусиль самої людини. Розвиток емоційного інтелекту – складна робота, але саме вона підвищує особисту ефективність.

Серед методів розвитку EQ виділяють: психокорекційні програми, груповий тренінг; індивідуальний тренінг; сімейне виховання тощо.

Емоційний інтелект підвищується в міру набуття життєвого досвіду, зростаючи в період юності і зрілості. Спеціальні програми істотно підвищують рівень емоційної компетентності.

На формування емоційного інтелекту впливає розвиток таких особистісних властивостей, як емоційна стійкість, позитивне ставлення до себе, внутрішній локус контролю (готовність бачити причину подій, що відбуваються в собі, а не в оточуючих людях і випадкових факторах) і емпатія (здатність до співпереживання). Таким чином, розвиваючи ці якості, можна підвищити рівень її емоційного інтелекту [5].

Розвиток EQ здійснюється поступово у декілька рівнів. Перший – усвідомлення своїх емоцій, уміння визначити, яку емоцію відчуваєш в даний момент, визначити, з яких базових емоцій складається складна емоція. Другий рівень – уміння управляти власними емоціями, визначати джерело і причину їх виникнення, ступінь корисності, змінювати інтенсивність емоцій, замінювати їх на інші. Третій – усвідомлення емоцій інших людей, визначення емоційних станів за вербальними і невербальними ознаками. Четвертий – управління емоціями інших людей, цілеспрямована дія на їх емоції. Відповідно до цілей, які ставить перед собою особистість по чергово здійснюють розвиток різних рівнів EQ [4].

Високий емоційний інтелект допомагає збалансувати емоції і розум, відчути внутрішню свободу та відповідальність за себе, усвідомити власні потреби і мотиви поведінки, рівновагу, а також скорегувати стратегію власного життя.

Низький емоційний інтелект характеризується страхом, самотністю, нестабільністю, агресією, почуттям провини, депресією, фрустрацією.

Біологічні та соціальні передумови розвитку емоційного інтелекту. Розвиток ЕІ є важливим фактором адаптації в соціальному оточенні. Згідно з результатами емпіричного дослідження О.І. Власової, «емоційно обдаровані» підлітки легко уживаються в колективі, часто набувають статус лідера, добре адаптуються до нових умов, сприяють поліпшенню соціально-психологічного клімату спільності [2].

До біологічних передумов EQ можна віднести рівень емоційного інтелекту батьків, правопівкульний тип мислення, спадкові задатки емоційної сприйнятливості, властивості темпераменту, особливості переробки інформації. Рівень емоційного інтелекту батьків. Генетичний компонент EQ пов'язаний в першу чергу зі статтю. [2].

Правопівкульний тип мислення. Він пов'язаний з невербальним інтелектом і сприяє точному розпізнаванню емоційного забарвлення мови. Відомо, що люди з розвиненим невербальним інтелектом, емоційно рухливі, більше спрямовані на оточуючих, ніж на самих себе, краще розпізнають емоції інших людей [3].

Домінування правої півкулі виступає в якості певного спадкового задатку емоційної сприйнятливості, яка характеризує успішність адаптації емоційного відгуку на стимул до обставин. [1].

Властивості темпераменту можна віднести до вроджених задатків емоційної сприйнятливості. На думку А.В. Лібіна і темперамент, і інтелект є характеристиками інструментальної сфери індивідуальності, тільки темперамент характеризує її з боку активності, енергії, а інтелект – з боку можливостей суб'єкта, вміння розпорядитися цією енергією [5].

Особливості темпераменту багато в чому визначають такі особистісні характеристики, як нейротизм, екстраверсія і свідомість, які високо корелюють з опитувальниками на EQ [4].

В якості соціальних передумов емоційного інтелекту розглядаються: синтонія, яка закономірно замінюється раціоналізацією, ступінь розвитку самосвідомості, впевненість в емоційній компетентності, рівень освіти батьків і сімейний дохід,

емоційно благополучні стосунки між батьками, андрогінність, зовнішній локус контролю, релігійність.

Синтонія. Вона є найважливішою передумовою розвитку EQ, і зокрема, такого його компонента, як розпізнавання емоцій інших людей. Вона розглядається як інстинкт, реакція безумовного емоційного рефлексу вродженого механізму вивільнення або як придбана реакція [2].

По мірі становлення логічного, причинно-наслідкового мислення синтонія замінюється емпатією, яка являє собою не стільки емоційне співзвуччя зі станом іншої людини, скільки його розпізнавання.

Рівень розвитку самосвідомості. Емоційні реакції найближчого оточення на дії не тільки виступають як умови для розвитку синтонії, але є орієнтирами для його самоставлення і самооцінки [1].

Таким чином, аналіз джерел з проблеми емоційного інтелекту дозволяє встановити, що емоційний інтелект – це складне індивідуально-психологічне явище, яке сприяє комфортним міжособистісним відносинам між людьми та являється важливим чинником ефективного спілкування, професійної діяльності та адаптації у соціальному оточенні.

Емоційний інтелект є головною складовою у досягненні максимального відчуття щастя та успішної самореалізації. EQ є незамінним чинником, що активізує і підносить нашу розумову вправність; тобто, коли людина визнає свої почуття і керується ними в конструктивний спосіб, то це збільшує інтелектуальні сили особистості.

Значення емоційного інтелекту для роботи чи побудови нормального, повноцінного і щасливого особистого життя є дуже важливим. На сьогодні питання емоційного інтелекту знаходяться в процесі формування, але є дієві практики з його розвитку, які дозволяють покращити емоційні компетенції, навчитись розуміти і контролювати власні емоції.

Проблема емоційного інтелекту, незважаючи на те, що має практичну значущість, на сьогоднішній день залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному плані, так і в експериментальному, і потребує ґрунтовного наукового обґрунтування, яке буде перспективою наших подальших досліджень.

Підвищити рівень свого емоційного інтелекту цілком можливо. Тривала практика, а також і особистий ентузіазм стосовно досягнутих змін у собі є істотними у справі успішної самореалізації. Джерелом інформації про досягнення учасників є цілеспрямоване, постійне і безпосереднє спостереження ведучого, яке здійснюється упродовж періоду навчання через висловлення ними думок, вирішення конкретних завдань, зворотного зв'язку.

Інструментарій розвитку емоційного інтелекту може бути різним, однак усі методи направлені на розвиток окремих компетенцій, складових емоційного інтелекту.

Таким чином, проблема емоційного інтелекту, незважаючи на те, що має практичну значущість, по сьогоднішній день залишається не до кінця дослідженою, як у теоретичному плані, так і в експериментальному, і потребує наукового обґрунтування, яке буде перспективою наших подальших досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект : исследование феномена // Вопросы психологии. – 2006. – № 3. – С. 78 - 86.
2. Андреева И. Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта // Вопросы психологии. – 2007. – №5. –С. 57-65.
3. Дерев'янку С. П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук / С. П. Дерев'янку. – К., 2009. – 20 с.
4. Зарицька В. В. Необхідність розвитку емоційного інтелекту особистості в процесі її підготовки до професійної діяльності / В. В. Зарицька // Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія. – 2010. – Т. 15. – Вип. 16. – С. 13–24.
5. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості / Е. Л. Носенко // Психологія і суспільство. – 2004. – № 4. – С.95-109.

Назар ВЕЛИКИЙ

Науковий керівник: Великий Р.Г.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ТАЇНСТВО ШЛЮБУ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Початок III тисячоліття на тлі економічних, політичних, соціальних змін, обумовлених глобалізаційними процесами, ознаменувався низкою гострих криз, найголовнішою з яких, безумовно, є криза моралі в суспільстві, найперше - у сімейному житті коли суспільство відкидає таке поняття як шлюб. Таким чином, похитнулася найголовніша підвалина суспільства.

Сексуальна революція та феміністичний рух призвели до зміни стереотипів у поведінці чоловіка й жінки, що, у свою чергу, спричинило те, що чоловік у сучасній сім'ї перестає бути її головою, порушився укорінений у самій природі людини баланс ролі чоловіка і жінки у родині. Необхідно взяти до уваги зростаюче нехтування християнськими моральними цінностями у суспільстві та нав'язування ідей матеріалістичного і псевдонаукового світогляду. Усе це впливає на психологічний стан сім'ї: як у стосунках між подружжям, так і між батьками та дітьми. Сьогодні ми маємо покоління молодих людей, вихованих в умовах глибинних духовно-моральних травм батьків і сімейних конфліктів, з перевернутим сприйняттям сім'ї та ролі в ній кожного з подружжя [2].

У стародавніх народів, особливо у євреїв, шлюб розглядався як релігійно-моральний союз. У Мойсеєвому законодавстві міститься високе поняття про шлюб, як Божественний і нерозривний союз. Святе Письмо говорить "І сотворив Бог Людину за образом Своїм, за образом Божим створив її; чоловіка і жінку створив їх. І благословив їх Бог, і сказав їм Бог: плодіться і розмножуйтеся, і наповняйте землю, і володійте нею..." (Бут.1.27-28). Всім народам стародавності було притаманне глибоке переконання, що тільки в шлюбно статевій общині зберігається істинне достоїнство людини і що тільки шлюб представляє собою надійну опору для здорового сімейного і суспільного життя. В історія людства невідомо ні одного більш або менш культурного народу, де б громадськістю було узаконене неприборкане розпусне статеве життя. У давнину шлюбні закони і

звичаї суворо регламентували всі випадки сімейного співжиття, і були більш строгими у випадку коли шлюб між чоловіком і жінкою розривався.

Але дещо пізніше моральні основи шлюбу пережили падіння ці закони нівелювалися. Навіть у колишній світовій столиці Риму також були потоптані всі підвалини шлюбно-сімейних відносин. Адже громадянські закони Риму не звертали увагу на внутрішнє життя подружжя, задовольнялися формальним визначенням шлюбу, де дружина трактувалася не як рівноправний партнер чоловіка, а як робітниця служанка і об'єкт для задоволення сексуальних потреб та дітородження.

На різних ступенях соціально-економічного і культурного розвитку народів було не тільки різне розуміння шлюбу, але й різне відношення до нього зі сторони релігії та держави. Але у всіх випадках, де залишається у занедбанні моральна сторона шлюбу, там неминуче відкривається широкий простір для сексуальної свободи поза шлюбом. До небезпечних наслідків духовно-морального життя народів призводять різні погляди на шлюб, які прагнуть звести складний комплекс сімейно-подружніх відносин лише до історичної, соціальної, правової, політичної, фізіологічної чи біологічної сторони.

Всі ці теорії мають право на існування, але більш за все нас цікавить теорія християнського розуміння шлюбу. Православний катехізис дає таке визначення, що "Шлюб – це таїнство, в якому жених і наречена при добровільній обіцянці вірності одне одному перед священиком і Церквою, благословляються на подружнє співжиття на зразок спілки союзу Христа з Церквою, і їм випрошується благодать чистої однодушності для благословенного народження й християнського виховання дітей" [3. с. 103]

Проте, високе достоїнство шлюбу, яке належить йому за його походженням і суттю, пізніше, під впливом гріху та порочного життя було спотворене. На зміну єдиношлюбності приходять багатощлюбність, на зміну моногамії приходять полігамія (багатоженство), поліандрія (багатомужество), груповий шлюб, шлюб на пробу і так далі. Зрозуміти весь хаос статевих змішувань, які мали місце в його безконечних різновидностях форм, визначити де шлюб справжній, а де шлюб брехливий,

можливо лиш тоді, коли ми будемо дивитися на шлюб, як на першопочаткову форму співжиття яке пропагує християнство.

Непорушність і важливість шлюбного союзу високо цінувалася не тільки Святим Письмом. Так наприклад витдатний мислитель древності Арістотель стверджував, що шлюб не просто співжиття самця і самки, він писав: “Співжиття інших тварин має мету розмноження природи; всупереч тому, люди живуть разом не тільки для народження дітей, але і ради інших відносин. Завдання чоловіка і жінки різні, але вони допомагають одне одному тим, що кожний з них носить свою особливість загальним надбанням і тому в подружньому союзі приємне поєднується з корисним” [4. с. 3].

Суспільство повинне зрозуміти, що тільки зв'язок з однією особою протилежної статі підвищує гідність людської особистості. Адже тільки моногамне подружжя створює всі необхідні передумови для щасливого подружнього і сімейного життя, для народження і виховання достойних членів суспільства і держави. Шлюб, будучи справою суто особистою, але з появою дітей утворює сім'ю, яка вже не байдужа для суспільства і держави. Тому особисті права кожної людини, яка вступає у шлюб, взаємні обов'язки подружжя і дітей все це відкриває особливий порядок відносин, який у всякому організованому суспільстві повинен бути вияснений і чітко визначений. Шлюбом в Україні визнається лише той союз чоловіка і жінки, який зареєстрований в органах РАГСу (реєстрації актів громадянського стану).

Християнський філософ Володимир Соловйов розрізняє три складових взаємовідносин у шлюбі:

- 1) Фізичний потяг, обумовлений природою організму;
- 2) Процес зачаття і народження дітей, який визначає доцільність потягу.
- 3) Взаємна ідеалізація закоханих.

Перші дві складові є спільними у людей із тваринами. А от третьої у тварин немає. Це – взаємна ідеалізація закоханих, що створює екзальтацію душевного почуття – пафос любові. Володимир Соловйов стверджує, що чоловік бачить в обраній ним жінці своє природне доповнення, своє матеріальне інше – бачить тут не так, як сторонній спостерігач. Цьому відповідає особливий характер найвищого любовного почуття і у жінки, яка бачить у

своєму обранці справжнього рятівника, який повинен відкрити їй та здійснити сенс її життя.

Шлюбний союз – це серйозна життєва школа, де заключаються і піддаються випробуванням самі високі моральні сили людини, де оцінюються моральне достоїнство особистості в цілому, визначається її погляд на шлюб і життя, на взаємовідносини подружжя. Збереження шлюбного союзу в дусі взаємної вірності та любові – це прямий обов'язок подружжя. Усвідомлення цього обов'язку витікає з тих взаємних прав і обов'язків, які беруть на себе люди котрі наміряються вступити у шлюб. Шлюб – це лише початок, юридична основа сім'ї.

Але головні обов'язки для тих хто вступає у шлюб за твердженням видатного професора богослова Михаїла Олесницького це “Оберігати подружню любов, сприяти взаємному духовному і моральному удосконаленню, ділити всі житейські негаразди, по християнськи виховувати дітей, якщо Бог пошле їх” [5.с. 259].

У сьогоднішні попри загальний занепад все ж таки простежується тенденція навернення великої частини суспільства до традиційної християнської моралі у родинному житті. Відродиться така сім'я – відродиться і держава.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту. – Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату. – Київ, 2007. – 1416 с.
2. Августин, архієп. Православне вчення про статеву мораль / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://upc.lviv.ua/index.php?>
3. Михаїл (Хороших), митроп. Поширений катехізис Православної Церкви Христової. Кенсінгтон, США, 1992. –103 с.
4. Ильяшкевич В. А. О браке, как таинстве в древне-христианской церкви. Москва, 1883.
5. Олесницький М., проф. Нравственное богословие. – Петроград, 1915. –259 с.

РОЗДІЛ II

ТЕЗИ

Богдан ЛУГОВИЙ

*Маунт Сент Вінсент Університет, м. Галіфакс,
Нова Шотландія, Канада*

ШКІЛЬНА ПРОГРАМА СНІДАНКІВ ЯК ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ВОЛОНТЕРІВ У КАНАДІ

Харчова нестабільність у Канаді є важливим соціально-економічним фактором, який у 2011 році торкнувся більш як 1,6 млн Канадійців, що становило приблизно 12% всіх родин. У середньому по Канаді, кожна сьома дитина у живе у бідності. Приблизно 40% дітей у Канаді не снідають і це має негативний вплив на здоров'я, оскільки регулярна відсутність сніданків є пов'язана з порушеннями апетиту і енергетичного обміну, послабленими когнітивними характеристиками, такими, наприклад, як здатність добре запам'ятовувати шкільний матеріал, а також схильністю до ожиріння та інших метаболічних захворювань. Канада вирізняється з поміж західних країн відсутністю національної державно-субсидованої програми шкільних сніданків. Для вирішення цієї проблеми створено різні громадські і благодійні організації, які частково фінансуються урядом і у роботі яких приймають участь волонтери, що дозволяє заощадити кошти, проте ці програми не можуть охопити всіх потребуючих і мають свої певні обмеження. Перспективним напрямком, який значно допомагає створювати нові програми є залучення волонтерів як для управління програмами, так і для безпосередньої роботи з потребуючими. Наш досвід створення і роботи у Сніданковій Шкільній Програмі (Breakfast Program Association of Fairview) може слугувати прикладом успішної соціальної роботи. На сьогодні, програма діє за участю виключно волонтерів. Рада директорів програми включає двох вчителів з початкової і середньої шкіл, у яких програма реалізується, двох професорів університету з напрямків харчування і дитяча

психологія, одного представника з програми позашкільного дозвілля і двох представників громадських організацій, включаючи скарбника, які відповідають за збір коштів і фінансовий моніторинг. Також у Раду Директорів входить двоє студентів-старшокурсників – координатор і асистент координатора, які мають попередній досвід волонтерства у програмі. Кожного року до програми залучається більше 30 студентів-волонтерів з департаменту прикладного харчування людини. Частина студентів продовжує працювати у програмі і у наступні роки. Студенти беруть на себе зобов'язання працювати у програмі не менш як протягом цілого академічного року і їх обов'язком є строго дотримуватися усіх інструкцій, приходити у школу принаймні раз на тиждень з 7:30 до 8:40 ранку згідно попередньо встановленого розкладу, готувати сніданки і обслуговувати дітей. Участь у програмі виробляє у студентів ряд професійних навичок, включаючи роботу у колективі, лідерські якості, практичний досвід роботи з соціально-незахищеними верствами населення, комунікативні здібності, організація харчування у громадських інститутах, одним з яких є школа. Волонтерський досвід і позитивна характеристика від координаторів програми часто виступають мотивуючими факторами, які дозволяють студентам доповнити свої резюме, набути нові корисні контакти і успішно конкурувати при вступі в інтернатуру по дієтології, яка має обмежену кількість місць, чи при пошуку роботи, оскільки досвід попереднього волонтерства на початкових стадіях кар'єри високо оцінюється працедавцями. Великий попит на надійних студентів-волонтерів залучених у шкільну сніданкову програму поширюється і поза рамками програми. Їх запрошують залишатися чи додатково приходити у школи у вільний від навчання час і додатково займатися з дітьми, котрі потребують більшої опіки, проте відсутність досвіду соціальної роботи і спеціалізованих знань лімітує таку діяльність. Одним з можливих підходів для вирішення цієї проблеми є створення міждисциплінарних волонтерських груп, які скрадатимуться зі студентів, котрі спеціалізуються у харчових науках, соціальній роботі, психології та інших спеціальностях. Це сприятиме обміну досвідом та розширенню сфер волонтерської діяльності.

Наталія КОЛЯДА

Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО КОМПЕТЕНТНОГО ОРГАНІЗАТОРА ДИТЯЧОГО ФОРМУВАННЯ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

На сучасному етапі суспільного розвитку одним із важливих та дієвих інститутів соціалізації особистості виступають дитячі організації, об'єднання та інші дитячі формування – структури дитячого руху.

У розбудові громадянського суспільства важливу роль відіграють громадські об'єднання України, серед яких 2,2 % становлять дитячі. Означене питання стало предметом обговорень під час громадських слухань «Дитячий громадський рух України: краші практики», що відбулися 4 березня 2016 року в залі Президії НАПН України (м. Київ). Мета заходу, організованого науковцями Інституту проблем виховання НАПН України у співпраці з Громадською радою при Міністерстві молоді та спорту України та за його підтримки, – обговорення сучасного стану, проблем і перспектив розвитку дитячого руху в Україні, а також схвалення проекту Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого руху в Україні [2].

Дитячий рух – це форма самоорганізації дитячої соціальної активності, процес соціально-педагогічної співпраці рівнозначних суб'єктів соціальної дії (діти та дорослі), спрямованої на соціалізацію, соціальне виховання, соціально-педагогічну підтримку дитини, захист її прав, розвиток інтересів, реалізацію задумів тощо [3, с. 275].

Тому важливою складовою дитячого руху як системи, соціально-педагогічної системи, є взаємовідносини між двома основними елементами – дітьми та дорослими – двох взаємосумісних соціальних підсистем – дитинства (дитячого співтовариства) і дорослого суспільства.

Організатор дитячого руху – педагог-вихователь, професіонал у галузі дитячого руху, учасник та організатор життєдіяльності дитячого колективу. Причому сьогодні – це навіть не професія і не спеціальність, це функція педагога-вихователя,

для реалізації якої потрібні відповідні знання, уміння, навички, тобто спеціальна підготовка [4, с. 4].

Сучасні дослідники дитячого руху виокремлюють цілий ряд актуальних проблем, пов'язаних з підготовкою та формуванням організаторів дитячого руху. Серед них – формування соціальної компетентності дорослого лідера, організатора дитячого об'єднання, які в ситуації неформального спілкування, використання соціалізуючого потенціалу ввірених їм формувань доповнюють, розширюють і поглиблюють життєвий досвід дитини, озброюючи її певними ціннісними орієнтирами [1, с. 186].

На основі проведеного аналізу основних підходів щодо трактування поняття «соціальна компетентність» (здатність та готовність людини цілеспрямовано регулювати власні відносини з оточуючою дійсністю та іншими людьми), визначення її складових (когнітивної, афективної та поведінкової) В. Басова дає таке визначення мети формування соціальної компетентності лідера (організатора) дитячого громадського об'єднання: по-перше – озброєння його знаннями про специфіку даного об'єднання, вправління в кооперації, співпраці, заохочення до вільної комунікації; по-друге – розвиток здатності до розпізнавання та вирішення конфліктів, розвиток емпатії, вироблення рольової диспозиції та дистанції [1, с. 190].

У свою чергу, формуванню соціальної компетентності лідерів (організаторів) дитячого руху будуть сприяти такі фактори: знання з педагогіки, психології, методики виховної роботи; уміння і навички організації взаємодії з іншими людьми, які засвоюються ними під час виконання практичних і творчих завдань; активна участь у виховних заходах та соціальних акціях, які вимагають прийняття відповідальних рішень, долати складні ситуації і т.п. [1, с. 191]. Проте практика свідчить про недостатність існуючих форм підготовки організаторів дитячого руху, які на сьогодні в основному обмежені академічною підготовкою спеціалістів соціальної та соціально-педагогічної сфери у ВНЗ. Сучасність потребує ширшого розповсюдження нетрадиційних, інноваційних форм формування кадрового потенціалу дорослих лідерів дитячих формувань (семінарів, таборних зборів, шкіл лідерів, тренінгів і т.п.), які сприятимуть, насамперед, формуванню соціальної компетентності організаторів дитячого руху.

Сучасність висуває ряд вимог щодо підвищення ефективності підготовки сучасних організаторів дитячого руху, серед яких: оновлення змісту підготовки (загальнофілософські основи, психолого-педагогічні основи, технології, методики організації життєдіяльності дітей та дорослих в дитячих об'єднаннях); зосередження уваги на усвідомленні досвіду минулих років; врахування вікових особливостей та прав дітей; формування умінь вибору змісту роботи, планування і т.п.

Таким чином, на порядку денному – формування справжнього соціально компетентного організатора дитячого формування. Сучасність вимагає розробки ефективних моделей та механізмів підготовки кадрів для дитячого руху із врахуванням адекватних особливостей часу орієнтацій та інтересів дітей, а також соціально-політичної ситуації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Басова В. М. Социальная компетентность / В. М. Басова // Социокинетика. Лидерство в детском движении: время и ценности / Сост. и ред. : Т. В. Трухачёва, А. Г. Кирпичник. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2004. – С. 186–193.
2. Громадські слухання «Дитячий громадський рух України: кращі практики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naps.gov.ua/ua/press/releases/905/>.
3. Коляда Н. М. Развитие дитячого руху в Україні (початок ХХ ст. – середина 30-х років ХХ ст.): монографія / Н. М. Коляда. – Умань : ПП Жовтий, 2012. – 407 с.
4. Руденко И. В. Подготовка организаторов детского движения в России (историко-педагогический анализ): монография / И. В. Руденко ; под. ред. Л. В. Алиевой. – М. : Пед. общество России, 2008. – 232 с.

УДК 378.1

Лілія СУШЕНЦЕВА

Національний університет «Львівська політехніка»

ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО КОУЧИНГУ ЯК УМОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИЧНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Прагнення навчальних закладів до підвищення якості підготовки фахівців, зокрема соціальних педагогів, спонукає до постійного вдосконалення змісту і технології освітнього процесу. Розробка нових методів і прийомів навчання, форм організації навчального процесу, застосування принципово нових засобів навчання відкривають широкі можливості для впровадження досягнень науки і практики в навчальний процес.

Водночас, як зауважують дослідники, будь-яка освітня технологія повинна бути рухливою, тобто мобільною, здатною до швидких змін, адаптованою до вимог студентів, викладачів і взагалі до практичного життя. На наше глибоке переконання система особистісно-орієнтованої освіти найбільш відповідає сучасним вимогам до підготовки фахівця. За такої системи освіти особистість студента знаходиться в центрі уваги педагога, а провідною діяльністю є пізнавальна діяльність. У світовій практиці вже були спроби реалізувати ідеї особистісно-орієнтованої освіти, починаючи з ідей виховання Ж. Руссо, І. Песталоцці, М. Монтесорі та ін. При всій відмінності концепцій цих педагогів їх об'єднувало прагнення виховати свободу особистості, зробити студента центром уваги педагога, надати йому можливість активної пізнавальної діяльності через творчість, самостійну доцільну діяльність.

Більшість відомих освітніх технологій спрямована на передачу і засвоєння слухачами знань, умінь і навичок. Однак, згідно ідеям компетентнісного підходу, освітню цінність має не тільки придбана людиною система знань, а й освоєння способів їх отримання, вміння усвідомити потребу в новому знанні, а також швидко і ефективно, самостійно або у взаємодії з іншими людьми заповнювати наявні прогалини, вирішувати проблемні ситуації тощо.

Аналіз теорії і педагогічної практики дозволив виділити найбільш доцільні технології, які сприяють підвищенню активності студентів в процесі навчання. Однією з таких технологій є педагогічний коучинг – це, як стверджує Т. Чернова, «технологія постійного вдосконалення професіоналізму педагогічного працівника, що сприяє ефективній партнерській взаємодії суб'єктів навчального процесу, спрямована на досягнення ними цілей, забезпечення самостійності та ефективності в прийнятті рішень особистісного та професійного характеру» [2, с.5].

Педагогічний коучинг дозволяє реалізувати основний принцип: що зроблено самим, краще запам'ятовується. Водночас педагогічний коучинг спрямований на формування готовності соціального педагога до професійної діяльності: посилення мотивації пізнавальної діяльності з елементами самоконтролю; оволодіння ефективними засобами для реалізації нових видів діяльності, знаннями і вміннями; забезпечення відповідності організаційних форм і засобів навчання новим змістом; інтенсифікація розумової роботи студента за рахунок раціонального використання часу; забезпечення науково обґрунтованого відбору змісту навчального матеріалу; розвиває самостійну діяльність студентів з елементами творчості; прищеплює студентам навички усвідомленої творчої роботи; забезпечує індивідуальний темп навчання; акцентує увагу викладача на консультативно-координуючій функції у формуванні пізнавальної діяльності студентів.

Саме такі заняття розвивають у студентів самостійність в прийнятті рішень, відповідальність за свою роботу і роботу колективу, культуру спілкування, і все це, в кінцевому рахунку, спрямоване на розвиток особистості студента. Самостійність студентів реалізується в дії, вона стає звичною формою поведінки, що є необхідною якістю майбутнього соціального педагога.

Педагогічний коучинг має важливе значення під час формування якостей професійної готовності, оскільки є можливість здійснити моделювання професійної діяльності в навчальному процесі. Моделювання професійної діяльності сприяє формуванню у студентів цілісного уявлення про професійну діяльність (від визначення мети до самоаналізу процесу і результатів діяльності) та дозволяє в процесі навчання досить повно опанувати способами (діями, операціями) професійної діяльності, що забезпечує швидку

адаптацію соціального педагога до виконання професійних обов'язків (професійних функцій) відразу ж після працевлаштування. Суть технології моделювання полягає в тому, що студенти в процесі навчання відтворюють професійну діяльність в спеціально створеному середовищі, коли ця діяльність носить умовно професійний характер, а при виконанні дій (операцій) відображаються лише найбільш істотні її риси. Зауважимо, що така діяльність називається «квазіпрофесійною», оскільки вона є перехідною від навчальної до професійної; при цьому студенти не виконують власне професійну діяльність, а імітують її виконання. Зміст навчально-виробничих завдань та послідовність їх виконання в комплексі охоплює всі основні дії, що входять в професійну діяльність (типові професійні завдання) [1].

Таким чином, технологія педагогічного коучингу ідеально підтримує суб'єкт-суб'єктну взаємодію між учасниками навчального процесу, забезпечує своєчасну партнерську допомогу, що дозволяє без зупинки рухатись вперед до поставленої мети.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вербицкий А. А. Активные методы обучения в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1990. - 207 с.
2. Чернова Т. Ю. Педагогичний коучинг / Т.Ю. Чернова, І.С. Голяд, О.А. Тішук; за заг. ред. Д.Е. Кільдерова. – К. : ФОП Поліщук, 2016. – 166 с.

Людмила ГУМЕНЮК

Львівський державний університет внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ ЯК ОДНЕ З ЗАВДАНЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Більшість науковців-економістів визначають економічну соціалізацію тільки як засвоєння особистістю економічних цінностей, завдяки чому відбувається включення її в систему економічних відносин. Таке розуміння економічної соціалізації

спирається на постулат тотожності матеріальних (економічних) і життєвих цінностей. Наприклад, певний спосіб життєдіяльності індивіда може розцінюватись як, скажімо, утриманство з позиції суспільства, однак з позиції самого суб'єкта цей феномен може інтерпретуватись інакше, якщо людина вибрала такий спосіб життєдіяльності свідомо як такий, що найбільше відповідає її можливостям, очікуванням, рівню домагань і базовим цінностям. Однак аналіз досліджень економічних психологів і педагогів показує, що причиною економічної поведінки як особистості, так і соціальної групи можуть бути фактори економічної свідомості, зокрема її ціннісно-смилова система.

Основою теоретико-методологічних досліджень проблем економічної поведінки та економічної соціалізації стали праці відомих науковців-психологів, педагогів і соціологів Є. І. Головахи, Л. М. Карамушки, М. Б. Кліманської, С. Д. Максименка, В. В. Москаленка та інших. Однак вивчення економічної соціалізації як соціальної і психолого-педагогічної проблеми розглядається недостатньо.

Метою нашого емпіричного дослідження стало вивчення ставлення студентів до процесів, економічних об'єктів, таких як власність, гроші, багатство, майно, освіта та інших, які детермінують економічну поведінку і визначають характеристики індивіда як суб'єкта економічної реальності. На основі емпіричного дослідження доведено, що система економічних відносин особистості, в яку включається індивід, є тим інтеріндивідним простором, що виконує соціалізуючу функцію, будучи репрезентованою у свідомості як система ставлень до об'єктів власності.

У процесі збору емпіричного матеріалу опитано 200 чоловік (по 100 юридичного і економічного факультетів Львівського державного університету внутрішніх справ). Для вивчення трикомпонентної структури процесу становлення суб'єкта економічної соціалізації використано авторські опитувальники, сформовані за методикою семантичного диференціалу з кількома блоками тверджень з дескрипторами, які стосувались: а) уявлень про власність і власника (*когнітивні компоненти* становлення суб'єкта економічної соціалізації); б) емоційних реакцій та оцінок об'єктів привласнення (*афективно-ціннісні компоненти*); в)

певних способів управління власністю (*конативні компоненти становлення суб'єкта економічної соціалізації*).

Висновки даного дослідження полягають в тому, що семантичний простір способів оволодіння власністю особистості регулюється досить суперечливими факторами. Обираючи той чи інший спосіб діяти у відносинах з іншими суб'єктами власності, респонденти, в першу чергу, керуються соціальними нормами. Водночас значною мірою спрацьовують і мотиви забгачення і підприємництва, які мало співвідносяться з соціальністю і психологічною доцільністю. Наявність останніх в ціннісно-мотиваційному просторі студентства, в окремих ситуаціях, може ускладнювати вибір тієї чи іншої стратегії і тактики економічної поведінки, а отже, руйнувати сам процес вибору і готовність поступати як зрілий суб'єкт відносин власності.

Подальшого дослідження потребують цілеспрямовані форми економічної соціалізації, зокрема ті, що діють у соціально-психологічному просторі освітньої підготовки у вищих закладах освіти, співвідношення в ньому цілеспрямованих та стихійних форм соціалізації. Останнє питання є предметом довготривалої дискусії і потребує експериментальних досліджень.

Віта ГРИЦАНЮК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ЗНАЧЕННЯ ПРИХИЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ–СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Вивчаючи соціалізацію дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, неможливо не згадати про прихильність як важливу складову яка закладає основу для розвитку різних сторін особистості дитини. Дослідження науковців підтверджують, що надійна прихильність дитини в ранньому віці до дорослого, що про неї турбується, є основою для подальшого розвитку, сприяє вищому рівню когнітивної компетентності та соціальних навичок. Прихильності є фундаментом майбутніх соціальних взаємин.

Досліджено, що ранні прихильності дітей є зразком наступних взаємовідносин з іншими людьми.

Концепції, які практично та теоретично вивчали теорію прихильності почали активно розвиватися у другій половині ХХ ст. Основоположниками цієї теорії прийнято вважати біхевіористів Долларда, Міллера, Шаффера, Емерсона та теоретика еволюційного підходу Дж. Боулбі. Пізніше цю теорію обґрунтовували такі науковці як Ходжс, Тізард, Рутгер, Квінтон, Боман і Сігвардсон.

Прихильність – це взаємний процес формування емоційного зв'язку між людьми, який зберігається впродовж тривалого часу, навіть тоді, коли особи не перебувають разом. Базова прихильність – це в більшості випадків зв'язок між немовлям та його матір'ю. При порушенні встановленні прихильностей можуть розвиватися реакції пасивності та психічні відхилення. Потреба встановлювати близькі безпосередні відносини з іншими – є вродженою і властива кожному з нас [1].

Дж. Боулбі одним з перших розвинув теорію прихильності та виявив, що у дітей розвинуті «суспільні принади», які заохочують дорослих опікуватись ними. Такими «суспільними принадами» є сміх або плач. Діти розвивають сильні прихильності з тією особою, з якою найкраще контактують – тобто з такою, яка найкраще відповідає на суспільні сигнали дитини. Така особа стає для дитини основним опікуном і відіграє особливу роль в її емоційному розвитку. Цю концепцію названо *монотронією*. [2] Роль другорядних прихильностей в житті дитини вивчали в 1964 році Шаффер і Емерсон та визначили, що другорядні прихильності можуть розвиватися лише тоді, коли була сформована перша прихильність, яка служитиме згодом фундаментом для наступних прихильностей, а їх міцність і якість залежить від якості первісної прихильності. Взаємозв'язок між немовлям та основним (первісним) опікуном має особливе значення. Є надзвичайно важливим як для емоційного розвитку, так і для соціалізації. Базуючи на цих прихильностях, дитина вибудовує внутрішню модель прихильностей. Доведено, що емоційно безпечні немовлята виростають емоційно безпечними, довірливими та впевненими в собі дорослими.

Джон Боулбі також вперше ввів поняття „періоду кризи”, який згідно його досліджень триває близько 30 перших місяців життя дитини. Якщо впродовж цього періоду не сформується

прихильності, то пізніше в цих дітей можуть виникнути значні труднощі з налагодженням будь-яких стосунків. Так повсталася теорія привації – тобто цілковитого браку будь-яких прихильностей в дитинстві на відміну від депривації, тобто позбавлення контакту з основним (первісним) опікуном [2].

У 40-х роках ХХ століття Джон Боулбі провів дослідження на тему деривації, у якому досліджував власну гіпотезу материнської депривації в закладі для дітей-сиріт. Там він відокремив групу дітей, у яких були значні емоційні відхилення з винятково низьким рівнем співчутливості. Ці діти не проявляли нормальних ознак почуттів та відповідальності. Також вони часто крали та проявляли іншу асоціальну поведінку. Боулбі довів, що ця група дітей пережила довготривалу депривацію в дитинстві. З 44 підлітків, які брали участь в дослідженні 14 Боулбі визначив як нечуттєвих психопатів.

Інші вчені в подальшому ще неодноразово підтверджували результати досліджень Дж. Боулбі, що прихильності є основною потребою кожної дитини, а їх відсутність може призвести до важких відхилень у розвитку та емоційних розладів. Брак прихильностей суттєво обмежує розвиток дитини в інституційних закладах, знижуючи рівень її суспільного, інтелектуального, емоційного, та навіть фізичного розвитку. [3] На конференції у Ваплеві в 2004 році, Кевін Браун представив результати досліджень мозку дітей з дитячих будинків, які демонстрували слабший розвиток деяких частин мозку, які відповідають за інтелект, соціальний розвиток, а також за емпатію. А у 2008 році на конференції у Варшаві цей ж вчений звертав увагу на те, що перші прихильності, в тому числі первісна прихильність мають безпосередній зв'язок з відчуттям власної вартості дитини та її поведінкою.

Багаторічні дослідження, які були проведені в Університеті Міннесоти та опубліковані 1999 року Карлсоном та Срауфом показали, що немовлята, у яких були сформовані прихильності, які забезпечували їм відчуття безпеки характеризувались найвищим рівнем суспільних навичок, були відкритими, популярними серед ровесників та характеризувались високим рівнем емпатії. [4]

Отже, як бачимо, працюючи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, вихователям чи опікунам дуже важливо мати відомості про історію формування прихильностей дитини,

оскільки це визначатиме вибір відповідних методик роботи з дитиною та сім'єю.

Отже, ґрунтуючись на вищевикладеному, можна зробити висновок, що для того, щоб не виховати емоційно черствих людей, непридатних до функціонування у суспільстві потрібно в дитячих будинках активно забезпечувати швидку відбудову взаємовідносин з батьками, іншими членами рідної сім'ї та формувати другорядні прихильності, через навчання опікунів та розширення інституту наставництва. Адже всі прихильності, які отримує дитина в ранньому віці відіграють ключову роль у її наступній соціалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сидоренко О. А. До проблеми соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. / О. А. Сидоренко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vuzlib.com.ua/articles/book/32320-Do_problemi_sol.
2. Польковскі Т. Прихильність : вплив на розвиток та виховання дитини / Т. Польковскі, У. Долиняк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : childfund.org.ua/Uploads/Files/CCF/form_prih_pol.doc.
3. Внук М. Педагогіка травми / М. Внук, У. Долиняк. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/1757692/>.
4. Копець Л. Експериментальне вивчення немовлят / Л. Копець // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://libfree.com/198722487_psihologiyaeksperimentalne_vivchen_nnya_nemovlyat.html.

Оксана ПОВСТИН

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

РОЛЬ ЗАКОНОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Соціально – відповідальна поведінка органів законодавчої та виконавчої влади є гарантією сталого економічного та соціального розвитку країни. Вона полягає у розумінні потреб, думок та

очікувань суспільства, забезпеченні соціальної рівності та стабільності, шляхом реалізації ефективної державної соціальної політики. Соціальна політика виконує регулюючу й стимулюючу роль у забезпеченні розвитку економіки й створенні умов для ефективного функціонування системи соціального захисту, який стає вже не «актом благодійництва», а способом посилити економічну активність працездатних верств для забезпечення гідного життя всього суспільства [1].

Проте, протягом років незалежності соціальна політика України так і не сформувалася як цілісна, комплексна стратегія; вона фактично підмінена нагромадженням різноманітних видів слабо обґрунтованих і не підкріплених можливостями бюджетного фінансування виплат, пільг, субсидій тощо [2]. У більшості випадків визначені на законодавчому рівні соціальні пільги не надаються, внаслідок відсутності механізмів та джерел їх фінансування з державного та місцевих бюджетів, державних позабюджетних фондів. Державну політику у сфері соціального захисту визначає велика кількість законодавчих актів, які недостатньо узгоджені один з одним і не містять визначення базових понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення».

Однією з головних причин такого стану речей є безсистемний підхід у правовому регулюванні сфери соціального захисту, неузгодженість, та інколи суперечності, серед визначених правових норм, що унеможливує їх застосування на практиці.

Серед основних напрямів оптимізації системи соціального захисту в Україні вкрай важливим є вдосконалення соціально-забезпечувального законодавства та наближення його норм до світових стандартів, з врахуванням національних історичних, політичних, демографічних фінансових особливостей та можливостей.

Наближення національної системи соціального захисту до європейських стандартів вимагає серед іншого, плідної законотворчої діяльності у цій галузі, що передбачає не лише перегляд діючих нормативно-правових актів, але й розробку концептуальних положень єдиного систематизованого акту. Кодифікація, як один з методів систематизації нормативно-правових актів та її найвища форма – є ознакою зрілості галузі, полягає в удосконаленні змісту існуючих законів та підзаконних актів та їх об'єднанні в новий єдиний нормативно-правовий документ.

Оптимізація системи соціального захисту України повинна базуватись на побудові системного підходу в правовому регулюванні галузі та активному законотворчому процесі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Давидюк О. О. Соціальна політика в умовах поглиблення соціальної нерівності в Україні / О.О. Давидюк. – К. : Центр перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com>.
2. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналіт. доп. / О. О. Кочемировська, О. М. Пишуліна. – К. : НІСД, 2012. – 88 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Sots_zahust.

Володимир РОБАК

Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова

ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В ПОЛЬЩІ

В Польщі професія «соціальний працівник» була впроваджена в офіційну номенклатуру у 1966 році за розпорядженням міністра освіти Польщі [1]. З тих пір у цій державі докладється багато зусиль, аби підготовка фахівців цього напрямку відповідала найвищим світовим стандартам. Як приклад, розглянемо зміст підготовки соціального працівника до роботи з людьми похилого віку.

Початкову професійну освіту в сучасній Польщі можна здобути у трьох типах освітніх закладів: базовій професійній школі, технікумі або післяліцеальній школі. Підготовку за професіями пов'язаними з діяльністю у сфері соціальної роботи здійснюють виключно післяліцеальні школи. На відміну від України, такі школи пропонують декілька професій, пов'язаних з виконанням функцій соціального працівника: асистент неповносправної особи, опікун старшої особи, опікун в будинку суспільної допомоги, опікунка в середовищі. Тривалість навчання

для професії «опікун старшої особи» складає 2 роки і може здійснюватися у стаціонарній або заочній формі, у школі для молоді або школі для дорослих [2].

Що стосується вищої освіти, то у Польщі вона дворівнева. Після закінчення навчання на першому ступені, яке триває три роки, випускники отримують звання ліценціата (аналог бакалавра), а навчання на другому ступені (триває два роки) завершується присвоєнням звання магістра [3]. При цьому для магістрів у галузі соціальної роботи виділяють два профілі підготовки: загальноакадемічний та практичний.

Віднедавна деякі польські вузи відкрили новий напрям навчання «суспільна геронтологія – асистент старших осіб» (освітньо-кваліфікаційний рівень «ліценціат»). В межах цього напрямку ведуть підготовку за двома спеціальностями практичного профілю: «асистент старшої особи» і «активізація середовищ старшої особи».

Основу програми навчання становлять знання з гуманітарних та медичних наук, які необхідні у роботі асистента чи аніматора людей старшого покоління. У процесі навчання студенти дізнаються про специфіку і динаміку процесу старіння, а також його біологічні, психічні і суспільні наслідки, опановують різні методи індивідуальної та групової роботи зі старшими особами, пізнають основи проектування і реалізації активізуючої і підтримуючої діяльності. Також вони здобувають опікунсько-терапевтичні та допоміжні уміння, що використовуються як в індивідуальній, так груповій роботі зі старшими особами. Це, зокрема, активізація, підтримка, допомога і опіка, що реалізуються як в локальному середовищі чи інституціях, так і вдома.

План навчання на напрямку «соціальна геронтологія – асистент старших осіб» складається з 4 модулів, зокрема: модуль дисциплін базової освіти (вступ до антропології, вибрані філософські концепції і системи, вступ до психології, психологія розвитку особистості, клінічна психологія, основи соціології, основи соціальної і демографічної політики, біомедичні основи розвитку людини, основи андрагогіки і герагогіки); модуль дисциплін навчання з напрямку (основи соціальної геронтології, соціальна педагогіка, теоретичні основи допомоги, психологія

старіння, етичні аспекти геронтології, право і соціальна політика ЄС), модуль фізичної культури і модуль професійних практик.

Що стосується першої спеціальності («асистент старшої особи»), то тут студенти отримують знання з розвитку людини в період пізньої дорослості, уміння діагностувати потреби і проблеми старших осіб, а також оволодівають компетенціями, які дозволять у майбутньому здійснювати індивідуальну роботу зі старшими особами як у місці їх проживання, так і в лікувальних, опікунських чи реабілітаційних інституціях. Навчання побудоване за модульним принципом і містить такі складові: Модуль 1. «Перша домедична допомога». Модуль 2. «Суспільна комунікація». Модуль 3. «Опіка і догляд за старшими особами». Модуль 4. «Психомоторика і підтримка розвитку старших осіб» [4].

Друга спеціальність – «активізація середовищ старшої особи» пропонується особам, які хочуть займатися діяльністю в галузі активізації, суспільної і культурної анімації сеньйоральних середовищ, що реалізуються як в рамках інституцій (соціальних чи культурних), так і локальної спільноти. Спеціальність дозволяє набути компетенцій в галузі створення і розвитку мережі соціальних контактів, надання підтримки окремим індивідам і групам сеньйорів, а також особам, які контактують зі старшими людьми. Її зміст пов'язаний з теорією і практикою суспільно-культурної активізації і анімації, методикою активізаційної діяльності, екзистенційного і геронтологічного дорадництва для старших осіб. Впродовж навчання на цій спеціальності студенти також опановують дисципліни чотирьох модулів. Перші два аналогічні попередній спеціальності, натомість третій стосується суспільно-культурної анімації сеньйорів, а четвертий – організації системи і мережі підтримки для груп старших людей [4].

Навчання завершується написанням дипломної роботи та іспитом. Випускники отримують титул «професійний ліценціат» і можуть розпочинати професійну діяльність, або продовжувати навчання на II рівні (магістерка) [4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 4 listopada 1966 r. (Nr. SZ2-0101-48/66) w sprawie zmiany nomenklatury zawodów i specjalności, do których przygotowują szkoły zawodowe. // Dz. Urz. Min. Oświaty. – 1966. – Nr. 16. – poz. 193.
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego Dz. Ustaw 2012 poz. 7.
3. Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 27.07.2005 r. Dział I, rozdział 1, art. 2, s. 4. // Dz. U. 2012, poz. 572 [Електронний ресурс]: <http://isap.sejm.gov.pl>.
4. [Електронний ресурс]: www.dlakandydata.dsw.edu.pl/oferta-edukacyjna/studia-i-stopnia.

Марта ЛАБАЧ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

«ІДЕАЛІЗМ ПРАЦІ» ЯК КОНЦЕПТ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Ставлення до праці – чи фізичної, чи розумової – виховується в людини змалку, часом має характер вродженої риси, але, звичайно, піддається певній кореляції. Звичайно, треба докласти немалих зусиль, аби людина могла сказати, як оповідач у повісті Тараса Шевченка «Капітанша»: «Працелюбна людина, по-моєму, найщасливіша людина на світі!». Постає питання про те, як виховати ставлення до праці як до ідеалу, через який можна якнайповніше розкрити свої здібності й таланти, реалізувати себе в світі.

Неналежне ставлення до праці в нашому суспільстві має свої глибинні причини. Знаний український педагог Омелян Вишневецький пише, що сучасна Україна успадкувала господарство й економіку запущеними і відсталими, нездатними забезпечити повсякденні потреби людини і навіть давати їй заробіток. Але «...спосіб господарювання зовсім не визначається однозначно технічно-фізичними умовами, а залежить від характеру народу, його уподобань і моральних поглядів і т.ін.» (2, с. 65.), тому треба вивчати проблему ставлення всього народу до праці як діяльності, а також досліджувати формування цієї риси в кожній окремій людині.

Власне, радянське тоталітарне суспільство сформувало ставлення до праці як до важкого обов'язку, а оскільки праця в ньому не могла забезпечити ані достойний рівень матеріального добробуту, ані не приносила морального задоволення, то й сприймалася майже як каторга. Більшість людей працювали не в «сродній праці», за Скородою, а здобували освіту й влаштувалися на роботу за системою корумпованих зв'язків. Подібні тенденції не викорінені дотепер.

Для подолання цих негативних тенденцій необхідно, зокрема, повернути людині відчуття свободи, подолати наслідки свідомості, сформованої в тоталітарному суспільстві. Те, про що говоримо, вписується в коло моральних питань, що їх повинно вирішити наше суспільство, і це дуже точно окреслив Блаженніший Любомир Гузар: «Наша основна проблема – недотримання морального закону, і ця проблема має в нашому суспільстві багато облич» (3, с. 37).

Необхідно, звернути першочергову увагу на систему виховання в теперішньому українському суспільстві. Кожне суспільство, на думку Костянтина Ушинського, коли воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до праці життя... Виховання повинно розвивати в людині звичку й любов до праці; воно повинно дати їй можливість відшукати для себе працю в житті» (1, с. 393). Поки що наше суспільство не може дати молодій людині свободу вибору своєї улюбленої, «природовідповідної» праці, але до цього мусить бути скерована наша увага саме зараз, коли відбуваються вкрай важливі зміни і в нашій Державі загалом, і в освіті, зокрема.

Отже, для формування ідеї праці як конче необхідної діяльності, через яку реалізується сама людина, виконуючи свою місію в світі, необхідно змінити свідомість самої людини, філософію освіти в Державі, заповнити вакуум ідеалів щодо уявлень людини самої про себе, переорієнтувати всю систему цінностей, що склалися в суспільстві – тільки тоді можна очікувати іншого ставлення нового покоління до праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ушинський К. Твори: в 5 т. – К. : Вища школа, 1954. – Т. 5.
2. Франк С. Духовные основы общества. – М. : Республика, 1992.
3. Три дороги. Бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами. – Львів: Друкарські куншти, 2013. – 120 с

УДК 364:128

Вікторія ЛОГВИНЕНКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ОПТИМІЗМ ЯК ОСОБИСТІСНА РИСА СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Соціальна робота, як професійна діяльність, передбачає володіння не лише високим рівнем фахової підготовки, відповідних знань і досвіду, а й цілим комплексом особистісних характеристик, відповідним світоглядом. Науковці виділяють цілий комплекс важливих індивідуальних якостей, які є необхідними для ефективної діяльності соціального працівника. Зокрема, акцентують на таких рисах як: гуманістична спрямованість, почуття справедливості, особиста і соціальна відповідальність, емпатійність, власна гідність, повага до інших, терпимість, ввічливість, порядність, готовність зрозуміти клієнта і прийти йому на допомогу, уважність, старанність, щирість, комунікабельність, соціальна адаптованість та ін. [2, с. 132-134]. Цей перелік доречно доповнити ще однією характеристикою: оптимізмом, який значною мірою визначатиме реалізацію зазначених якостей. Загалом, оптимізм визначають як «життєрадісне світобачення, що спирається на віру в щасливе майбутнє, в успіх» [8, с. 501]. Оптимізм характеризує світогляд людини, яка позитивно трактує навколишній світ та буття людини в ньому. Звісно, це не означає погляд на світ крізь «рожеві окуляри» чи легковажне ставлення до всього, що відбувається довкола - швидше наперекір складним обставинам та труднощам, вірячи, що вони мають тимчасовий характер, така особа прагне віднайти вихід з критичної ситуації і має потужний потенціал в досягненні поставленої мети. Власне оптимізм орієнтує людину на ствердження повноти буття, підвищення якості та рівня життєдіяльності, допомагає скоригувати наслідки негативного досвіду, який може «зламати» особистість, допомагає побачити соціальну перспективу. В цьому контексті важливим є вольовий аспект оптимізму. За допомогою сили волі, на думку ряду вчених, людина наповнюється мужністю і терпінням в досягненні чогось

кращого, трактує свою мету як досяжну і докладає для цього максимум зусиль, навіть тоді коли прогрес є практично невідчутним [5; 7]. Лише на засадах оптимістичного світогляду людина може самоорганізуватись, прагнути досягнути поставленої мети, покращити своє соціальне буття.

Соціальний працівник, надаючи допомогу клієнтам, часто стикається з негативним сприйняттям світу, пригніченим станом, нереалізованими планами, зруйнованими очікуваннями, відсутністю життєвої стратегії загалом. Перебуваючи в такому песимістичному оточенні, він має усвідомлювати, що негативні речі й події мають тимчасовий характер; наскільки б драматичною не була ситуація, світ – усе ж прекрасний, а у житті є місце хорошими подіями. Лише за такого підходу професійні дії соціального працівника принесуть покращення в життєдіяльності клієнта і той зможе ефективно функціонувати самостійно.

Соціальному працівнику часто доводиться працювати в складних умовах. Нерідко, клієнтами соціальних служб є особи, які мають цілий комплекс невирішених проблем та незадоволені якістю свого життя. Крім цього, такі клієнти мають низький потенціал подолання життєвих труднощів. В такій ситуації просте надання якоїсь із форм соціальної допомоги може бути малоефективне. Соціальному працівнику потрібно допомогти клієнту здолати негативні установки щодо власної нездатності змінити ситуацію, адже йому слід навчитися ефективно функціонувати в майбутньому без сторонньої допомоги. Соціальному працівнику потрібно підбадьорювати клієнта, вселяти віру, що його життєві цілі є досяжними, налаштовувати на позитивний перебіг подальшого життя. Очевидно, що без оптимістичного світогляду соціальному працівнику це буде зробити складно. Разом з тим, існує група клієнтів, проблеми яких в повному обсязі не можуть бути вирішені, наприклад, невиліковно хвора людина чи особа з інвалідністю хочуть бути здоровими, але це не залежить від їхньої волі та докладених до цього зусиль. В підтримці таких клієнтів оптимізм соціального працівника має проявлятися не як запевнення того, що все пройде і стане добре оскільки такий підхід швидше сформує установку, що ситуація безнадійна, це ще більше ускладнить пригнічений стан підопічного і він очікуватиме ще гіршого. Соціальний працівник має змінити

песимістичну картину світу клієнта, вселити переконання, що життя може бути повноцінним, цікавим, наповненим приємними подіями незважаючи на існуючі негативні сторони.

Підсумовуючи, варто зазначити, що лише на засадах оптимізму можна ефективно вивести клієнта з критичного стану, підсилити його активність, пробудити інтерес до життя. Саме тому оптимізм є невід'ємною особистісною рисою соціального працівника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко Ж. В. Этические основы социальной работы : учеб. пособие / Ж. В. Бойко. – Хабаровск : Изд-во ДВГУПС, 2012. – 94 с.
2. Вступ до соціальної роботи: Навчальний посібник / за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича – К. : Академвидав, 2005. – 304 с.
3. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://uazakon.com/document>. – Назва з екрана.
4. Зелигман М. Как научиться оптимизму. Советы на каждый день / М. Зелигман. – М.: Вече, 1997. – 432 с.
5. Лепський М. А. Взаємозв'язок оптимізму та песимізму: проблема соціальної перспективи: Автореф. дис... д-ра філософ. наук: 09.00.03 / М. А. Лепський ; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2006. – 37 с.
6. Медведева Г. П. Профессионально-этические основы социальной работы : курс лекций : учеб. пособие / Г. П. Медведева ; МГСУ, Акад. соц. работы. – М. : Изд-во МГСУ, 2001. – 299 с.
7. Муздыбаев К. Оптимизм и пессимизм личности (опыт социолого-психологического исследования) / К. Муздыбаев // Социологические исследования. – 2003. – № 12. – С. 87-96.
8. Сучасний словник іншомовних слів / уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2006. – 789 с.

УДК 304:37.01:37.06*Світлана ЛОЗИНСЬКА**Вищий навчальний комунальний заклад Львівської обласної ради
Львівський інститут медсестринства та лабораторної медицини
імені Андрія Крупинського*

ВПЛИВ ГУМАНІТАРНИХ НАУК НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТА

Важливою проблемою гуманітарних наук завжди були пошуки шляхів піднесення духовності, психологічна основа якої опирається на свідомий внутрішній вибір морально-відповідальної життєвої позиції особистості. Історичний досвід провідних держав світу переконує, що духовний розвиток це необхідна умова суспільного прогресу – соціального, культурного, економічного, політичного та ін. Все це особливо актуально для сучасної України. Без сталого духовного розвитку ми не зможемо бути в співдружності цивілізованих націй світу.

У тенденціях пошуку складових впливу гуманітарних наук на формування соціального світогляду сучасного студента називається: мова, історія, соціологія, психологія, культурологія, етика та естетика. Напрошується питання: “Де ті ідеали, які були б сьогодні стрижневими у роботі педагога? Як допомогти молодим особистостям – студентам визначитися у життєвій позиції?”.

Найбільш бажаним взірцем є ідеал. Він займає одне з основних місць у світогляді людини. В практичній роботі викладача і студента навчальна дисципліна “Культурологія” пропонує до вивчення загальні риси розвитку культури та суспільні ідеали, які покликані сприяти людському прогресу. Вони сприймаються індивідами, які дискутуючи з дійсністю на практичних заняттях, створюють певні морально-культурні форми, що здатні сприяти найбільш ефективному та доцільному впливу на умови життя людей. Здатність молодого особи бути носієм культури залежить від того, якою мірою вона є одночасно мислячою і вільною істотою. Мислячий студент має бути спроможним виробити й гідним чином виразити свої ідеї. Вільна особистість має бути здатною поширювати свої думки у суспільстві.

Основне завдання у процесі навчально-виховної роботи на заняттях із гуманітарних дисциплін зводиться до засвоєння понять, які ґрунтуються на розумінні сутності людини та сенсу її життя. Викладач має наочно продемонструвати свою загальнолюдську соціальну сутність, духовність, мораль та культуру. Багато цікавих понять для студентів вивчається у навчальній дисципліні “Соціологія”. Зокрема, під час висвітлення тем з етносоціології, соціології освіти, культури особистості педагог повинен розвинути в студентів любов до національної культури як органічної частки світової цивілізації. Без такої ідентифікації – самоотождення з конкретною культурою молода особа не зможе внутрішньо обирати високі етичні цінності, творити добро, сприймати культуру як органічне своє на протигагу хибним висловлюванням чи абстрактним міркуванням. Практика буденного життя доводить, що денационалізована особа, т. зв. маргінал, являє собою найкращий об’єкт для різного роду маніпуляцій, навіювань, бездуховних руйнівних агресивних установок.

Важливою проблемою сучасного суспільства є ставлення молоді до життєвої позиції окремих вразливих соціальних груп – людей з особливими потребами, їх соціальної мобільності та психологічного характеру. Поєднання, взаємодія, суперечність потреб таких людей і впливаючих з них прагнень, бажань, вчинків утворюють глибинні рушійні сили прогресивного розвитку будь-якого цивілізованого суспільства.

Отже, необхідною умовою духовного, культурного, соціального, економічного, політичного розвитку сучасного інформаційно-технологічного суспільства є утвердження в національній самосвідомості такого соціального факту, який ґрунтувався б на пріоритеті вільної особистості як основної суспільної цінності і рушійної сили будь-яких процесів у суспільстві.

Сучасна молодь має різні елементи гуманістичної спрямованості особистості. Одні – вибирають матеріальні потреби: добре поїсти, одягнутися, повеселитися. Інші – це люди високої моральності, які глибоко цікавляться наукою, технікою, мистецтвом, літературою. Перша група осіб живе особистими інтересами. Ними відкидаються і висміюються не тільки життєвий ідеал, але й заклики допомагати ближнім чи проявити милосердя. Принаймні їх це буде цікавити тільки тоді, якщо вони будуть мати з цього вигоду.

Моральні устої такої особистості хиткі: вона здатна на брехню, крадіжку, спекуляцію. Інтелектуальні цінності для неї мають сенс в тому випадку, якщо приносять матеріальний прибуток. На жаль, дуже рідко в житті зустрічається тип людини творця, особи з активною позицією. Таким має бути тип сучасного інтелектуального студента – людини яка поважає гідність інших індивідів, приємної в спілкуванні, скромної, чуйної, ввічливої, чутливої.

Найбільшою цінністю в життєдіяльності світової цивілізації є сама людина, її бугтя, здоров'я, щастя тощо. Для того, щоб у суспільстві кардинально зменшити морально нестійких, непридатних до належного поведіння людей, насамперед необхідно розвивати духовність, мораль, чутливість до прекрасного, привабливого – з одного боку, і до мерзенного, неприпустимого, нетерпимого – з іншого. Серцевину моральності є обов'язок людини перед іншою людиною, суспільством, колективом, вищими духовними та моральними принципами. Отже, через весь процес соціального виховання має проходити ідея формування морального обов'язку сучасної молоді.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Майстренко І. Становлення і розвиток генетичної соціології / І. Майстренко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 2. – С. 135-146.
2. Медична освіта в класичних університетах: Історія та сучасність // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції / ред. К.К. Василькова. – Суми: Сумський державний університет, 2004. – 147 с.
3. Методика оцінки якості життя Всесвітньої охорони здоров'я: рекомендації по використанню. Українська версія. – Дніпропетровськ: Пороги, 2002. – 215 с.
4. Пиріг Л. А. Медицина і українське суспільство: Збірка медико-публіцистичних праць / Л.А. Пиріг. – К., 1998. – 472 с.

УДК 368.4

АКТУАЛЬНІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Андрій ЛОЗА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Практику соціальної роботи потрібно розглядати як діяльність соціальних працівників та соціальних установ з метою дослідження потреб клієнтів різних цільових груп та громад, з метою сприяння оптимальній соціальній адаптації людей, сімей і груп населення у формах догляду, соціально-психологічного консультування, представництва і захисту їх інтересів, адміністрування, планування та надання необхідних послуг, консультування, профілактики та терапії, розвитку їхньої самостійності та вирішення проблем. Для цього соціальні працівники мають володіти необхідними методами, навичками роботи, заснованими на різноманітних знаннях і теоріях.

Чимало соціальних працівників недооцінюють роль теорій у практичній діяльності. Свій скептицизм вони пояснюють наявністю конкурентних теорій, положення яких часто є взаємовиключними. Декого з них не задовольняє надто загальний характер теорій, що ускладнює використання їх при виборі стратегії і тактики дій стосовно конкретного клієнта. Проблематичним для них є і те, що теорії переважно наголошують на терапевтичних аспектах роботи, реформаторських заходах, дистанціюючись від правових і процедурних аспектів роботи, контрольних функцій соціальних працівників. А саме цим доводиться займатися більшості соціальних працівників. Та й деякі вчені переконані, що первинною основою в соціальній роботі є практика, а наукове знання - вторинне. На їх погляд, віддалене від практики знання лише перешкоджає соціальним працівникам надавати ефективну соціальну допомогу. Тому рух знання має відбуватися не від теорії до практики, а від практики до теорії [1].

Проте теорія не є протиставленням практиці, оскільки вона виростає з неї, задля неї розвивається, спрямовує її і збагачує, черпаючи в її надрах енергію свого розвитку.

Важливість теорії для практики соціальної роботи обумовлена тим, що теорія є важливим інструментом нагромадження, систематизації знань, поглиблення розуміння дійсності а також теорія збагачує практичну діяльність професійним способом мислення, новими ідеями, пізнанням закономірностей. Тому пізнання соціальної роботи не завершується у навчальному закладі, а є безперервним процесом, що зобов'язує соціальних працівників постійно аналізувати реальну практику. Знання узагальненого досвіду, теоретичних концепцій сприяє пошуку оптимальних рішень у складних ситуаціях професійного вибору, передбаченню наслідків можливих дій. Теорія сприяє формулюванню питань, які перебувають поза межами загальноновизнаних знань, уявлень. Деякі теорії стимулюють науковий пошук, суспільні дебати стосовно соціальної роботи. Вони цінні для фахівців під час аналізу практичних проблем.

Оскільки теорії і практика соціальної роботи перебувають у постійному розвитку, соціальні працівники є не просто користувачами раніше сформованих теорій і практичної мудрості, а й творцями нових теорій. Часто вони синтезують фрагменти різних знань у нову систему, надають їй відповідної цілісності і втілюють у конкретну практику.

Кожен із соціальних працівників має право вибору стратегії втручання, що ґрунтується на певній теоретичній моделі (нерідко його обумовлюють місія і філософія соціальної служби). Цей вибір залежить від цілей втручання і потреб клієнта; відомостей про ефективність застосування методики у подібних ситуаціях; можливостей клієнта, працівника і соціальної служби; наявності ресурсів та ін.

Орієнтація на конкретні теорії значною мірою обумовлює напрями діяльності і функції соціальних працівників в практичній діяльності з різними групами клієнтів. Адже від вибору теорії залежить зміст і структура соціальної роботи. Так, реабілітаційні програми для людей, залежних від психоактивних речовин, формуються відповідно до теоретичних моделей, яких дотримуються фахівці, що здійснюють цю реабілітацію. Прихильники одних теорій віддають перевагу груповим заняттям, що мають на меті пошук клієнтами сенсу власного життя, інших — методам трудотерапії, що передбачає реабілітацію через залучення

до трудового процесу і конструювання терапевтичного середовища, або – активній роботі з сім'ями та зміні стосунків у них як передумові налагодження продуктивних взаємин із середовищем. Наприклад, працівник, який допомагає клієнтові, що перебуває в стані депресії, може вибудовувати свою роботу, спираючись на різні теоретичні концепції. Якщо він вважатиме, що депресію спричинює досвід втрат у ранньому дитинстві, то ключовим методом його роботи буде соціально-психологічне консультування. Будучи переконаним, що депресія зумовлена відчуттям безпорадності і безправності, він шукатиме причин того, чому людина сприймає себе невідомою над власним життям і як вона може це здолати, які додаткові навички їй потрібні. У будь-якому разі фахівцеві слід визначитися, якої теоретичної моделі він дотримується, які цінності сповідує, на яких концепціях вибудовує свою програму дій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Качан Г. А. Теория социальной работы : Курс лекций / Г. А. Качан. – Витебск : Издательство УО «ВГУ им. П. М. Машерова. – 2007. – 258 с.

Руслана КАШЕМИРОВА

*Львівський міський центр соціальних служб
для сім'ї, дітей та молоді*

Лариса МАЛИНОВИЧ

Інститут права та психології НУ «Львівська політехніка»

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Відповідно до нової філософії освіти в сучасних соціокультурних умовах вбачається засвоєння науково-культурного й професійного досвіду майбутніх фахівців соціальної сфери через інноваційні форми та методи навчання. Центральний тягар у засвоєнні основних якостей професійної культури припадає на індивідуальність і індивідуальну свідомість, визнанні права на

власну думку та позицію іншого. Ще П.П.Блонський зазначав: "при підготовці майбутнього фахівця мене збираємося навчати ...,всьому", але ми повинні навчити ... самоосвіті, навчити його самостійно протягом усього життя, вивчити все, що йому потрібно. "Психолого-педагогічна культура соціального працівника розглядається у працях Н. В. Кузьміної, В. А. Кан-Калік, М. В. Савчина, Б. І. Степанишина та інших, проте питання і на сьогодні потребує подальшого вивчення, оскільки є актуальним і проблемним для вирішення.

Сучасний етап розвитку українського суспільства суттєво підвищує вимоги до рівня професіоналізму сучасного фахівця соціальних служб, здатного до нестандартних дій, до використання новітніх технологій навчання, до принципової переорієнтації на гуманізацію та демократизацію взаємин між учасниками професійної взаємодії, до творчого підходу у розв'язанні конфліктних, кризових, нестандартних ситуацій. Оскільки пересічний громадянин відчуває кризу переорієнтації духовних цінностей, то інтегративним стрижнем професіонала соціальних служб повинна бути високо сформована культура, що дозволяє особистості самоактуалізуватися та самореалізуватися в житті, уміти вирішувати різноманітні завдання, що є відображенням специфіки його професійної діяльності.

Вважається загальноновизнаним, що професійні вимоги до фахівця, що належить до діади Людина-Людина повинні складатися з трьох основних комплексів: загальногромадянські риси, властивості, що визначають специфіку соціальної професії, спеціальні знання, уміння й навички зі спеціальності. Професійна діяльність фахівця соціальних служб вимагає наявності певних особистісних якостей, соціально-психологічних рис і професійних здібностей. Серед них основні такі: загальногромадянські риси, морально-психологічні якості, соціально-педагогічні якості, індивідуально-психологічні особливості, професійні.

Психолого-педагогічна культура фахівця складається з декількох самостійних видів діяльності: професійної (консультативної, інформативної, виховної, суспільно-педагогічна. Одним із вагомих структурних компонентів є її комунікативна складова, що, зокрема, вимагає відповідного розвитку комунікативних можливостей фахівця. У зв'язку із цим, вирішення

проблеми забезпечення формування психологічних особливостей, що визначають передумови для формування комунікативних здібностей у майбутніх фахівців соціальних служб, набуває сьогодні особливого значення.

Вже сьогодні фахівець мусить ефективно використовувати нові технології та джерела інформації, що сприятиме більш продуктивному засвоєнню нових знань та умінь у системі подальшого розвитку інформатизації суспільства. значну увагу слід приділяти прищепленню інформаційної культури різним групам клієнтів та широкому впровадженню інформатизації у трудовий процес. Кожен фахівець повинен оволодіти хоча б найменшим рівнем комп'ютерної грамотності та сучасної інформаційної культури. Це тим більше стає актуальним, тому що безпосереднє використання комп'ютерної технології спрощує фіксування та контроль. Ступінь професіоналізму сучасного фахівця залежить від рівня розвитку його комунікативної компетенції і є основою готовності спеціаліста до спілкування. Шляхи оптимізації процесу формування елементів психолого-педагогічної культури професіонала полягають у відвідуванні спеціальних тренінгів, семінарів. Доцільно засвоювати вправи для розвитку комунікативних здібностей, з розвитку рефлексії та емпатії, вправи з поглиблення рівня самосприйняття. На формування фахової майстерності та високого рівня професіоналізму фахівців соціальної роботи впливають різні чинники. В першу чергу це державна кадрова політика, яка в цій сфері повинна нести довготривалий та послідовний характер, приймати радикальні міри, направлені на збереження існуючого кадрового потенціалу і створення умов для формування і зміцнення нового. Завдання кадрової політики мають включати наступне:

а) максимальне врахування і сприяння розвитку інтеграційних тенденцій у сфері соціальної роботи. Створення єдиного освітнього простору і максимально сприятливих умов для реального входження у європейський освітній простір;

б) сприяння передачі культурних традицій, науково-методичного досвіду і професійної компетентності від одного покоління до іншого;

в) бережливе ставлення до старшого покоління, максимальну підтримку його професійної активності;

г) активізацію та розвиток інноваційних здібностей і можливостей соціальних працівників;

д) створення соціально-педагогічних і організаційно-психологічних передумов для укріплення зв'язків системи вищої освіти зі своїми випускниками;

е) створення сприятливих умов для залучення на роботу у міський центр соціальних служб здібної, талановитої, обдарованої молоді, яка має нахил до соціальної діяльності;

є) дотримання відповідних пропорцій між науково-дослідною і практичною діяльністю.

Наступний впливовий чинник, який є особливо важливим у формуванні фахівця – це навчально-виховний процес, який зі студентської лави формує спеціалістів. На успішне втілення принципів гуманізації навчально-виховного процесу у вищій школі має бути спрямовано психологічну підготовку студентів. Для цього, в процес навчання окрім обов'язкових курсів психології, слід включити для різних спеціальностей різні спецкурси: "Психологія ділових взаємовідносин", "Психологія творчої діяльності" та інші.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Калошин В. Ф. // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 1. – С.7-9.
2. Кузьмина Н. В. Методы исследования педагогической деятельности. – Л., 1970. – С. 75.
3. Савчин М. Педагогічна психологія. – Дрогобич: Відродження, 1998.
4. Савчин М. В. Соціальна педагогічна психологія: Навчальний посібник для студентів вузів. – Дрогобич: Відродження, 1998.- 298 с.
5. Степанишин Б. І. Професійне спрямування навчально-виховного процесу педагогічного вузу. – Рівне, 1999. – 112 с.

Лідія ВЕРБИЦЬКА

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ЗАКОНИ ПРИРОДИ ЯК МОДЕЛЬ ПОБУДОВИ СУСПІЛЬСТВА (ЗА ІВАНОМ ФРАНКОМ)

У творчості Франка (як у художній, так і в публіцистиці) простежуємо його індивідуально-авторський натурфілософський світогляд, який реалізується у парадигмі «природа → людина → цивілізація, суспільство».

У статті “Що таке поступ?” мислитель називає людину “паном усіх животворів”. У центрі Франкової натурфілософії людина, і світогляд мислителя виразно антропоцентричний. Декартівське “*Cogito ergo sum*” є невід’ємною умовою людського оволодіння природою, як зауважує сам І.Франко: “Людина, щоб бути справжньою людиною, мусить мислити” [4, т. 45; с. 38]. “Мусить мислити” для того, аби з’ясувати, чому ж у філософській парадигмі “людина ~ природа” зайняла свою найвищу нішу. Франків погляд на особу як пана всіх творів далеко не антигуманний. А.Пашук підкреслює, що у філософській системі І.Франка “сформувався антропоцентризм не в розумінні перетворення людини в щось верховне у природі чи над природою, а як творця свого знання шляхом вивчення природи, суспільства й самої себе і як творця на основі цього знання свого нового світу” [2, с. 192].

Основним принципом, який закладений на макро- і мікрожиттєвих рівнях, І.Франко називає, услід за Ч.Дарвіном і Г.Спенсером, еволюційний закон боротьби за існування. Людина ще не навчилася (вважає І.Франко) провадити цю боротьбу гармонійними, гуманними способами, де б пануючим чинником було *ratio*, але так чи інакше “вся людська історія – се ненастанна боротьба, ведена різними способами, а все для єдиної цілі, аби удержати себе і своє потомство” [4, т. 45; с. 329]. І.Франко певен, що принцип боротьби за існування пронизує природну, людську та суспільну сфери. Завдяки розвитку природничих наук людина зуміла простежити цю закономірність: “Виказуючи всюди єдність природи, єдність її законів у всіх найрізномодніших проявах, науки природничі підтягли й чоловіка, й суспільність людську під ті самі закони,

навчили його вважатись за одно з природою, її прямим твором, фазою в розвитку загальноприродного життя” [4, т. 45; с. 79].

І.Франко вважає, що на шляху до успіху в боротьбі людського світу провадять творчість і праця. Перекладаючи “Нариси історії філософії” Фріца Шульце, а власне грецьку натурфілософію, І.Франко також зауважує цю думку: “Помимо опору все переходить з одного стану в другий, таким робом все знаходиться в боротьбі одно з одним... Боротьба, се є та сила, котра попихає перетворчій процес чимраз далі; боротьба затим є творцем усіх речей” [5, с. 19]. Праця – це засіб боротьби за існування, бо, як вважає І.Франко, дає саме право на життя. Особливо яскраво мислитель розглядає працю як елемент прогресу крізь призму суспільної боротьби. Адже людина також homo politikon (*звір суспільний* за Арістотелем). Тейлор, якого цитує І.Франко в статті “Мислі о еволюції в історії людськості”, зауважував, що цивілізація є образом чоловіка, бо ж “її ноги не так зладжені, щоб іти взад” [4, т. 45, с. 81], а вона прагне поступу, як і людина, це її природний стан.

Приклади такого собі ідеального суспільства, збудованого на праці, мислитель шукає в природній організації. “Державотворення” бджіл і мурашок, на його думку, є показовим для людської громади: “... найвище суспільно розвинені звірі – пчоли і мурашки – показують нині в різних своїх родах майже всі ті суспільні форми, які переходила і переходить людськість” [4, т. 45, с. 99] (“Мислі о еволюції в історії людськості”); “Пчоли та мурашки творять цілі держави, громади, зложені з многих тисяч осібників, зорганізованих для дружньої боротьби за євствування” [4, т. 45, с. 347] (“Що таке поступ?”). Ф.Прокопович також вважав, що “у мурашок та бджіл – небувалий хист керівництва своєю державою” [3, с. 184]. Їхня спільна організація праці, яка, безумовно, вимагає творчості, слугує прикладом у побудові держави.

Отже, у наукових працях (“Наука і її взаємини з працюючими класами”, “Мислі о еволюції в історії людськості”, “Що таке поступ?”) І.Франко стоїть на позиціях позитивізму, обґрунтовуючи одвічний зв’язок людини і природи крізь призму філософсько-історичних епох у межах еволюційної концепції боротьби за існування. Розуміючи людину як частину природної організації (мікросвіт у макросвіті), мислитель виокремлює її як особливу істоту, пана всіх творів (у межах гуманності). Саме завдяки своїм

внутрішнім, духовним здібностям людина вивисується над іншими природними особинами. Закон, що керує розвитком природи, простежується й у поступі людини, суспільства – це закон боротьби за виживання. У суспільному житті закон боротьби за існування *de facto* сприяє розвитку: “Не інертні маси, а витриваліші, сильніші, наполегливіші громади, як і окремі особистості, є джерелом людського поступу” [1, с. 110]. І.Франко вважає, що для успішної боротьби необхідні дві умови: рівність і свобода, які в свою чергу забезпечуються працею і творчістю. У своїх поглядах на взаємовідношення світів «природа → людина → суспільство» він виразний антропоцентрист із домінантою *ratio*.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вербицька Л. Літературознавчі студії Івана Франка крізь призму натурфілософії / Лідія Вербицька // *Studia methodologica*. – Вип. 28. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2009. – С.110-115.
2. Пашук А. Антропоцентризм як принцип філософської концепції Івана Франка / Андрій Пашук // *Записки НТШ*. – Львів, 2005. – Т. 250. – С. 187-208.
3. Прокопович Ф. Філософські твори: [в 3 т.] / Феофан Прокопович. – К. : Наукова думка, 1979. Т.2 : *Натурфілософія або фізика*. – 1979. – 550 с.
4. Франко І.Я. Зібрання творів : у 50 т. / І.Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1976 – 1986.
5. Шульце Ф. Нарис історії філософії. Часть перша. Грецька натурфілософія від Талеса до Демокріта / Фриц Шульце ; перекл. з нім. І.Франко. – Львів : Наукова Бібліотека, 1887. – 66 с.

Ірина КАРПІЧ

Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини

ДИТЯЧІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Своєрідність сучасного етапу розвитку суспільства, суперечливість соціальних відносин, недостатня увага держави до

соціального розвитку дітей, до реалізації їх прав – все це вимагає здійснення заходів соціальної політики. Соціальна політика – це діяльність державних і громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), спрямована на реалізацію соціальних потреб людини, що забезпечують її життєдіяльність і розвиток як соціальної істоти на основі принципу соціальної справедливості за беззастережного дотримання її громадянських прав та свобод [3].

Головним у соціальній політиці є обов'язок держави гарантувати законодавчо, соціально й економічно нормальні для даного історичного періоду умови, які забезпечують самостійне життя, свободу вибору життєвого шляху, сфери діяльності, відповідальність за свої дії, «плату» за рівень особистого добробуту і становища у суспільстві. Соціальна політика повинна будуватись на основі взаємної відповідальності та взаємних обов'язків держави й населення.

Головним завданням соціальної політики є досягнення відповідності цілеспрямованої діяльності системи, її соціально-політичних інститутів, що є суб'єктами такої політики, соціальному розвитку згідно з вимогами об'єктивних закономірностей суспільного прогресу. Іншими завданнями можна вважати забезпечення чіткого функціонування суб'єктів соціальної політики, узгоджуваної діяльності різних її елементів, формування їх оптимального співвідношення та підтримання необхідних пропорцій між ними.

Серед інших важливим суб'єктом соціальної політики є дитячі громадські організації. Відповідно до Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1 грудня 1998 р.) дитячі громадські організації – об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства.

Членство в громадських об'єднаннях гарантує дітям реалізацію різних прав: права участі у вирішенні всіх питань їхнього життя, права голосу тощо. Діти об'єднуються заради задоволення своїх інтересів, спілкування, самореалізації своїх можливостей, власних дій щодо себе, своїх ровесників,

суспільства, одержання корисних для себе знань, вмінь, участі у колективних справах.

Гарантованість самостійного вибору дітьми різних видів діяльності створює умови для набуття знань і навичок соціальних відносин і соціального спілкування, прояву ініціативи, активності, творчості у діяльності, розуміння дитиною залежності своїх успіхів від розвитку соціальних відносин, що складаються в колективі або навколо нього.

Дитячі громадська організації виступають своєрідною «школою життя», первісним осередком набуття дитиною соціального досвіду в пошуку власного місця у досить мінливому, жорстокому та стратифікованому суспільстві. Вони дають право дитині зорієнтуватись у системі соціальних зв'язків, опанувати механізмами регуляції соціальної поведінки, здійснити аналіз власних можливостей та реалізувати їх [2, с. 11].

До того ж дитячі організації – це єдина соціальна інституція суспільства, вступивши до якої діти діють від власного імені, приймають власні рішення у своїх інтересах; вони мають реальну можливість самовиховання, саморозвитку; поряд з ними існує педагогічна підтримка, яка обумовлена співпрацею, співдружністю, передачею соціально-громадського досвіду дорослих дітям [1, с. 5].

Основна умова розвитку особистості в дитячому об'єднанні – забезпечення реалізації принципу суб'єктності виховання, що передбачає надання дитині права вибору діяльності, реалізацію існуючого соціального досвіду і засвоєння бажаних моделей поведінки. Саме вступ дитини до лав об'єднання теж можна розглядати як прояв і показник добровільного вибору нею простору для самореалізації і самовираження.

Таким чином, участь дітей у діяльності дитячих громадських організаціях дозволяє, насамперед, забезпечити реалізацію права на свободу думок, свободу слова, самоствердження; розвивати почуття відповідальності за себе, колектив, школу; змінити устрій життя школи і взаємовідношення між учнями і педагогами для створення духу співробітництва, взаємодопомоги і взаєморозуміння; організувати своє дозвілля.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дитячі громадські організації. – Х. : Вид. гр. «Основа», 2004. – 192 с.
2. Дитячі об'єднання України у вимірах минулого та сучасного: Довідник-посібник. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 256 с.
3. <http://buklib.net/books/32421/>

УДК 37.015:[81'42'38:005.336.2]

Христина МАКОВИЧ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

СТИЛІСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У сучасній педагогіці домінує компетентнісний підхід, згідно з яким першочерговим завданням освітнього процесу має стати не сприяння в набутті якомога більшої кількості знань, а розвиток в учнів різнопланових компетентностей [1]. Щодо точного визначення поняття компетентності досі ведуть суперечки, однак у загальному його суть можна окреслити як здатність особистості використовувати вже наявні знання, вміння та навички в різних сферах та різних життєвих ситуаціях [3, с. 133]. Володіння компетентностями необхідне для ефективного виконання певних видів діяльності.

У системі особистісних компетентностей важливе місце займає комунікативна компетентність – володіння комплексом умінь та навичок, які дають змогу ефективно обмінюватись інформацією й орієнтуватися в різних ситуаціях повсякденного та ділового спілкування. Сформована комунікативна компетентність допомагає застосовувати вербальні та невербальні засоби спілкування в конкретних ситуаціях, наприклад, починати, підтримувати й завершувати розмову; вибирати з арсеналу мовних засобів ті, які дають змогу якнайгочніше висловити думку та забезпечують розуміння з боку співрозмовника; користуватися формулами мовленнєвого етикету тощо.

Комунікативна компетентність особистості формується, з

одного боку, внаслідок досвіду спілкування з людьми, а з іншого – у процесі навчання у школі та виші, особливо під час вивчення предметів гуманітарного циклу, зокрема української мови, риторики.

Комунікативно компетентна особистість уміє доречно використовувати у спілкуванні мовні засоби різних рівнів (наприклад, лексичні, граматичні, синтаксичні, фонетичні) відповідно до наявних норм. Отже, є сенс говорити окремо про компетентність лексичну (яка виявляється в наявності достатнього запасу слів, знанні їх семантики й відповідних для них контекстів), фонетичну (уміння правильно артикулювати звуки й наголошувати слова) чи граматичну (коректне використання форм слів і синтаксичних конструкцій). Інтегративною щодо них у цьому разі є компетентність стилістична, адже стилістичні норми регулюють вживання одиниць різних мовних рівнів, враховують як загальну відповідність мовних засобів нормам української мови, так і їхню адекватність комунікативній меті й ситуації спілкування.

Проблемі сутності й особливостей формування стилістичної компетентності приділяли увагу Л.І. Мацько, Н.П. Бабич, М.С. Зарицький, М.І. Пентильок, І.А. Кучеренко та ін.

Стилістична компетентність передбачає володіння стилістичним багатством мови, уміння зробити правильний вибір зі стилістично забарвлених чи стилістично нейтральних мовних одиниць, здатність висловлюватися правильно та естетично. Включає вміння виявляти функцію тих чи тих мовних засобів, аналізувати власне й чуже мовлення зі стилістичного погляду.

Звичайно, досягнення стилістичної компетентності неможливе без, наприклад, компетентності лексичної (адже наявність значного словникового запасу допоможе обрати з низки синонімів стилістично й ситуативно доречний) чи фонетичної (уміння надати висловлюванню в певній ситуації доречного інтонаційного оформлення).

Особу можна вважати стилістично компетентною, якщо вона не лише теоретично володіє інвентарем мовних засобів, але й уміє розподіляти їх відповідно до стилів, надаючи мовленню стилістичного забарвлення; якщо її мовлення багате, змістовне, точне, правильне.

Стилістична компетентність формується протягом усього життя людини – зі здобуттям досвіду спілкування. Як і інших

компетентностей, її можна набувати цілеспрямовано. Добре розвинена стилістична компетентність має бути властива високоосвіченій, культурній людині, фахівцеві різних сфер. Тож стилістичну компетентність можна цілком виправдано вважати однією з найважливіших складових комунікативної компетентності. Її розвиткові варто приділяти особливу увагу в системі середньої та вищої освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки. – 2009. – № 2. – С. 41–51.
2. Кучеренко І. А. Формування стилістичної компетентності старшокласників / Кучеренко І. А. // Зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. Частина 2. – К., 2006. – С. 158–162.
3. Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз / С.В. Лейко // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 128–135.

Володимир БАЛЯБАС

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ДЕЗЕРТИРСТВО В АТО: ПРИЧИНИ І МАСШТАБИ

Відомий китайський полководець Сунь-Цзи говорив, що порядок породжує хаос. Армія часто асоціюється у нас як зразок порядку та дисципліни. Зараз, практично всі успішні фірми та компанії застосовують чи вводять правила та вимоги схожі на армійські. Але, чи можна назвати таке явище як “армійський порядок” – ідеальним? Спробуємо з’ясувати.

Пліч-о-пліч з сумлінним несенням служби та виконанням своїх посадових інструкцій йде таке явище як дезертирство. Дезертирство (лат. desertio) – самовільне залишення місця військової служби, самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем з метою ухилитися від

військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, з відраження, відпустки або з лікувального закладу. Дезертирство є одним із злочинів, пов'язаних з несенням офіційної військової служби. У випадку, якщо дезертирство сталося у воєнний час, законами деяких країн може кваліфікуватися, як зрада Батьківщині.

У даній статті, використовуючи інтернет-ресурси та матеріали інтерв'ю з офіцерами та солдатами Збройних Сил України, а також волонтерами, буде здійснена спроба дослідження дезертирства в лавах незаконних збройних формувань так званих республік "ДНР" та "ЛНР". Крім того, будуть визначені можливі причини та приблизні масштаби проаналізованого явища.

Останнім часом у Міністерстві оборони України заявляють про почастищення випадків дезертирства в лавах бойовиків, які беруть участь в конфлікті на Донбасі. За цими даними, лише в одному з підрозділів сепаратистів із початку 2016 року понад десяток найманців залишили власні бойові позиції. Експерти помічають брак фінансування угруповань та розкрадання коштів, через що там все частіше відмовляються воювати. Натомість бойовики говорять про пияцтво в лавах українських військових.

Через те, що найманці на Донбасі не мають мотивації брати участь у бойових діях, тому все частіше полишають місця "служби". Впродовж травневих свят це явище набуло більш масового характеру.

Чому так? Що стало причиною такого? В ході проведення дослідження було визначено основні причини дезертирства під час військових дій, а саме:

а) **ідеологічна невідповідність** особового складу, відсутність проведення ідеологічної чи мотиваційної підготовки, боязнь бути пораненим чи убитим, відсутність обіцяної неформальної оплати (в випадку з незаконними угрупованнями бойовиків), моральна слабкість, переосмислення цінностей, наявність успішних випадків дезертирства серед особового складу в минулому. Так, в випадку втрати ідеологічної підготовки є приклад з дезертирства серед терористичних угруповань під час операції АТО, що потягло за собою додаткове введення окупаційних російсько-терористичних військ на територію України;

б) **складні побутові умови та незадовільне забезпечення**. Також начальник одного з управлінь Головного управління розвідки

розповів у коментарі Радіо Свобода, що деморалізація сепаратистів – один з напрямків роботи й українських силовиків. Плюс до всього в рядах бойовиків почав поширюватися ВІЛ/ СНІД. За квітень цей діагноз підтверджено у трьох військовослужбовців, тому командування вирішило перевірити весь особовий склад на наявність захворювання;

в) **брак фінансування.** Гроші виділяються, але не в тому об'ємі, який йшов, скажімо, на початку березня 2014 року, коли тільки започатковували саму ідею «Новоросії». Тут дві причини: ситуація всередині самої Росії, в якій фактично немає обігових коштів, щоб задовільняти потреби «республік». А друге – це розкрадання на місцевому рівні

г) У лавах бойовиків, серед яких більшість **російських кадрових військових**, судячи з усього, все погано, вони масово дезертирують, п'ють і бешкетують. Щоб уникнути цього, до них надсилають психологів.

Розвідка повідомляє, що пияцтво і наркоманія призводять до небойових втрат. Бойовики розбивають техніку в ДТП, а також раниють себе зі зброї. Російські військові демонстративно розпивають алкоголь, щоб повернутися в РФ.

Така поведінка нашттовується на опір місцевих жителів. Періодично вони бунтують і влаштовують бойовикам "темну".

Аби зрозуміти масштаби дезертирства з лав військово-терористичних угруповань бойовиків, необхідно було дізнатись про їх загальну кількість. Інтернет-джерела, в залежності від настроїв (проукраїнських чи проросійських) називають докорінно різні цифри, відповідно українські сайти зійшлись на 35-40 тис. чол., а от неукраїнські твердять про 80, ба навіть, всі 100 тис. чол.

За даними громадської ініціативи «Права справа», що регулярно публікує дані з підконтрольних бойовикам територій Донецької та Луганської областей, за минулий рік угруповання сепаратистів загалом залишили близько 7 тисяч осіб. Частина з них поїхали з України, інші залишаються на Донбасі вже як цивільні особи. Також, у Службі безпеки України повідомляють про понад 100 бойовиків, які впродовж 2015-го скористались програмою «На тебе чекають вдома». За її умовами, після спецперевірки людина може повернутись до мирного життя на непідконтрольній бойовикам

території. Востаннє СБУ повідомляла про повернення бойовика 22 грудня. Тоді йшлося про одного представника угруповання «ДНР».

Аби хоч якось взяти ситуацію під контроль та у зв'язку з масовими випадками дезертирства командувач 1 АК генерал-майор ЗС РФ В. Асапов наказав ввести в дію план перехоплення. Бойовики на Донбасі знайшли і ще один спосіб боротьби з власними дезертирами. Як повідомив речник Адміністрації Президента з питань АТО Олександр Мотузьяник, в тилу одного з угруповань, звідки останнім часом втекло найбільше найманців, діятимуть спеціальні оперативні групи.

В такому випадку масштаби дезертирства коливаються в межах від 12,5 до 20%, що є дуже відчутним для будь якої армії. А коли ще враховувати кількість загиблих та тих хто безвісти пропав, картина вимальовується доволі таки кепська.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України : станом на 1 травня 2016 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Київ : Парлам. вид-во, 2016. – 207 с. – (Бібліотека офіційних видань).
2. Інтерв'ю з офіцером контррозвідки Збройних Сил України (особистий архів автора).
3. Інтерв'ю з бійцем 54-ої окремої механізованої бригади ряд. Клизубом Д.П. (особистий архів автора).
4. Радіо Свобода // [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.radiosvoboda.org/content/article/27467439.html (дата звернення 13.06.2016). – Назва з екрану.
5. 112.ua // [Електронний ресурс] – Режим доступу : ua.112.ua/statji/pyiatstvo-dezertyrstvo-i-snid-zhyttia-boiovykiv-na-donbasi-ochyma-rozvidky-310679.html (дата звернення 13.06.2016). – Назва з екрану
6. depo.donbas // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dn.depo.ua/ukr/dn/cherез-masove-dezertirstvo-okupanti-ogolosil-na-donbasi-04052016161000 (дата звернення 13.06.2016). – Назва з екрану.
7. Українське радіо // [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=18286 (дата звернення 13.06.2016). – Назва з екрану.

Олег ЗАЙШЛЮК, Юрій ЖИДЕЦЬКИЙ
Львівський державний університет внутрішніх справ

МАЙДФУЛНЕС У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДЛЯ РОБОТИ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

У наш час ми є свідками стрімкого переходу людства до четвертої індустріальної революції. За допомогою Інтернету відбувається нова індустріальна революція, яку називають «інтегрованою революцією» або використовують інший ефективний термін «індустріальна революція 4.0», що вказує на перехід людства до іншої епохи розвитку. Крім того в сучасних умовах народ України одночасно переживає клубок різноманітних криз: фінансову, політичну, економічну, політичну, соціальну тощо. Все це впливає на психологічний стан більшості людей. Сьогодні в нашій країні переважає величезний відсоток людей з негативними емоціями, які втратили в АТО товаришів, родичів, близьких або й частинку свого тіла. Відповідно загальній суспільній настрій перебуває на небачено низькому за часи незалежності рівні. Працівники соціальної сфери, морально уповноважені піднімати рівень апатичності народу в цілому.

Нові виклики часу вимагають змін у головах і душах людей, а відповідно оновленні навчального процесу. Важливо, щоб сучасні фахівці були відкриті новим рішенням, проявляли підвищену уважність, свідомість, далекоглядність, не боялися здійснювати вольові, відповідальні рішення. На наш погляд, необхідна оновлена теорія, а також сучасні педагогічні технології, спрямовані на формуванні майбутнього фахівця нового типу мислення, нового стилю життя та сучасної діяльності.

Для вирішення даної проблеми доцільно під час професійної підготовки майбутніх фахівців більше застосовувати технології впливу на світосприйняття реальності. Однією з ефективних технологій, яка позбавляє працівників ефекту особистісного конфлікту – є майндфулнес. Вона особливо потрібна для працівників, які можуть зазнати психологічних травм, які були завдані їм на трансперсональному рівні. І які з часом, можуть негативно розкритися в їх буденному житті.

Майндфулнес спрямований на підвищення особою власного усвідомлення, зростання уважності, належного сприйняття вагомості моменту теперішньої реальності. Майндфулнес, як метод не тільки позбавлення особистостей від підсвідомого рівня страхів, а й формування в людині альтернативного погляду на речі, відповідно креативного мислення та забезпечення різноманітного аналізу ситуації. Відповідно за допомогою працівників, які дивляться різносторонньо на проблеми, та творять ідеї з якісної роботи у сфері соціальної роботи, можна створити умови кращого рівня проживання в Україні. Майндфулнес як метод психотерапії, що поєднує сучасні наукові досягнення з психотерапії, об'єднує дослідження елементів з різних напрямлень глибинної психології та досвід давніх духовних практик і містичних традицій народів світу.

Важливим елементом у реалізації майндфулнеса є використання техніки усвідомленого дихання, зі змінами частоти вдихання. З біологічної точки зору, при частому вдиху та видиху в організмі відбувається процес гіпервентиляції, тобто характерна серія поведінкових і фізіологічних змін, пов'язаних з гіпокапією (станом, який визваний різким диханням, причиною якого міг стати страх, паніка чи істерика) зниження мозкового парціального тиску CO₂ (PCO₂) тобто вуглекислого газу і супутнє збільшення рН (водня), наступає дихальний алкалоз, а це означає надмірну лужність артеріальної крові. Типові симптоми, пов'язані зі станом респіраторного алкалозу включають запаморочення, прискорене серцебиття, поколювання і нечутливість кінцівок. Ці симптоми становлять основу експозиції процедури, яка використовується в гіпервентиляції з підвищеним лікуванням тривожних розладів, тому що вони схожі на соматичні симптоми тривоги. На більш високих рівнях гіпокапії, вона пов'язується з тривалим гіпервентиляціями, виявленням спазмів, а це означає мимовільних скорочень м'язів рук і ніг. Такі прояви як відомо, є доброякісними, але іноді інтерпретуються індивідом як ознаки серйозної фізичної несправності, приводячи до паніки і, як наслідок ескалації гіпервентиляції, так званий "синдром гіпервентиляції."

Для емпіричного підтвердження впливу майндфулнеса на емоційний стан працівників ОВС, було проведено сеанси техніки усвідомленого дихання для добровільних бажаючих з числа магістрів Львівського державного університету внутрішніх справ,

які мають стаж роботи в практичних органах ОВС від 6 до 26 місяців. Учасники емпіричного дослідження працювали слідчими, оперуповноваженими карного розшуку, відділів по боротьбі з наркотиками, економічної безпеки та дільничними міліції.

Оскільки робота в поліції має певні спільні характеристики з роботою в соціальній сфері, доцільно привести результати, які були отримані в наслідок емпіричного дослідження. За результатами дослідження опитувальної методики самопочуття, активності та настрою, після сеансу майндфулнеса, самопочуття учасників значно покращилось, це відображається зміною в сторону позитивізму на 6 пунктів (з 51 до 57) Відповідно, психічний стан людини покращився, що призвело до покращення емоційного стану, та відповідно самопочуття особистостей. Загалом, майже всі учасники, заявили, що їхнє самопочуття значно краще, ніж було перед тестом. В індивідуальному порядку, в порівнянні з першим тестуванням, в усіх учасників тестування покращилось самопочуття та настрої. Відповідно зміни відбулися в діапазоні від 2 до 10 балів. Що свідчить про значне покращення настрою та самопочуття в учасників, а отже покращення їхньої емоційної стійкості.

Отже, сучасні вимоги до підготовки майбутніх фахівців для роботи в особливих умовах потребують запровадження у навчальний процес різноманітних технік майндфулнеса. Це сприятиме формуванню у майбутніх фахівців особливого способу життя та розвитку в їхній професійній діяльності психологічної культури й розвивальної психотерапії реальності.

Наталія УМАНЕЦЬ

Національний університет «Львівська політехніка»

НОВИЙ КОНТЕКСТ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Входження нашої країни у новий історичний період розвитку всіх сфер соціального життя, відновлення національних традицій висувають на перший план проблему соціалізації молоді. Після здобуття Україною незалежності, розвиток українського суспільства відбувається на фоні таких явищ, як:

- усунення інформаційного дефіциту, значне розширення меж інформаційного простору, наповнення його новою за змістом та ідеологічною спрямованістю інформацією, і, відповідно, розширення репертуару життєвих сценаріїв та діапазону поведінкових стилів;

- збільшення політичної, економічної, психологічної та сексуальної свободи, прав особистості на самостійний вибір засобів життєдіяльності та прийняття рішень;

- руйнування колишніх культурних утворень та певна неусталеність злагоджених етичних, релігійних, політичних та інших нормативних систем, що регламентують соціальну поведінку та стан молоді.

Однією із особливостей розвитку нашого суспільства у 1990 роки стала руйнація механізмів соціалізації радянського типу, для якої була характерна уніфікація, що опиралася на державну ідеологію, офіційні системи цінностей та норм. Виникає принципово новий культурний контекст соціалізації. Починає декларуватися варіативність на протигагу уніфікації. Це виражається, в першу чергу, у визнанні плюралізму цінностей, мінливості норм поведінки, у розповсюдженості взірців успішності, що має грошовий вимір. У 90-ті роки молоді люди – батьки сучасних дітей та підлітків, переживали складний період адаптації та фактичної ресоціалізації, який міг закінчитися невдачею, або навіть трагедією [1]. Таким чином, зростала загроза культурного розриву між поколіннями дітей та батьків та збоїв у механізмах соціалізації.

Якщо особливістю покоління 20-річних було те, що вони опинилися на стику двох культур – радянської та пострадянської, то діти, що були народжені вже у незалежній Україні – стали повністю «продуктом» пострадянської культури, яка уявляється ними як єдино можлива реальність. Це ще більше посилює розрив між дітьми та батьками. Хочемо підкреслити ще таку тенденцію, що поглиблює міжпоколінний розрив та збої механізму соціалізації: мова йде про послаблення ролі прабатьків у сімейному вихованні. Це пов'язано із прогресуючою нуклеаризацією молодих сімей, а також із появою такої нової рольової моделі як «працююча бабуся», яка в умовах ринкового суспільства, поступово витісняє «бабусю, що виховує онуків».

Щодо сучасної сім'ї, то вона стає все більш нестабільною. За даними дослідників уявлення про сім'ю серед молоді змінюється. Ці зміни мають вектор від традиційного бачення шлюбу та сім'ї як «долі» до бачення сім'ї як «проєкту» [2]. Все більше молодих матерів прагнуть до роботи поза домом. Це особливо є характерним для жінок із вищою освітою, налаштованих на кар'єру, професійне зростання. Треба зазначити ще те, що матеріальні стандарти життя при переході до суспільства споживання постійно підвищуються. У одного годувальника сім'ї є високий ризик залишитися без роботи із невеликим рівнем доходу. Тому стрес, який переживають молоді батьки відносно такої ситуації часто негативно позначається на виховних практиках. Орієнтація суспільства на розвиток ринкових відносин, комп'ютеризацію засобів виробництва та більшу відкритість для інтеграції в нашу культуру інших культур на перше місце висувають бажання батьків бачити свою дитину майбутнім бізнесменом, програмістом чи архітектором. Відповідно до цього батьки стурбовані тим, щоб виховати у дітей прагматизм, раціоналізм, волю до перемоги. Водночас такі особистісні якості, як доброта, уміння співчувати й допомагати іншим в сучасній ієрархії батьківських цінностей посідають значно нижчі місця. [3]

В умовах суспільства, що трансформується порушується упорядкованість між рівнями ціннісної системи суспільства, розбалансованість між ціннісними підсистемами суспільства вносить специфічні зміни й у характер співвідношення між двома її основними формами. В цьому випадку, на нашу думку, первинна та вторинна соціалізації створюють окремі "світи", між якими існує значна розбіжність та узгодженість. Тобто у свідомості молоді породжується дихотомія двох окремих світів: родинного та суспільного, власного та чужого, нормативного та реального, що фіксується на емпіричному рівні. Існування у двох протилежних світах одночасно веде до невизначеності свого дійсного "Я", що може вести до безпринципності, особистісної деградації. Тоді замість конформності, узгодження із суспільними нормами виробляються такі механізми конформізму та соціальної мімікрії, як засоби пристосування та самозбереження.

Отже, проблеми соціалізації, освіти та виховання молоді, соціальної роботи з нею у поєднанні з вимогами освітньо-

виховного процесу мають бути предметом постійної уваги українських педагогів, науковців. Проте у цій сфері існує потреба у розв'язанні ще багатьох питань саме на державному рівні. Це і визначення статусу дитини та молоді у нових реальностях суспільного та державного життя, концептуальне обґрунтування його сутності та розвитку. Це і створення та постійна оптимізація необхідного правового поля, забезпечення реальної дії прийнятих законів. Це увага держави до головних інститутів соціалізації: сім'ї та освітніх закладів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку [Текст] / Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. – К. : ТОВ “Основа-Принт”, 2009. – 248 с.
2. Карлсон А. И. Общество – семья – личность: социальный кризис Америки. / А.И. Карлсон. – М.: Изд. МГУ, 2003.– 160с.
3. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы. / Н.М. Лавриченко – К. : Віра Інсайт, 2000. – 444 с.

Мар'яна КУПЧАК

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО – РУШІЙНА СИЛА ДЛЯ СТВОРЕННЯ ІДЕАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

На сьогоднішній час кожна держава намагається бути ідеальною. Протягом багатьох століть політики намагалися дати визначення та розтлумачити, що ж таке ідеальна держава. Якою повинна бути ідеальна держава? Це питання турбувало людство з часу народження перших держав. Над цією проблемою замислювалися філософи і вчені.

Держава як політична організація – це такий суспільний механізм, який покликаний захищати інтереси людей певної території і регулювати за допомогою правових норм взаємовідносини між ними, використовуючи при необхідності спеціальні органи примусу. Із визначення поняття держави

зрозумію, що суспільство не може існувати без регулювання економічного життя, захисту прав людини, сприяння розвитку освіти і науки, забезпечення обороноздатності країни, а також співробітництва з іншими народами. Держава не існує без органів влади, які наділяються власними повноваженнями і мають змогу здійснювати державну політику.

Ідеальна держава не можлива без громадянина, який має права та свободи, і в той же час несе відповідальність перед суспільством. Громадяни утворюють громадянське суспільство, яке є суспільством з розвиненими економічними, політичними, правовими і культурними відносинами між його членами, суспільство, яке є незалежним від держави, але постійно взаємодіє з нею, нарешті – це суспільство громадян високого соціального, економічного, політичного, культурного і морального статусу, які разом із державою будують розвинені правові відносини. На мою думку, найбільш точно визначив взаємовідносини громадянського суспільства і держави український філософ В. Липинський, який писав: «Коли держава поневолює громадянське суспільство, тоді «нищиться» закон, бо право сильніших не обмежене правом слабших. Але так само «нищиться» закон, коли громадянське суспільство поневолює державу і коли сила сильніших розкладається слабкістю слабших». Закон, - підкреслював Липинський, - існує при гармонійному співвідношенні громадянського суспільства і держави [1] Отже, необхідна умова ідеальної держави, наявність громадянського суспільства. Саме громадянське суспільство, у якому кожна людина є економічно незалежною, освіченою, з високим рівнем правових знань, має всі передумови утворити демократичну, правову державу. Громадянське суспільство має себе відчувати незалежним від держави але взаємодіяти з нею, бути співвідповідальним за проведення демократичних реформ в країні.

Життя держави прямує конструктивними шляхом, тобто вгору або шляхом дегенерації, тобто до низу. І цей шлях залежить від того хто саме приходить до керівництва державою – організатори чи руйнівники.

Для формування громадянського суспільства в Україні необхідний ідеалізм, опертий на масову готовність та практичну здатність громадян відстоювати свої права та законним способом

“тиснути” з цією метою на владу [2]. Все ще стійкий посттоталітарний стереотип неможливості захисту громадянами своїх прав перед державою є одним із факторів, який пояснює “блокування” розвитку громадянського суспільства в Україні.

Питання цивілізованих взаємовідносин влади і суспільства, відмови від зверхнього стилю функціонування влади, традиційного режиму її “закритості”, натомість - підзвітності громадськості та, більш широкої можливості громадянського залучення до процесу прийняття політичних рішень стали як ніколи актуальними [3].

Громадянське суспільство, навіть в контекстах розвинутих демократій не видається фіксованим раз і назавжди досягнутим станом, це - процес, який вимагає суспільно-громадянських зусиль по його підтримці та відтворенню у нових актуальних формах.

Можна зробити висновок, що ідеальна держава більше гарантує соціальні права і менше займається управлінням. Зрозуміло, що це твердження відоме сучасному політичному вченню, політикам, президентам, керівникам держав. Їм відома «формула» ідеальної держави, але розвиток людського суспільства складний, закономірний процес, який вимагає поміркованості і мудрості, як державних діячів так і простих громадян. Сподіваюсь, що наша батьківщина Україна буде ідеальною державою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевчук В. В'ячеслав Липинський – історик, політик та мислитель // Сучасність. – 1992. – № 6.
2. Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень.
3. Українське суспільство: 10 років незалежності / За ред. В. Ворони. – К. : ІС НАН України, 2001. – С. 169-183.

Галина БОЙКО

Львівський національний університет імені Івана Франка

СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Проблема соціальної мобільності є актуальною в умовах сучасного розвитку демократичного суспільства. Це зумовлено

зміною статусів та адаптацією особистості в певних соціальних умовах освітнього процесу вищої школи.

Мобільність віддзеркалює особливості сучасного етапу розвитку людини й суспільства.

Сучасні дослідники виокремлюють різні види мобільності: соціальна, академічна, культурна, соціокультурна та професійна.

Широкий перелік обставин та умов, що зумовлюють соціальну мобільність, відображається у комплексній класифікації видів соціальної мобільності, яку визначають як переміщення індивідів, сімей, домашніх господарств, або інших категорій людей всередині або між соціальними верствами в суспільстві [3].

Теоретичний фундамент наукового аналізу соціальної мобільності заклав П. Сорокін.

У працях П. Сорокіна, С. Ліпсета і Р. Бендікса з'явилося поняття «соціальна мобільність», під яким розуміють соціальні інститути (сім'ю, систему освіти, армію, церкву, власність), що забезпечують сходження по соціальній драбині [1, с. 343].

Сучасні тенденції щодо зміни соціокультурного становища вчителя, подальша спеціалізація педагогічної праці, розширення функцій сучасного педагога, необхідність його взаємодії з різними соціальними групами, нестабільність на ринку праці зумовлюють особливе значення соціально-професійної мобільності саме для педагогічних працівників, конкурентні переваги яких пов'язані з психологічною та інструментальною готовністю до самовизначення та самореалізації в соціально-економічних умовах інформаційного суспільства [2, с. 8].

Дослідження соціальної мобільності справедливо називають яскравим прикладом прогресу соціологічної науки. Наукова історія вимірювання індивідуальних траєкторій досягнення певних статусів та структурних змін у розподілі професійних, освітніх чи економічних позицій відображає істотні зміни як у методології отриманих даних, так і способах їх моделювання та концептуалізації.

В особистісному та професійному становленні майбутніх учителів соціально-професійна мобільність виконує такі функції: освітню, соціальну, ціннісно-орієнтаційну, комунікативну, адаптаційну, прогностичну, проєктивно-творчу. Сутнісними характеристиками соціально-професійної мобільності вчителя Н.

Грицькова визначає такі: соціальна активність, адаптивність, креативність, готовність особистості як синтез стійкості та «реактивної» адаптації; здатність відмовитися від шаблону та стереотипу в сприйнятті соціокультурних явищ, гнучкість, толерантність; здатність легко переходити від однієї діяльності до іншої; вміння працювати в команді, здатність передбачати можливі професійні зміни (професійного статусу, характеру й змісту праці, зміни професії та ін.); здатність управляти ресурсами суб'єктності та професійною поведінкою [2, с. 8-9].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Городяненко В. Г. Соціальна енциклопедія / редкол.: В. Г. Городяненко (уклад); В. І. Термко (кер. видавн. проекту) та ін. – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.
2. Грицькова Н. В. Формування соціально-професійної мобільності майбутніх учителів в освітньому просторі вищого навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "теорія і методика професійної освіти" / Грицькова Наталя Вікторівна – Луганськ, 2013. – 20 с.
3. Положення про академічну мобільність студентів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/36037/.

Зоряна ГОНТАР

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ І ЇЇ АДАПТАЦІЇ ДО СТАНДАРТІВ ЄС

Кожна людина повинна мати можливість реалізувати свій соціальний та духовний потенціал, їй мають бути створені належні умови для забезпечення її соціальної і гуманітарної безпеки. Досягти цього можливо лише за умов стабільного соціального і духовного розвитку суспільства.

Потреба реформування соціальної сфери, модернізації системи соціального захисту населення зумовлена, насамперед, ресурсним дефіцитом (фінансово-економічним, управлінським, інституційним,

законодавчим тощо), який призвів до широкомасштабної бідності українських громадян. Після завершення пострадянських реформ наприкінці 1990-х – початку 2000-х рр. Україна так і не перейшла до критично важливих модернізаційних реформ “нової хвилі”. Як наслідок, більшість процесів і змін залишилися незавершеними, а десь і спотвореними [1]. Нині в більшості населення переважають песимістичні настрої щодо підвищення рівня та якості життя, ступеня задоволення соціальних прав і соціальних потреб тощо. Поширення та поглиблення проблем у всіх сферах життя є причиною скептичного, упередженого і негативного ставлення до будь-яких змін у державній політиці, до реформ, які проводяться.

Рух України шляхом європейської інтеграції має супроводжуватись прогресом у людському розвитку. Подолання бідності є однією з найгостріших соціально-економічних проблем українського суспільства, про що наголошується у національних Цілях розвитку тисячоліття (ЦРТ) [2].

Однією з найважливіших ознак ефективної соціальної політики є існування якісної системи соціальних стандартів та гарантій. Про високу ефективність чинного в ЄС інституту соціальної політики свідчить, зокрема, усталена тенденція зростання протягом останніх десятиріч індексу людського розвитку, майже десятикратне зниження рівня бідності, висока якість соціальних послуг та ін.

Сутність ідеї соціальної політики ЄС визначається сукупністю властивостей соціальних інститутів: визнання соціальних прав громадян і взяття державою на себе соціальних зобов’язань; соціальна підтримка для всіх членів суспільства; існування державних систем соціального захисту; прийняття державою відповідальності за рівень добробуту громадян; існування інститутів громадянського суспільства, і, насамперед, інституту соціального діалогу. Принципові аспекти вносить у зміст європейської соціальної політики концепція розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки, у якій соціальна політика посідає статус інвестиційної, а не тільки видаткової сфери, а зайнятість є метою економічної політики, а не її наслідком. [3].

Основне завдання Української держави щодо соціального захисту полягає у зменшенні соціальної опіки держави, створенні умов для соціально-економічної незалежності індивіда від

держави, перетворення його на партнера держави, тобто необхідно зробити людину якнайменш залежною від державних інституцій у формуванні свого життєвого рівня та створення добробуту.

Від ефективності соціального захисту, дія якого спрямована на захист людини у суспільстві від різноманітних форм соціальних та економічних ризиків, залежить ставлення громадян до державних інституцій та реформ, що впроваджуються. На сучасному етапі розвитку українського суспільства пріоритетними завданнями виступають подолання невідповідності міжконституційними нормами і реаліями життя українців, спричинених різницею в доходах населення, та відновлення соціальної справедливості.

Форми і методи соціального захисту окремих категорій громадян мають бути обов'язково доступними, повноцінними, які не принижують людську гідність. Необхідно активно залучати бізнес і громадські організації, створити мотиваційний механізм щодо спрямування коштів громадськими, некомерційними і підприємницькими організаціями на благодійні цілі, розробити нормативно-правові акти про основи благодійності.

Магістральний шлях модернізації інституту соціальної політики в Україні з метою подолання деформацій в його розвитку, підвищення життєвого рівня та соціального благополуччя українських громадян полягає в наближенні усієї системи до європейських соціальних стандартів, визначених, зокрема, в Європейській соціальній хартії (переглянутій), до якої приєдналася наша країна та у відповідних документах ЄС. Приєднавшись до 27-ми статей та 74-х пунктів Хартії, Україна підтвердила свій європейський вибір і взяла на себе зобов'язання сприяти забезпеченню надійних передумов реалізації прав та свобод громадян у всіх їх виявах. Пріоритетним завданням держави за цими зобов'язаннями стає захист економічно активного населення. Саме воно створює економічну основу для соціального захисту вразливих верств непрацюючого населення, які потребують постійної допомоги з боку держави [4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пространство социальной политики // Журн. исслед. социал. политики. – 2012. – № 1. – Т. 10. – 144 с.

2. Європейська соціальна хартія (переглянута) // Відом. Верхов. Ради України. – 2007. – № 51. – Ст. 2096.
3. Гафарова К. Е. Європейські соціальні стандарти та їх імплементація в Україні / К. Е. Гафарова // Акад. огляд. – 2011. – № 1 (34). – С. 25–31.
4. Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2010 : нац. доп. – К. : М-во економіки України, 2010. – 108 с.

Тетяна СТОПЕЦЬ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ

Інклюзивна освіта – гнучка індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальними навчальними планами та забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Метою інклюзивного навчання є реалізація права дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізація та інтеграція у суспільство, залучення сім'ї до участі у навчально-виховному процесі.

Основними завданнями інклюзивного навчання є:

- здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня у середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти;
- забезпечення різнобічного розвитку дітей, реалізація їх здібностей;

- створення освітньо-реабілітаційного середовища для задоволення освітніх потреб учнів з особливостями психофізичного розвитку;

- створення позитивного мікроклімату у загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивним навчанням, формування активного міжособистісного спілкування дітей з особливими освітніми потребами з іншими учнями;

- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;

- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних навчальних закладах є корисним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей з типовим рівнем розвитку, членів родин та суспільства в цілому. В інклюзивних класах наголос робиться в першу чергу на розвиток сильних якостей і талантів учнів, а не на їхніх фізичних або розумових проблемах. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань і вмінь.

В інклюзивних класах взаємодія між учнями з особливими освітніми потребами та дітьми з типовим рівнем розвитку сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків, завдяки чому діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, стають більш чуйними, готовими допомогти.

Інклюзивна освіта на теренах України потребує свого вирішення на основі вираженого підходу, як з боку державних органів влади, так і з боку громадськості, оскільки інклюзивні процеси у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку у країнах пострадянського простору мають свою специфіку, розвиваються в умовах особливого соціокультурного статусу з урахуванням позитивів і досягнень диференційованого навчання.

Отож, інклюзивна система освіти також корисна із суспільної точки зору, оскільки завдяки спільному навчанню діти змалку вчать розуміти і толерантно ставитися до людських відмінностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Права дітей с особами образовательными потребностями на равный доступ к качественному образованию / под ред. Н. Софий. – К. : [б. и.], 2006. – 59 с.
2. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. Синьов, А. Шевцов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 6-11.
3. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід) : матеріали Міжнар. конф. / за ред. В. І. Бондаря, Р. Петришина. – К. : Наук. світ, 2004. – 200 с.
4. Софій Н.З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа : особливості організації та управління : Навчально-методичний посібник / Н.З. Софій, Ю.М. Найда, А.А. Колупаєва та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І. – К. : 2007. – С. 128.

УДК 811.161.2'271:378.015.31-057.875>(063)

Галина ГЕРМАНОВИЧ

*Вищий навчальний комунальний заклад Львівської обласної ради
Львівський інститут медсестринства та лабораторної медицини
імені Андрея Крутинського*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Одним із найважливіших завдань на сьогоднішньому етапі модернізації системи вищої освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог. Проте окрім формальних питань успішності навчання, значну увагу слід звернути на сприяння особистісного зростання та формування комунікативної компетенції студентів.

Перед вищими навчальними закладами поставлено завдання

підготувати висококваліфікованих, грамотних, з належним інтелектуальним потенціалом спеціалістів. До майбутніх фахівців ставляться високі вимоги, які полягають не лише в досконаліх знаннях з фаху, а й у високому рівні володіння українською мовою, вільному користуванні нею в усіх сферах і особливо в професійній та офіційно-діловій. Фахівець має вміти швидко сприймати будь-яку форму мовлення, схоплювати необхідну інформацію, створювати монологи, вести діалоги тощо. Слово є одним із інструментів професійної діяльності медичних працівників. Адже, як підкреслив письменник і лікар П. Бейлін: “Слово, як і ліки, мають пряму токсичну чи побічну дію. На окремі слова виробляється несприйняття – вони можуть викликати “алергію”, шок. А передозуєш, хай навіть за змістом своїм лікувальні слова, може розвинутися “лікарська хвороба”. Балакуча людина може викликати у своїх слухачів головний біль і втому” [3, с.5].

Професійна комунікативна комунікація передбачає насамперед наявність професійних знань, а також загальної гуманітарної культури людини, її вміння спілкуватися. Комунікативна комунікація – це сукупність знань про спілкування в різних умовах і з різними комунікантами, а також уміння їх ефективного застосування у конкретному спілкуванні. До питання важливості та значущості формування комунікативних компетентностей зверталися А. Хуторський, К. Ушинський, Л. Варзацька, М. Пенгилюк, О. Пометун, Я. Коменський та ін., стверджуючи, що наскрізною компетентністю, якої вимагає сучасне життя, є комунікативна – здатність, пов’язана з ефективним спілкуванням. Вона визнана загальнокультурною й може формуватися через будь-які дисципліни, оскільки виявляється в спілкуванні, толерантній поведінці в умовах відмінностей між людьми, у збереженні традицій.

Важливим складником комунікативної компетенції є мовна компетенція. Мовна компетенція – це засвоєння, усвідомлення мовних норм, що склалися історично в фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності в процесі використання певної мови. Мовленнєва компетенція – це вміння адекватно і доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні

засоби виразності мовлення [1, с.1].

Отже, на заняттях з нормативної навчальної дисципліни “Українська мова (за професійним спрямуванням)” вивчаються мовні норми та застосування їх на практиці.

Лексична компетенція полягає в оволодінні лексичними засобами сучасної української літературної мови і вмінні користуватися ними. Вона передбачає широкий словниковий запас, володіння медичною термінологією, необхідною для спілкування у професійній сфері.

Грамматична компетенція – це знання і вміння користуватися граматичними ресурсами української мови (словотвірні одиниці, способи словотворення, морфологічні одиниці, категорії і форми, синтаксичні одиниці й категорії), що необхідно для розуміння й продукування текстів у різних сферах професійної діяльності.

Фонологічна та орфоепічна компетенції пов’язані із знанням звукових засобів сучасної літературної мови, а також правильне наголошування слів.

Орфографічна компетенція полягає в оволодінні системою правил, що визначають правопис слів згідно з усталеними нормами, та вмінні їх застосовувати. Вона є необхідною умовою грамотного письма.

Пунктуаційна компетенція відображає логічне інтонаційне членування мовного потоку та забезпечує легше сприймання і розуміння писемного тексту.

Мовна компетенція передбачає наявність мовленнєвих умінь, що визначають мовленнєву поведінку. Мовленнєві вміння охоплюють уміння говорити, слухати, читати і писати.

Для засвоєння мовних норм використовуються як класичні так і новітні методи навчання (пояснювально-ілюстративний, проблемного викладання, репродуктивний тощо) та форми навчання (ділові ігри, дискусії, кейс-метод тощо). Заняття організовано так, що всі студенти заохочені до процесу навчання та пізнання. Використовується індивідуальна, парна та групова робота. Оскільки студенти засвоюють інформацію таким чином: 10 % того, що ми читаємо; 20 % того, що чуємо; 30 % того, що бачимо; 50 % того, що бачимо і чуємо; 70 % того, що говоримо; 90 % того, що говоримо і робимо [2, с.100]. Тому на заняттях використовуються різні методи навчання.

Отже, знання мови професії підвищує ефективність праці та професіоналізм, допомагає краще орієнтуватися у складній професійній ситуації та у контактах з представниками своєї професії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

5. Артющкіна Л. М. Мовленнєва компетентність як складова комунікативного процесу державних службовців / Л. М. Артющкіна, О. М. Рудь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : www.soiippo.narod.ru/documents/konf_zhuk/artushkina_rud.doc
6. Драйден Г. Революція в навчанні / Гордон Драйден, Джаннетт Вос; пер. з англ. М. Олійник. – Львів : Літопис, 2005. – 542 с.
7. Золотухін Г.О. Фахова мова медика: Навч. посібник / Г.О. Золотухін, Н.П. Литвиненко, Н.В. Місник. – К. : Здоров'я, 2001. – 392 с.
8. Чепелева Н.В. Становлення професійної компетентності в системі вузівської підготовки практичних психологів / Н.В. Чепелева // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару АПН України, 12 листопада 1998 року. – К. : Гнозис, 1998. – 605 с.

Анастасія ОБЧИННИКОВА

*Інституту психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України (м.Київ)*

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Соціальні, економічні та політичні зміни в нашій країні призвели до різкого збільшення осіб, які потребують допомоги з боку працівників соціономічних професій, у тому числі і фахівців з соціальної роботи. У своїй роботі такі фахівці мають справу з різними соціальними проблемами та ситуаціями. Для ефективного виконання своїх службових обов'язків, та для успішного розв'язання професійних завдань необхідним є розвиток психологічної компетентності. Зважаючи на те, що проблема психологічної компетентності у соціальній роботі є недостатньо

вивченою, *метою* нашого дослідження є висвітлення деяких особливостей психологічної компетентності, як складової професійної компетентності у фахівців з соціальної роботи.

Професія соціального працівника відноситься до соціономічних професій, тобто до професій, які за визначенням Буркової Л.В., основним предметом своєї діяльності мають соціальні стосунки, що здійснюються на різних рівнях соціальної взаємодії [1, с. 20]. Професійна діяльність соціального працівника має задачну природу. Фахівці розв'язують задачі, що відображають характеристики предмета професійної діяльності. Для їх розв'язування необхідно володіти професійними компетентностями. В даний час у вітчизняній і зарубіжній науці активно розробляється компетентнісний підхід (Н. М. Бібік, І. О. Зимня, О. В. Овчарук, Ю. М. Швалб). Визначаючи дві головні категорії цього підходу “компетенцію” та “компетентність”, ми спираємося на дослідження Ю.М. Швалба, який відзначає, що поняття «компетенції» відображує переважно соціальну сторону діяльності суб'єкта й фіксує коло ззовні заданих цілей і запропонованих способів діяльності. «Компетентність» ж визначається як здатність суб'єкта до вирішення класу завдань, та відбиває внутрішню сторону діяльності суб'єкта по реалізації цих цілей, які задані в понятті компетенції [2, с. 410].

Психологічна компетентність є однією з найважливіших складових професійної компетентності фахівця соціальної сфери, і є системним особистісним утворенням, що виявляється на різних рівнях психологічної реальності людини: у внутрішньому плані – у саморегуляції, а в зовнішньому – у діяльності та взаємодії [3, с. 34].

Психологічна компетентність у соціальній роботі має свої особливості, що пов'язано перш за все з особливостями соціальної роботи як професії. Однією з найважливіших складових професійної діяльності соціального працівника є надання соціальних послуг. Основною метою такої діяльності є зміна життєвої ситуації клієнта (чи групи), в результаті чого відбувається покращення якості його (їх) життя. Основними функціями надання соціальних послуг як діяльності є: підтримка та покращення якості життя людей, які перебувають у скрутних життєвих обставинах; допомога у задоволенні потреб особи; сприяння соціалізації та ресоціалізації особистості; профілактика негараздів, які можуть розвиватися як на рівні суспільства, так і на рівні групи чи конкретної особи та ін. [4, с. 143].

Психологічна компетентність у соціальній роботі завжди соціально зумовлена, тому що виявляється у сфері інтерперсональної взаємодії, взаємоставлень та спілкування в процесі здійснення життєвих, особистісних виборів і самоствердження. Її розвиток відбувається внаслідок вікової соціалізації особистості, цілеспрямованого свідомого тренування відповідних соціально-психологічних властивостей та накопичення власного досвіду між людських стосунків і ефективною взаємодією у суспільному оточенні.

Складовими психологічної компетентності є: сукупність знань, умінь і навичок з психології; чіткість позиції щодо ролі психології в професійній діяльності; вміння використовувати психологічні знання в практичній роботі, вміння бачити за поведінкою людини її стан, рівень емоційно-вольової сфери, рис характеру, оцінювати психологічну ситуацію.

Розвиток психологічної компетентності у фахівців з соціальної роботи, на нашу думку, є запорукою формування певної «соціально-психологічної пружності». Оволодіння сукупністю психологічних компетенцій дає їм змогу більш ефективно взаємодіяти з різними життєвими ситуаціями клієнта і власними, знаходити конструктивні рішення та виходи з нестандартних або незнайомих ситуацій взаємодії з клієнтами, підвищувати свій професійний рівень, бути психологічно захищеними у періоди професійних криз, та запобігти розвитку емоційного та професійного вигорання цілому, а також веде до позитивного розвитку «Я-концепції» особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буркова Л. В. Соціомічні професії: інноваційна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах [Текст] : монографія / Л. В. Буркова. – Нац. акад. пед. наук України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Інформ. системи, 2010. – 277 с.
2. Психологія соціальної роботи : підручник / за ред. Ю.М. Швалба. – К.: «Основа», 2014. – 448 с.
3. Мачинська Н. І. Психологічна компетентність – необхідна складова професійної компетентності майбутнього фахівця / Н. І. Мачинська // Інженерні та освітні технології в електротехнічних і комп'ютерних системах. – 2013. – №1(1). –

- C. 125–130. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/itot_2013_1_13.pdf.
4. Закревська О. С. Психологічна картина особистості соціального працівника / О.С. Закревська // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології Г.С. Костюка. – Житомир : «Вид-во ЖДУ ім. І. Франка», 2013 – Т. 7 : Екологічна психологія, Вип. 31. – С. 56–62.

Олександр ЧЕРКАШИН

Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Луганській області

РЕКОМЕНДАЦІЇ РЯТУВАЛЬНИКАМ У ВИБОРІ ФОРМ ТА МЕТОДІВ У ВИХОВНІЙ ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

В пожежно-профілактичній роботі організація соціального досвіду молодших школярів здійснюється через використання різних засобів, методів і форм виховної роботи, наповнених тематичним змістом з напрямку пожежної безпеки. Наряду з цим сьогодні існує в країні жахлива статистика виникнення пожеж з причини дитячих пустощів з вогнем та трагічних наслідків. Незнання дітьми елементарних правил пожежної безпеки, куди входять питання запобігання виникнення пожеж та загорань, а також порядку правильних дій у разі їх виникнення приводить до травмування або загибелі дітей у разі зіткнення з небезпечними ситуаціями, пов'язаними з виникненням загорань чи пожеж. Це є достатньою науковою підставою для визначення концептуальних положень щодо використання оптимальних форм та методів виховної роботи з молодшими школярами для забезпечення їх знаннями з протипожежного захисту.

Одним з основних елементів виховної технології є форми виховання та методи здійснення виховної роботи. Ефективність різних видів виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. У змісті виховної діяльності можна ознайомитися з орієнтовними формами проведення виховних справ та їх тематики для різних вікових

категорій дітей на основі аналізу їх інтересів та потреб, а також запитів класних керівників, батьків та дітей.

Молодший шкільний вік є важливим у становленні особистості дитини, для нього, на думку характерні такі форми діяльності: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, екскурсія, виставка малюнків, операція-рейд, виставка-ярмарок, переключка повідомлень, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральна вистава, ляльковий театр, ведення лігопису класного колективу, веселі старти, естафети, догляд за рослинами і тваринами [1, с. 25].

Дидактичні умови навчання правилам пожежної безпеки молодших школярів через екскурсію, ігрову діяльність було проаналізовано в працях І. Гуріненко (див. зокрема [2]).

Використання нових інформаційно-комунікаційних технологій запропоновано А. Таракановим та М. Норсеєвою. Науковці розглядають вирішення актуальної проблеми формування культури пожежної безпеки шляхом традиційних методів: навчальні заняття, лекції, семінари, практичні заняття, оповіщення через засоби масової інформації, стенди, плакати, створення тематичних інформаційно-навчальних інтернет ресурсів, виїзних занять та ін.

На переконання М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Пономаренко, головними для формування знань з підготовки до дій в екстремальних ситуацій у дітей виступають лекції, бесіди, диспути, практичні заняття, показові заняття, проведення конкурсів, вікторин, тематичних вечорів.

Л. Сорокіна наголошує на необхідності практичної значимості форм і методів роботи зі школярами та пропонує, свою чергою, розробку й реалізацію комплексу ситуаційних завдань, вправ, ігор, направлених на розвиток умінь і навиків пожежобезпечної поведінки; методичних рекомендацій з формування готовності молодших школярів до пожежобезпечної поведінки [3, с. 125].

На нашу думку, найбільш дієвими будуть ті форми й методи, які зможуть найбільше вплинути на свідомість і поведінку дітей молодшого шкільного віку, будуть цікавими й доступними для їх

вікової категорії, сприятимуть творчому пошуку та розвитку мислення, даватимуть можливість не лише отримувати знання, а й застосувати їх на практиці для реалізації завдань, пов'язаних з самозахистом у разі виникнення небезпеки їхньому життю. Під час роботи з молодшими школярами, основними елементами виховного досягнення, на нашу думку, повинно стати усвідомлення дитиною цінності власного життя і збереження здоров'я на основі теоретичних знань з основ пожежної безпеки; адаптація до змін навколишнього середовища у разі виникнення небезпеки, почуття власної безпеки життєдіяльності; формування знань з основ пожежної безпеки та навичок для самозахисту. Тож, ми вважаємо, для роботи з молодшими школярами більш ефективними є екскурсії дітей у пожежну частину, тренінги з евакуації в домашніх умовах та в навчальних закладах, а також практично-ігрові відпрацювання пожежонебезпечних ситуацій.

Тим самим, можна констатувати, що форми та методи виховної роботи з формування у молодших школярів знань з питань пожежної безпеки повинні бути комплексними, послідовними, соціально виправданими, педагогічно доцільними та створювати доступні можливості у дітей для їх використання з метою трансформації попереднього досвіду дитини у площину побудови знань з питань пожежної безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243 «Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до наказу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/
2. Гуріненко І. Дидактичні умови навчання правилам пожежної безпеки молодших школярів / І. Гуріненко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини. Серія : Педагогічні науки. – 2010. – № 1. – С. 60–69.
3. Сорокина Л. А. Формирование готовности подростков к безопасному поведению в повседневной жизни: диссертация кандидата педагогических наук: 13.00.01 / Сорокина Людмила Аркадьевна. – Тюмень, 2010. – 199 с.

УДК 37.035.7

Юрій НАГІРНЯК

Науковий керівник: Нагірняк М.Я.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ОЗНАКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇХ ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ

В умовах відродження і розбудови системи освіти України проблема розвитку творчого мислення, формування розумових здібностей та інтелектуальної зрілості майбутнього покоління надзвичайно актуальна. Розвиток науки і культури в нових умовах ставить нагальне завдання – формування творчого потенціалу нашого суспільства. Розумні люди – основа прогресу будь-якого суспільства. Насмілюся зауважити, що критерієм поділу країн на “високо розвинуті” і “країни не зовсім високого розвитку” в майбутньому стануть не показниками економічного характеру а кількість інтелектуально розвинутих осіб, яка виховуватиметься суспільством тієї чи іншої держави.

Перш ніж формувати мислення вкрай важливо визначити які ознаки інтелектуальної діяльності слід прагнути виховати, яким пріоритетам віддати перевагу. Авторитетні фахівці, вчені-психологи Дж. Гілфорд, Х. Айзенк, М. А. Холодна, Г. А. Берулова, В. П. Зінченко та інші вважають, що основними сторонами формування інтелектуальної діяльності є компетентність, ініціатива, творчість, саморегуляція, унікальність складу розуму.

Глибше розкриємо зміст вказаних ознак. Компетентність або ще інтелектуальна компетентність – це особливий тип організації знань, що забезпечує можливість прийняття ефективних рішень в певній предметній галузі діяльності (в тому числі і в екстремальних умовах). Відмінність між знаючою та компетентною людиною ледь відчутно зрозуміла кожному. Наприклад, порівняємо двох викладачів: знаючого і компетентного. Так от знаючий – знає і пробує навчити, тоді як компетентний – знає і навчає. І справа тут не в обсязі знань, не в їх міцності чи глибині, не в їх систематичності. Вся справа в тому як організовані індивідуальні знання і в якій мірі вони придатні в якості основи прийняття ефективних рішень.

Знання компетентної людини відповідають наступним вимогам: різноманітність, артикульованість, гнучкість, швидка актуалізація в даний момент і потрібній ситуації, можливість застосування в широкому спектрі ситуацій, вміння визначати провідні ідеї і судження. Важливим є оволодіння не тільки декларативним знанням (знанням про те, “що”), але і процедурним знанням (знанням про те, “як”) та наявність знання про власне знання.

Не менш важливою в процесі навчання і виховання є формування інтелектуальної ініціативи – бажання самостійно, за власним прагненням відшукувати нову інформацію, творити власні ідеї, опановувати суміжними і несуміжними з основною галузями діяльності. Якщо коротко, то інтелектуальна ініціатива – це готовність виходити за межі заданого. Мотивами, спонуканням її є потреба в емоційних нових враженнях, потреба в дослідженні, в розв’язку суперечностей, в пошуку істини.

Серцевиною розумової діяльності є творчість – процес створення суб’єктивно нового, заснованого на здатності народжувати оригінальні ідеї і використовувати нестандартні способи діяльності. За твердженням Г. С. Батіщева творчість – це “здатність творити будь-яку принципову нову можливість”. Творчості заважають двоє основних ворогів: по-перше, страх і по-друге, психологічна інерція (фригідність) думки. Тому завданням викладача, який розвиває творчість своїх вихованців є організація такого процесу навчання, при якому всі, хто навчається, перебувають в атмосфері психологічного комфорту, при якому вони зможуть відійти від старих і не засвоювати нових пізнавальних стереотипів.

Інтелектуальну саморегуляцію визначають як вміння доволіно керувати власним розумовим розвитком, найголовнішими в якому є цілеспрямована організація процесу самоосвіти. Основою такої регуляції є розвинутий доволіний розумовий контроль і готовність працювати в режимі “відкритої” пізнавальної позиції. Ознаками сформованості такого контролю в навчанні є: здатність планувати, передбачити, оцінювати, припиняти чи пригальмовувати мислительну діяльність на будь-якому етапі її виконання, вибирати стратегію власного навчання і змінювати її під впливом нових вимог з врахуванням власних інтелектуальних можливостей. Формування унікальності складу розуму людини

передбачає визнання за собою її своєрідних способів індивідуального становлення до того, що відбувається.

Нажаль формуванню унікальності складу розуму студента заважає інтелектуальне насильство. Якщо зараз багато хто починає розуміти, що насильство, хоча і є самим простим і лаконічним способом впливу на людей, все ж таки воно не тільки архаїчне, неморальне, але і непродуктивне. То по відношенню до насильства над розумом небезпека усвідомлюється менше. Засвоювання впродовж багатьох років обов'язкових норм інтелектуальної поведінки не може не позначатися на гальмуванні власної думки.

Розвиток вказаних сторін позитивної діяльності особи сприяє формуванню інтелектуальної зрілості, показниками якої можна вважати характеристики індивідуального світосприйняття (чи типу репрезентації дійсності). До таких ми відносимо: широту розумового кругозору (на протипагу “капсульному” світосприйняттю); гнучкість і багатоваріантність оцінок подій, що відбулися (на протипагу “чорно – білому” мисленню); готовність до сприйняття незвичайної інформації (на протипагу догматизму); вміння осмислювати те, що відбувається одночасно в категоріях минулого (причин) і в поняттях майбутнього (наслідків) (на протипагу схильності мислити судженнями “тепер і тут”); орієнтація на виявлення суттєвих, головних ознак події (на протипагу суб'єктивній, егоцентричній пізнавальній позиції); схильність мислити в категоріях ймовірного в межах ментальної моделі “як якщо би” (на протипагу ігнорування можливості існування “неможливих” подій).

Отже, як впливає з наведеного, процес формування мислення студентів має передбачати розвиток усіх найважливіших компонентів інтелектуальної сфери особи, без чого досягнути нову якісно-ефективну ступінь освіти є неможливим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борулава Г. А. Психодіагностика умственого розвитку учасихся / Г. Борулава. – Новосибирск : Изд-во НГПИ, 1990.
2. Варій М. Й. Загална психологія : Підручник для студентів психол. і педагог. спеціальностей / М. Й. Варій. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Центр учбової літератури, 2007.
3. Зінченко В. П. Роздуми про розвиток мислення / В. Зінченко // Прикладна психологія. – 2001. – № 1. – С. 1-17.

4. Кулюткин Ю. Н. Индивидуальные различия в мыслительной деятельности взрослых / Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобская. – М. : Педагогика, 1981.
5. Марченко О. Г. Педагогічні умови формування критичного мислення курсантів у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О. Г. Марченко. – Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2007. – 20 с.
6. Рубан Г. С. Особливості розвитку професійного мислення у майбутніх психологів [Електронний ресурс] / Г. С. Рубан – Режим доступу : <http://intkonf.org/ruban-gs-osoblivosti-rozvitku-profesijnogo-mislennya-u-maybutnih-psihologiv/>.

УДК 159.

Юлія МИСЬКІВ

Науковий керівник: Цюприк А. Я.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ПЕРІОДУ ЮНОСТІ

На сучасному періоді розвитку суспільства комунікація відіграє значну роль у розвитку особистості юнацького віку.

Комунікацію ми розуміємо як інтегральне особистісне утворення юнака, що характеризує засвоєння ним норм, цінностей, моделей поведінки, прийнятих у соціумі, та забезпечує можливість здійснення суб'єктної взаємодії, адаптацію і самореалізацію його особистості в сучасному суспільстві.

Комунікативний розвиток характеризується в першу чергу тим, що старший школяр стоїть на порозі вступу в самостійне життя. Йому належить вийти на шлях трудової діяльності і визначити своє місце у соціумі (слід зауважити, що ці процеси дуже варіативні). У зв'язку з цим змінюються вимоги до старшого школяра і умови, в яких відбувається його формування як

особистості: він повинен бути підготовлений до праці, до сімейного життя, до виконання громадянських обов'язків.

Юність, на думку В.І. Слободчикова, - завершальна стадія шаблі персоналізації. «Головні новоутворення юнацького віку – комунікативна діяльність, яка здійснюється шляхом саморегуляції, саморефлексії, усвідомлення власної індивідуальності, поява життєвих планів, готовність до самовизначення, установка на свідому побудову власного життя, поступове вrostання в різні сфери життя» Саморегуляція та самовизначення, як особистісне, так і професійне, - характерна риса юнацтва. Вибір професії впорядковує і приводить в систему супідрядності всі його різноманітні мотиваційні тенденції, що йдуть як від його безпосередніх інтересів, так і від інших різноманітних мотивів, породжуваних ситуацією вибору[2].

Мислення в юності набуває особистісний емоційний характер. З'являється пристрасність до теоретичних і світоглядних проблем. Емоційність проявляється в особливостях переживань з приводу власних можливостей, здібностей і особистісних якостей. Інтелектуальний розвиток виражається в тязі до узагальнень, пошуку закономірностей і принципів, які стоять за приватними фактами. Зростають концентрація уваги, обсяг пам'яті, логізація навчального матеріалу, формується абстрактнологічне мислення. З'являється вміння самостійно розбиратися у складних питаннях. Відбувається суттєва перебудова емоційної сфери, проявляється самостійність, рішучість, критичність і самокритичність, неприйняття лицемірства, святенництва, грубості.

Юність – вирішальний етап формування світогляду [1].

Світогляд, це не тільки система знань і досвіду, а й система переконань, переживання яких супроводжується почуттям їх істинності, правильності. Тому світогляд пов'язано з рішенням в юності смисложиттєвих проблем. Явища дійсності цікавлять юнака не самі по собі, а у зв'язку з його власним ставленням до них.

Світоглядний пошук включає соціальну орієнтацію особистості, усвідомлення себе як частинки соціальної спільності (соціальної групи, нації тощо), вибір свого майбутнього соціального положення і способів його досягнення.

Фокусом всіх світоглядних проблем стає проблема сенсу життя («Для чого я живу?», «Як жити?»). Юнак шукає глобальну і

універсальну формулювання «служити людям», «приносити користь». Його цікавить не стільки питання «Ким бути?», скільки «Яким бути?», а також гуманістичні цінності (він готовий працювати в системі соціального захисту), громадська спрямованість особистого життя (боротьба з наркоманією тощо), широка соціальна благодійність, ідеал служіння.

Велику роль у сприйнятті світу юнаків і дівчат починає грати той соціальний простір, в якому вони живуть. Тут, в живому спілкуванні, пізнається життя і діяльність дорослих. Сім'я залишається тим місцем, де вони себе почувають найбільш спокійно і впевнено. З батьками обговорюються життєві перспективи, головним чином професійні. Життєві плани діти можуть обговорювати і з вчителями, і зі своїми дорослими знайомими, чия думка для них важлива [4].

Важливе значення для розвитку особистості в юнацькому віці має спілкування з однолітками. Спілкування з однолітками - це специфічний канал інформації, специфічний вид міжособистісних відносин, а також один з видів емоційного контакту.

Центральною проблемою стає знаходження молодою людиною індивідуального (відношення до своєї культури, до соціальної реальності, регуляції свого часу та саморегуляції в цілому), авторство у становленні своїх здібностей, у визначенні свого власного погляду на життя. «Відособлюючись від образу себе в очах найближчого оточення, долаючи професійно-позиційні і політичні детермінації покоління, об'єктивірую багато свої якості як «Я», людина стає відповідальним за власну суб'єктність, яка часто складалася не з волі і без відома її носія. Цей мотив упередженого і невпинного розсекречення власної самості, переживання почуттів втрати колишніх цінностей, уявлень, інтересів і пов'язане з цим розчарування і дозволяє кваліфікувати цей період як критичний – криза юності» [3].

В юності відбувається оволодіння професією, створення своєї сім'ї, вибір свого стилю і свого місця в соціумі.

Головними новоутвореннями юнацького віку є комунікація, яка здійснюється шляхом саморегуляції, саморефлексія, усвідомлення власної індивідуальності, поява життєвих планів, готовність до самовизначення, установка на свідому побудову власного життя, поступове вrostання в різні сфери соціального життя».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Водзінський Д. І. Колектив і особистість старшокласників. – К. : Радянська школа, 1971. – С.33.
2. Заброцький М. М. Вікова психологія / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 1998. – 89 с.
3. Зотова О. І. Спрямованість особистості і соціальна регуляція поведінки молоді // Психологія особистості і спосіб життя. – М. : Наука, 1987. – С. 30-33.
4. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія / В. М. Поліщук. – Суми, 2007. – 330 с.

УДК 159

Інна ШПІКУЛА

Науковий керівник: Цюприк А. Я.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

СОЦІАЛЬНО ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ШЛЮБУ

Мотивом вступу в шлюб, як правило, є задоволення потреби в емоційній прихильності, індивідуальної статевої любові, потреби у продовженні роду, організації побуту і дозвілля, моральної та емоційної підтримки. Шлюб організовує, стабілізує, соціально санкціонує задоволення цих потреб.

До моменту вступу у шлюб кожен із подружжя має вже сформовані потреби, які не можуть бути ідентичними в обох шлюбних партнерів. Нерідко ці потреби виявляються суперечливими.

У шлюбного життя задовольняються сексуальні, духовні, матеріальні потреби подружжя. Особливе місце серед них займають емоційно-психологічні потреби, які пов'язані з психологічною структурою і змістом «Я-концепції». [5; с.156]

Емоційно-психологічні потреби включають в себе потребу любити і бути коханим, потреба в почутті власної гідності, усвідомлення цінності і значущості своєї особистості, потреба в інтимно-довірчому спілкуванні, потреба в психічній підтримки і розуміння. Перераховані потреби виконують найважливіші функції,

що забезпечують стійкість психічного життя індивіда, дають йому необхідні умови для гармонійного життя, різко підвищують загальну психічну стійкість до всіх інших життєвих труднощів.

Потреба у збереженні і підтримці почуття власної гідності тісно пов'язана з такими поняттями, як гордість, марнославство, самолюбство, і зачіпає глибинні шари психіки. Аналіз людських взаємин показує, що в структурі особистості найбільшчим і уразливим є саме почуття самоповаги, відчуття власної гідності [3]. Можна припускати, що стійкість шлюбу і задоволеність сімейним життям залежать від того, як подружжя ставляться один до одного, як підтримується і зберігається відчуття власної гідності. Людина повинна відчувати позитивні почуття і емоції по відношенню до самого себе, що можливо лише в умовах, коли інші підтверджують власну самооцінку. Бути коханим і шанованим близькими людьми – є дуже сильна гарантія від небезпеки самотності, відчуження, ізоляції.

Таким чином, потреба бути коханим висловлює психологічну потребу людини бути об'єктом уваги, турботи, зацікавленості, бути бажаним, корисним і потрібним його близьким і рідним. Одне з найважчих і болісних почуттів - марність і непотрібність власного існування. У тих сім'ях, де подружжя ставляться один до одного зневажливо, презирливо, принижуючи почуття іншого, з'являються ворожнеча, ненависть, відчуження.

Людині необхідно інтимне, емоційно-позитивне, довірливе спілкування. Шлюб і сім'я дають можливість такого спілкування. У сімейному спілкуванні людина може відкинути соціальні маски, відсторонитися від тих соціальних ролей, які він виконує в суспільному, політичному чи професійній сферах. Особистість може повністю відчути свою самотність і неповторну індивідуальність [4].

Підводячи підсумки, можна сказати, що:

а) у подружньому житті періодично виникають проблеми і кризові ситуації, які мають певні закономірності, пов'язані, перш за все з народженням і вихованням дітей;

б) задоволеність шлюбом прямо і опосередковано залежить від того, якою мірою і ступеня у подружньому житті задовольняються емоційно-психічні потреби.

Крім розглянутих вище психологічних факторів необхідно зазначити, що існують також і соціально-демографічні фактори,

що впливають на стабільність шлюбу. До них відносяться: житлові умови (розмір і комфортність житла), сімейний бюджет (розмір і спосіб розподілу), вік подружжя і різниця у віці, освіта і рід занять подружжя, кількість і вік дітей. Звичайно, можна припустити позитивний вплив на шлюб: гарних матеріальних умов, зразкового рівності віків подружжя, вищої освіти подружжя і т.п. Проте вплив зворотних значень цих характеристик не настільки виразно, так як соціальні особливості сім'ї зумовлюють її благополуччя не прямо, а, заломлюючись, через внутрішні умови, і компенсуються за рахунок подружньої сумісності і злагоди, сили подружніх почуттів, високої культури стосунків [3].

Отже, лише у сім'ях де є співпадання темпераментів, характерів, інтелекту, функціонально-рольових очікувань, ціннісно-орієнтаційної єдності, особистісна і соціальна зрілість подружжя можна говорити про подружню сумісність та стабільні шлюбно-сімейні відносини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій / МАУП. – К., 2001. – 55 с.
2. Варга А. Я. Системная семейная психотерапия // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2000. – 30 с.
3. Коннер Р. Ф. Стратегический подход к семейной психотерапии / Каленский М. И., Дроздовский Ю. В., Коннер Р. Ф., Зырянова Ю. И. – Новокузнецк, 1998. – 62 с.
4. Кравець В. П. Психологія сімейного життя: (навчальний посібник для педвузів із спец. "практична психологія") / М-во о. У. – Тернопіль, 1995. – С. 105-121.
5. Семиченко В. А. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Семиченко В. А., Заслуженюк В. С. – К.: Веселка, 1998. – 214 с.
6. Семиченко В. А. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: Навч. посіб. / В. А. Семиченко, В. С. Заслуженюк. – К.: Веселка, 1998. – 250 с.
7. Трапезникова Т. М. Психологические аспекты семейных отношений // Вестник СПб. ун-та. Философия. Политология. Социология. Психология. Право. – 1992. – Вып. 2 (№ 13). – 115 с.

Мар'яна КІРА

Науковий керівник: Стопець Т.З.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ В'ЯЗНІВ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

Основні відомості часів Київської Русі про кримінальне право містить Руська Правда. У статутах, Великого князівства Литовського для позначення покарання використовувалося кілька термінів: "кара", "страта". Отже уже у ті часи злочинність набула великого розгортку, за яку карали смертю або відправляли на Сибір.

12 березня 1999 року Указом Президента України Державний департаменту України з питань виконання покарань виведений з підпорядкування Міністерству внутрішніх справ та набув самостійності. На Державну кримінально-виконавчу службу України покладені завдання щодо здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Основними принципами яких є: законність; повага та дотримання прав і свобод людини та громадянина; гуманізм; позапартійність; єдиноначальність.

На новому етапі розвитку суспільства, особи які звільнялись з місць позбавлених волі, мають велику кількість потреб які необхідні для того щоб пристосуватись до суспільства. Основними потребами є: потреб у безпеці (одяг, житло, захищеність); проблемами у спілкуванні, налагодженням стосунків з друзями, сім'єю (батьки, діти, дружина/чоловік); третя категорія проблем пов'язана з реалізацією потреб у саморозвитку.

За порушення прав до кримінальної відповідальності притягаються особи різноговіку. До особливих категорій засуджених, які потребують більшої уваги під час підготовки до звільнення є: жінки; засудженні, які є ВІЛ-інфіковані або хворі на туберкульоз; неповнолітні; особи похилого віку.

Основні завдання та зміст діяльності органів та установ, які беруть участь у підготовці засуджених до звільнення, регулюються Кримінально-виконавчим кодексом України, Законом України "Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають покарання у виді

обмеження волі або позбавлення волі на певний строк”, а також низкою підзаконних нормативно - правових актів.

Діяльністю соціальних служб, які надають допомогу особам які повернулися з місць позбавлення волі перш за все є оцінка їх соціальних потреб. Оцінка потреб – гнучкий процес збору, узагальнення та аналізу інформації щодо стану клієнта з метою визначення необхідних видів та обсягів послуг. На основі результатів оцінки потреб складається програма, яка містить комплекс заходів за певними напрямками, які об’єднані певною метою. Також, щоб покращити ситуацію щодо ресоціалізаційної роботи в установах виконання покарань може більш активнее залучення Церкви. Християнські конфесії залучають волонтерський рух у вигляді невеликих груп віруючих, які надають адресну соціальну, медичну та патронажну допомогу засудженим у місцях позбавлення волі. До основних аргументів на користь залучення Церкви до роботи із засудженими до позбавлення волі належать: здатність релігії ефективно впливати на моральність і духовність особистості, спонукати її до безумовного дотримання відповідних принципів та норм.

Також з особами, які готуються до виходу на волю проводяться виховні профілактичні заходи, спрямовані на виправлення засуджених, що веде їх до покаяння за вчинені злочини та підняття від рівня соціальної занедбаності до вищих ступенів соціальної свідомості. Підготовкою до звільнення осіб з місць позбавлення волі займається саме пенітенціарна служба України. Основною метою служби є підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічні аспекти проблеми гуманізації судочинства та кримінально-виконавчої системи / Наталія Юрїївна Максимова. – К. : ЗАТ “ВПОЛ”, 2005. – 100 с.
2. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки: навч. посібник / Наталія Юрїївна Максимова. – К. : Либідь, 2011. – 520 с.
3. Христова Г. О. Проблеми законодавчого забезпечення ресоціалізації та соціальної адаптації звільнених осіб в Україні / Г. О. Христова, О. С. Смірнова – Харків : АП “Клас”, 2007.

Лілія ЧІПАК

Науковий керівник: Стопець Т.З.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

«ДІТИ ВУЛИЦІ» ЯК ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В середині 90-х років у нашій країні постала серйозна проблема: на вулицях опинились тисячі дітей, котрі жили у підвалах, каналізаційних люках, навіть у контейнерах для сміття. Так, в Україні відкрито почало звучати поняття “діти вулиць”. Вулиця стала домівкою і долею для мільйонів підлітків ще до того, як їх починає «псувати» наркоманія, злочини та проституція.

За визначенням Дитячого Фонду Об'єднаних Націй до “дітей вулиць” належать:

- діти, які не спілкуються зі своїми сім'ями, живуть у тимчасових помешканнях (покинутих будинках тощо) або не мають взагалі постійного житла і кожен раз ночують у новому місці; їхніми першочерговими потребами є фізіологічне виживання і пошук житла (безпритульні діти);

- діти, які підтримують контакт з сім'єю, але через перенаселення житла, експлуатацію та різні види насилля (сексуальне, психічне) проводять більшу частину дня, а іноді й ночі на вулиці (бездоглядні діти);

- діти – вихованців будинків інтернатів та притулків, які з різних причин втекли з них і перебувають на вулиці (діти, які перебувають під опікою держави).

Іноді навіть важко пояснити, що спонукає дитину залишити родину, школу, близьких людей і йти на вулицю. Як відзначають у матеріалах ЮНІСЕФ, феномен вуличних дітей є симптомом надзвичайного соціального й економічного неблагополуччя в країні, а потім і в сім'ї.

1. Соціально-економічні умови появи “дітей вулиць”:

- погіршення матеріального становища значної частини населення України;

- економічна експлуатація дорослими дитячої праці (залучення до жебракування, крадіжок, махінацій);

- послаблення відповідальності батьків за утримання і виховання дітей;

2. Відмежування дітей від сім'ї:

- - безробіття обох чи одного з батьків;
- - відсутність постійного місця роботи батьків чи залучення їх до так званого “човникового бізнесу”;
- відсутність постійного житла;
- розлучення батьків;
- неповна родина;
- новостворені родини.

Сім'ї дітей вулиці виглядають за своїм складом приблизно так:

- 29% дітей не мають батьків, з них у 3% - обоє батьків позбавлені батьківських прав;

- 4,5% - круглі сироти;

- 71% дітей вулиці має сім'ю, а саме: 32% - повну (рідних матір і батька), 13% - рідну матір і вітчима, 25% походять з неповних сімей, тобто у 16% дітей є мати, і в 9% - тільки батько.

Кожній четвертій вуличній дитині треба починати освіту заново. Вагомою є значна невідповідність рівня освіти вуличних дітей та їх віку (що безпосередньо пов'язано з життям на вулиці), загальний низький рівень освіти – більше як половина всіх опитаних закінчила всього 3-5 класів.

За даними відповідей 48% дітей на вулиці голодують, 9% ходять їсти додому, а 21% - харчується на здобуті гроші.

Багато дітей відповідає, що вони не відчувають голоду, тому що вже звикли мало їсти. Основна їжа вуличних дітей – біляші, вода та “що люди дадуть”, або те, що вдасться вкрати.

Потребу в одязі відчувають 38% дітей. Найбільша потреба – у взутті, також необхідними є штани, сорочки, куртки. Діти, незважаючи на те, що самі босі й голі, ще піклуються про своїх батьків: деяким одяг потрібен, щоб “одягти маму з татом”.

Про свою роботу на вулиці розповіли майже 60%, інші або не працювали – близько 25%, або не відповіли на запитання 15%. Види заробітку різні: жебрацтво, крадіжки, відбирання грошей у молодших, грабунок п'яних чоловіків, сексуальні послуги. Працює миття машин, перенесення речей, розвантажування машин, прибирання у кафе.

Вуличні діти піклуються одне про одного, діляться їжею, одягом, разом сплять, ночами палять багаття. Цікавим є те, що бійки та сварки в групах відзначило лише 8%, а гарні взаємини – 28,5% дітей.

Визначено такі проблеми стану здоров'я дітей вулиці:

• отруєння та гострі шлунково-кишкові захворювання (неякісне та сухе харчування, вживання недоброякісних продуктів);

- хвороби нирок і сечостатевої системи;
- алергії;
- педикульоз (майже 100%);
- хвороби легенів;
- хвороби серця.

Отже, щоб надавати соціальну допомогу соціальні працівники повинні мати комплексну теоретичну підготовку і практичні навички, що дозволяють йому розібратися у великій кількості варіантів, повинні вміти виконувати певну практичну роботу, а також володіти методами по наданні соціальної допомоги. Працювати з сімєю досить важко, тому потрібно володіти технологіями, і знаходити найкоротші шляхи запобігання проблеми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / [за заг. ред. І. Звереві, Г. Лактіонової]. – К.: Науковий світ, 2003. – 233 с.
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // ВВР України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
3. Психолого-педагогічні аспекти роботи з «дітьми вулиць»: Збірник статей та методик за загальною редакцією Толстоухової С.В., Пінчук І.М. – К., 2000. – С. 88.
4. Організація і технології соціальної роботи з дітьми вулиці / [за ред. А. Й. Капської]. – К.: Інтернаціональний Союз. Ліга соціальних працівників України, 2003. – 260 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Альфавіцька Вікторія Вікторівна**, курсант 3-го курсу Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
2. **Балябас Володимир Дмитрович**, викладач кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат історичних наук.
3. **Бойко Галина Олегівна**, викладач кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка.
4. **Бондаренко Ганна Григорівна**, асистент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя.
5. **Брухлій Юлія Анатоліївна**, студентка 4-го курсу Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
6. **Ваврисюк Юрій Борисович**, старший інспектор західного територіального управління Національної гвардії України, член української спілки психотерапевтів.
7. **Вербицька Лідія Олегівна**, старший викладач кафедри українознавства Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат філологічних наук.
8. **Великий Назар Романович**, курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
9. **Великий Роман Георгійович**, протоієрей, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, настоятель храму Покрови Пресвятої Богородиці, кандидат богословських наук.
10. **Германович Галина Остапівна**, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Вищого навчального комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський інститут медсестринства та лабораторної медицини імені Андрея Крупинського».
11. **Гонтар Зоряна Григорівна**, викладач кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

12. **Грицанюк Віта Василівна**, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат політичних наук, доцент.
13. **Гуменюк Людмила Йосипівна**, завідувач кафедри психології управління факультету психології Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат соціологічних наук, доцент.
14. **Дольнікова Любов Василівна**, доцент кафедри педагогіки та соціального управління Національного університету «Львівська політехніка», кандидат педагогічних наук.
15. **Жидецький Юрій Цезарійович**, доцент кафедри соціальних дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент.
16. **Зайшлок Олег Васильович**, слухач магістратури Львівського державного університету внутрішніх справ.
17. **Капітан Наталія Олегівна**, викладач кафедри українознавства Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
18. **Карпич Ірина Олександрівна**, викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, кандидат педагогічних наук.
19. **Кашемірова Руслана Борисівна**, фахівець із соціальної роботи I категорії Львівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, магістр практичної психології.
20. **Кіра Мар'яна Миколаївна**, студентка 2-го курсу Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
21. **Коляда Наталія Миколаївна**, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор педагогічних наук, професор.
22. **Кудрик Ліліана Григорівна**, доцент кафедри життєвих компетентностей Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук, доцент.

23. **Купчак Мар'яна Ярославівна**, старший викладач кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
24. **Лабач Марта Миколаївна**, завідувач кафедри українознавства Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат філологічних наук, доцент.
25. **Лаврецький Роман Вікторович**, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат історичних наук, доцент.
26. **Лейніс Дженіс**, бакалавр вивчення розвитку, співзасновниця організації «Care in Action» (Турбота в дії), Великобританія.
27. **Логвиненко Вікторія Михайлівна**, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат філософських наук, доцент..
28. **Лоза Андрій Степанович**. доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат соціологічних наук.
29. **Лозинська Світлана Олексіївна**, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Вищого навчального комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський інститут медсестринства та лабораторної медицини імені Андрея Крупинського», кандидат історичних наук.
30. **Лозинський Андрій Федорович**, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат історичних наук.
31. **Луговий Богдан Любомирович**, професор департаменту прикладного харчування людини, Маунт Сент Вінсент Університет, м. Галіфакс, Канада, доктор біологічних наук.
32. **Макович Христина Ярківна**, старший викладач кафедри українознавства Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат філологічних наук.
33. **Малинович Лариса Михайлівна**, старший викладач кафедри теоретичної та практичної психології Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», кандидат психологічних наук.

34. **Миськів Юлія Тарасівна**, студентка 4-го курсу Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
35. **Нагірняк Михайло Ярославович**, старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат історичних наук, доцент.
36. **Нагірняк Юрій Михайлович**, курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
37. **Обчиннікова Анастасія Сергіївна**, аспірант Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України.
38. **Повстин Оксана Вікторівна**, завідувач кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат економічних наук, доцент.
39. **Робак Володимир Євгенович**, старший науковий співробітник відділу організації наукових досліджень Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник.
40. **Романюк Юрій Ігорович**, курсант 3-го курсу Навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
41. **Стопець Тетяна Зеновійвна**, викладач кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
42. **Сурмяк Юрій Романович**, доцент кафедри психології управління Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук.
43. **Сушенцева Лілія Леонідівна**, професор кафедри педагогіки та соціального управління Національного університету «Львівська політехніка», доктор педагогічних наук, професор.
44. **Тищенко Василь Олександрович**, доцент кафедри профілактики пожеж та безпеки життєдіяльності населення Інституту державного управління у сфері цивільного захисту, кандидат наук з державного управління, доцент.

45. **Уманець Наталія Анатоліївна**, старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка».
46. **Цюприк Андрій Ярославович**, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук, доцент.
47. **Черкашин Олександр Віталійович**, головний фахівець відділу зав'язків із засобами масової інформації та роботи з громадськістю Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Луганській області.
48. **Чіпак Лілія Ігорівна**, студентка 2-го курсу Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
49. **Шерман Олена Михайлівна**, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор політичних наук, доцент.
50. **Шпікула Інна Володимирівна**, студентка 5-го курсу Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.
51. **Яремчук Анна Іванівна**, студентка 4-го курсу Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
----------------	---

РОЗДІЛ І

СТАТТІ

<i>Дженіс Лейніс</i> . Збірка кращих європейських практик для соціальних працівників, які працюють з сім'ями та дітьми в складних життєвих обставинах.....	5
<i>Шерман О.</i> Роль спорту у соціальній роботі.....	11
<i>Дольнікова Л.</i> Системний підхід до вивчення фундаментальних дисциплін у вищій школі як передумова формування конкурентоспроможного випускника.....	15
<i>Цюприк А.</i> Роль соціалізації в процесі розвитку особистості.....	19
<i>Кудрик Л., Сурмяк Ю.</i> Нарощування морально-духовного потенціалу людини як засіб запобігання фізичним недугам та хворобам.....	23
<i>Нагірняк М.</i> Принципи морального виховання майбутніх соціальних працівників.....	29
<i>Тищенко В.</i> Соціальний захист населення від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.....	39
<i>Лаврецький Р.</i> Соціальний контекст гібридної війни на сході України.....	43
<i>Лозинський А.</i> Соціальна робота з військовослужбовцями в роки Першої світової війни.....	54
<i>Бондаренко Г.</i> До проблеми формування професійних компетенцій майбутніх соціальних працівників.....	64
<i>Ваврисюк Ю.</i> Християнська і соціально-психологічна підтримка сімей військовослужбовців, що втратили рідних під час бойових дій в зоні проведення АТО.....	69
<i>Капітан Н.</i> Вплив позитивного слова на формування моральної культури студентів.....	73
<i>Альфавіцька В.</i> Подружжя галантність як спосіб запобігання та вирішення сімейних конфліктів.....	77

Яремчук А. Емоційна складова формування особистості соціального працівника.....	83
Романюк Ю. Духовна складова у підготовці соціального працівника.....	88
Брухлій Ю. Соціально-психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту особистості.....	91
Великий Н. Тайнство шлюбу як соціальне явище.....	97

РОЗДІЛ II

ТЕЗИ

Луговий Б. Шкільна програма сніданків як ефективна модель підготовки студентів-волонтерів у Канаді.....	101
Коляда Н. Формування соціально компетентного організатора дитячого формування як актуальна проблема теорії і практики соціальної роботи.....	103
Сушенцева Л. Технологія педагогічного коучингу як умова вдосконалення практичного навчання майбутніх соціальних педагогів.....	106
Гуменюк Л. Економічна соціалізація студентів як одне з завдань соціально-гуманітарного супроводження освітнього процесу.....	108
Грицанюк В. Значення прихильності в процесі соціалізації дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.....	110
Повстин О. Роль законотворчого процесу в оптимізації системи соціального захисту.....	113
Робак В. Підготовка соціального працівника до роботи з людьми похилого віку у Польщі.....	115
Лабач М. «Ідеалізм праці» як концепт сучасної освіти.....	118
Логвиненко В. Оптимізм як особистісна риса соціального працівника.....	120
Лозинська С. Вплив гуманітарних наук на формування соціального світогляду студента.....	123

<i>Лоза А.</i> Актуальні моделі соціальної роботи: практичний аспект.....	126
<i>Кашемірова Р., Малинович Л.</i> Проблема формування професійної культури майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах модернізації освіти	128
<i>Вербицька Л.</i> Закони природи як модель побудови суспільства (за Іваном Франком).....	132
<i>Карпич І.</i> Дитячі громадські організації як суб'єкти соціальної політики.....	134
<i>Макович Х.</i> Стилiстична компетентність у структурі комунікативної компетентності особистості.....	137
<i>Балябас В.</i> Дезертирство в АТО: причини і масштаби.....	139
<i>Зайшлюк О., Жидецький Ю.</i> Майдфулнес у підготовці майбутніх фахівців для роботи в особливих умовах.....	143
<i>Уманець Н.</i> Новий контекст сучасної соціалізації молоді.....	145
<i>Купчак М.</i> Громадянське суспільство – рушійна сила для створення ідеальної держави.....	148
<i>Бойко Г.</i> Соціальна мобільність педагога: теоретико- методологічний аспект.....	150
<i>Гонтар З.</i> Пріоритетні напрями реформування соціальної сфери в Україні і її адаптації до стандартів ЄС.....	152
<i>Стопець Т.</i> Інклюзивна освіта в Україні.....	155
<i>Германович Г.</i> Формування комунікативної компетенції студентів у вищій школі.....	157
<i>Овчиннікова А.</i> Проблема психологічної компетентності у соціальній роботі.....	160
<i>Черкашин О.</i> Рекомендації рятувальникам у виборі форм та методів у виховній позакласній роботі з молодшими школярами.....	163
<i>Нагірняк Ю.</i> Ознаки інтелектуальної діяльності та їх формування в умовах вищої школи.....	166

Миськів Ю. Соціально-психологічні особливості комунікації періоду юності.....	169
Шнікула І. Соціально-психологічні чинники формування шлюбу.....	172
Кіра М. Ресоціалізація в'язнів як складова державної пенітенціарної служби.....	175
Чінак Л. «Діти вулиці» як проблема українського суспільства.....	177
Відомості про авторів.....	180

Наукове видання

**Соціальна робота в Україні:
становлення, перспективи, розвиток**

Матеріали

III Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
від 26-27 травня 2016 року

Відповідальний редактор: **Михайло Нагірняк**
канд. іст. наук, доцент

Технічний редактор та
відповідальний за випуск: **Олександр Хлевной**

Друк на різнографі: **Оксана Трачук**

Підписано до друку 22. 08. 2016 р.
Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman.
Друк на різнографі. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 11,8.

Друк ЛДУ БЖД
79007, Україна, м. Львів, вул. Клепарівська, 35
тел./факс: (8-032) 233-32-40, 233-24-79
e- mail: mail@ubgd.lviv.ua, ubgd@i.ua